

**СУДСКО-МЕДИУМСКИ СОВЕТ ПРИ
ЗДРУЖЕНИЕ НА СУДИИ НА РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА
МАКЕДОНИЈА**

ТРАНСПАРЕНТНО СУДСТВО:

**ПРИРАЧНИК
ЗА СУДИИ И ЗА НОВИНАРИ**

Скопје, 2020 година

Автори:

доц. д-р Цемали Саити,

Судија на Врховниот суд, Претседател на Здружението на судиите на Република Северна Македонија.

Рашел Кoen,

Заменик уредник – Бостон Глоуб (Boston Globe).

м-р Андреј Божиновски

Правен советник, Здружение на судии на Република Северна Македонија

м-р Васко Маглешов

Новинар во Призма, публикација на Балканска истражувачка мрежа

Судија Ѓорѓи Андонов

Претседател на Основен суд Штип

Гордана Дувњак,

Претседател на Судско медиумскиот совет

Уредник:

м-р Андреј Божиновски

Правен советник, Здружение на судии на Република Северна Македонија

Проект:

Зајакнување на улогата и функционалноста на Судско-медиумскиот совет

ЗДРУЖЕНИЕ НА СУДИИ НА
РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА

ENG

Publication of this book was funded by the U.S. Embassy Skopje. The opinions, finding and conclusions or recommendations expressed herein are those of the author(s) and do not necessarily reflect those of the U.S. Department of State or the United States Government.

МК

Овој проект е поддржан од страна на Амбасадата на САД во Скопје. Мислењата, откријата и заклучоците или препораките изнесени овде се на авторот(ите) и не мора да значи дека тие се одраз на ставовите на Стејт Департментот на САД или Владата на САД.

СОДРЖИНА

ВОВЕД.....	6
Цели на Прирачникот.....	9
Судско-медиумски совет.....	10
I.....	14
СТАНДАРДИ И ПРАКТИКИ НА СУДСКА ТРАНСПАРЕНТНОСТ И ОДНОСИ СО МЕДИУМИ	14
Судиите во он-лајн просторот – меѓународни стандарди на однесување	15
Американски стандарди на судска транспарентност и медиуми	20
Етимологија на транспарентноста	21
Траспарентноста на судовите денес: Масачусетс v. Федералните судови	25
Судења од висок јавен интерес: Масачусетс	28
Судења од висок јавен интерес: Федерален систем	29
Епилог: Судската транспарентност во доба на COVID 19	32
Европски стандарди за односот помеѓу судот и медиумите	34
Јавноста низ праксата на Европскиот суд за човекови права.....	40
Принципот на јавност	41
Пристап до информации од јавен карактер	44
Рестрикции на слободата на изразување во судските постапки.....	49
Медиумско известување во кривичните постапки	50
Известување во живо и снимање во судница	52
Презумпција на невиност и заштита на приватноста	53
II	56
СУДСКАТА ТРАНСПАРЕНТНОСТ ВО МАКЕДОНСКОТО ЗАКОНОДАВСТВО	56
Уставни гаранции за јавно судење и судската транспарентност во Северна Македонија	57
Закон за кривичната постапка.....	59
Закон за парнична постапка.....	69
Закон за управување со движењето на предметите.....	70
Судски деловник	75
Закон за судовите	84
Закон за слободен пристап до информации од јавен карактер.....	88
Епилог на домашната регулатива	91

III	94
СУДИИ ВО ОНЛАЈН ПРОСТОРОТ	94
Социјалните медиуми и судиите	95
Практични совети	96
Македонските судии и социјалните мрежи	104
Улогата на медиумите во борба против дезинформациите	105
Видови дезинформации	106
Македонските медиуми и дезинформациите	108
Улогата на судовите во борбата со дезинформациите	111
Совети како да се препознаат дезинформациите	112
IV	115
ЗАКЛУЧОЦИ И ПРЕПОРАКИ	115
V	125
АНЕКСИ	125
Анекс бр.1: Стратешки план на Судско-медиумскиот совет 2018-2023 година	126
Анекс бр.2: Деловник на Судско-медиумскиот совет	141

ВОВЕД

Слободата на изразување и слободните плурални медиуми се неприкосновени постулати за демократијата. Медиумите се најважната алатка за слобода на изразување во јавната сфера, овозможувајќи им на луѓето да бидат информирани што е уставно загарантирано начело.

Во демократското општество, граѓаните треба да бидат способни да разберат, да придонесат и да учествуваат во процесот на донесување одлуки (Decision Making Process) што ги засегаат личните и колективните интереси. Во тој контекст, медиумите имаат основна улога во одржувањето на ова право преку нивната работа да обезбедат универзален пристап до информации од разновиден карактер што се поврзани со јавниот интерес и имаат улога да бидат куче-чувар (watch-dog) на процесите кои се одвиваат во државата, како неформална четврта власт

Примарната мисија на медиумите е поддршка на социјалниот напредок, правосудството, јавната свест за демократските процеси, економијата, здравството интеркултурно разбирање и социјална интеграција, но и кртички однос кон нив. Како важен јавен извор на непристрасно известување и разновидни политички мислења, медиумите мора да останат настрана од политичките вмешувања за да ги постигнат и задржат високите уреднички стандарди за непристрасност, објективност и правичност во известувањето. Од друга страна судовите треба да бидат предмет на постојана контрола на јавноста и да бидат одговорни и транспарентни при вршење на своите функции бидејќи имаат обврска да и служат на јавноста во чие име ги донесуваат пресудите.

Судството е една од трите власти, чија функција се протега надвор од традиционалната улога на „непристрасна трета страна“ во решавањето на општествените прашања. Судската интервенција во политичкиот систем може да биде длабока, влијателна и софистицирана што дополнително ја претставува нераскинливата врска меѓу државата и граѓаните, како и односите меѓу различните општествени актери. Транспарентноста на судството има големо значење и влијание во развивањето на јавната политика, како и во признавањето и заштитата на правата и контролата на другите власти. Во овој контекст со оглед на важноста на реформата на македонското

судството во институционални рамки, транспарентноста и реформите за пристап до правда и информации се релевантни поради нивното потенцијално влијание врз функционирањето и работењето на самите судски органи. Со други зборови, усвојувањето на реформите за транспарентност за судиите и другите правни практичари би можеле да имаат позитивен ефект врз нивниот институционален капацитет, како и зголемување на нивниот легитимитет, и авторитет vis-a-vis другите две власти и односите со граѓаните.

Здружението на судиите на Република Северна Македонија и Амбасадата на Соединетите Американски Држави во Република Северна Македонија, во рамки на проектот *„Зајакнување на улогата и функционалноста на Судско-медиумскиот совет“*, организираше работилници за судии, новинари и креатори на политики за транспарентност на кои се дискутираше за пристап до правдата; транспарентност на судството и медиумите како предуслов за зајакнување на судската независност.

Целта на овие едукативни школи беше овозможување дискусија помеѓу судиите, правните практичари, експерти и медиумите заради изнаоѓање на заемно прифатливи заклучоци и препораки за реформа на механизмите за транспарентност на судовите, зајакнување на соработка помеѓу медиумите и судовите, како и изготвување посебен Прирачник за судии и новинари. Соодветно според проектниот план, по завршувањето на едукативните работилници, тимот на автори изготви посебен сопфатен прирачник за судии и новинари за судска транспарентност. Во него даден е компаративен осврт на позитивните законодавства во САД, ЕУ, регионот и домашното законодавство за да може да дефинираме што е јавно, што не е јавно и зошто. Во вториот дел од Прирачникот опишани се правилата и критериумите за пристап и присуство на судии на социјалните мрежи, како и позитивните политики на комуникација на судовите преку социјалните мрежи до пошироката јавност. Резултатите од оваа публикација имаат за цел да послужат како насока за дополнителни реформи на засегнатите законски решенија.

Врз основа на овие решенија, а преку оваа публикација, Судско-медиумскиот совет нуди сет на базични практични насоки за судиите и новинарите кои можат да ги користат при употреба на механизмите за судска транспарентност и пристапот до предмети. Тука ги разгледуваме американската и европската практика, практиката на

Европскиот суд за човекови права и регионалните позитивни решенија, за на крај да дадеме придонес кон правилното користење на оцијалните медиуми од страна на судиите и како да препознаеме дезинформации. Публикацијата пред се, се однесува на политиките на транспарентноста и користењето на социјалните мрежи од страна на судиите и судските институции преку одделенијата за односи со јавност, за полесна и поразбирлива комуникација со јавноста и односи со медиуми. Публикацијата е релевантна и за индивидуалните судии и новинари во нивното секојдневно работење, како и за одговорните лица за креирање национални стандарди за судска транспарентност - Судски совет, Врховен суд на Република Северна Македонија, претседатели на судови и Министерство за правда по однос на донесување на Судскиот деловник и други актери.

Меѓутоа преку овој Прачник, наша цел е задоволување на потребите и целите за едукација на експертската и општата јавност, како и подигнување на јавната свест за користење на алатките за пристап до информации и списи од судски предмети, пристап до информации од јавен карактер и општи информации во надлежност на судот и со тоа да се овозможи подигнување на јавната доверба и перцепција во судството.

Од авторите

Цели на Прирачникот

Прирачникот претставува суштествена алатка за лесно снаоѓање во комплексноста на процедурите на судската транспарентност и е производ на заедничките напори на американски и домашни експерти. Поимите, наодите и заклучоците во неа претставуваат слика на тековната состојба на транспарентноста во судовите во Република Северна Македонија, федералните и државните судови во САД, европските и регионалните позитивни нормативни примери, надополнато со практиката на ЕСЧП. Имајќи ги предвид заклучоците и препораките од двете едукативни работилници за судии и новинари, *„Правна школа за новинари“* и *„Новинарска школа за судии“*, што се одржаа во рамки на овој проект, авторскиот тим имаше можност да ги мапира и објасни дневните проблеми со кои се соочуваат судиите и новинарите во однос на известувањето на јавноста, достапноста на податоците, законските решенија кои треба да се променат, како и значајноста на Судско-медиумскиот совет во решавање на овие прашања. Од тој аспект, публикацијата претставува основа која може да им послужи на судиите и новинарите во однос на сите аспекти од политиката на судска транспарентност.

За време на подготвувањето на овој документ, авторскиот тим преку мрежата на партнери на Здружението на судиите на Република Северна Македонија и Амбсадата на Соединетите Американски Држави во Република Северна Македонија, направи детална селекција на американски, европски, регионални и домашни документи за транспарентност на судството и односите со јавноста, вклучително и политики за користење на социјални медиуми од страна на судиите и новинарите, кои може да се пронајдат на крајот од овој документ. Меѓутоа препораките дадени во оваа анализа не може да се сметаат за финални. Имајќи предвид дека судската транспарентност и користењето на социјалните мрежи постојано се менуваат, наодите во оваа публикација може да се сметаат како основни принципи и насоки за развивање на транспарентноста преку градење на партнерски односи меѓу судиите и новинарите, отколку апсолутно дадени вредности.

Судско-медиумски совет

Последните неколку години трендот на негативна перцепција за работата и отвореноста на судството во Северна Македонија беше забележан во пошироката јавност. Оваа состојба е резултат на повеќе фактори, како што се недоволна отвореност на судовите, недостаток на брифинзи за новинари, недостаток на соодветни обуки за судски персонал за односи со јавност или „ПР судии“ и недостаток на унифицирани стандарди на судско известување, а со намера на избегнување на сензационализам и дезинформација и други идентификувани проблеми. На 21ви септември 2018 година во Скопје, Здружението на судиите го промовира Судско-медиумскиот совет, како одржлива мерка за промовирање и зајакнување на судска транспарентност и финална цел од проектот *„Зајакнување на судската независност и транспарентност – подобрување на капацитетите на судството“*, спроведен во соработка со Амбасадата на САД во Република Северна Македонија. Нивото на перцепција на транспарентноста во правосудството беше подобро по формирањето на Судско-медиумскиот совет¹ составен од 10 судии и 11 новинари чија примарна цел е да се справи со негативното надворешно влијание и феноменот на дезинформации во известувањето за судските случаи за со цел преку неговите одлуки, да се постави еден вид на „меко право“, во вид на унифицирани стандарди на известување во судски предмети од голем јавен интерес. Работата на Советот беше нотирана како позитивен исчекор за судската транспарентност во Северна Македонија во Извештајот на Европската комисија за напредокот на земјата² и извештајот на Стејт Департментот³, како позитивен пример кон унапредување на транспарентноста на судовите и со тоа на владеењето на правото.⁴

¹ Во понатамошниот текст „Советот“

² Извештај за напредокот на земјата 2019 година, *Европска комисија*, достапен на <https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/20190529-north-macedonia-report.pdf>

³ Извештај за човекови права на Стејт Департмент 2018 година, достапен на <https://mk.usembassy.gov/wp-content/uploads/sites/249/NORTH-MACEDONIA-2018-HUMAN-RIGHTS-REPORT.pdf>. Дополнително види <https://www.state.gov/bureau-of-international-narcotics-and-law-enforcement-affairs-work-by-country/north-macedonia-summary/>

⁴ Извештај на Секторот за европски прашања на Република Северна Македонија, <http://www.sep.gov.mk/data/file/Dokumenti/Izveshtaj%202019-F.pdf>

Советот, првично подготви и поднесе амандмани за одредбите за транспарентност во Законот за кривична постапка и Судскиот деловник, дозволувајќи им на новинарите да бидат присутни и да известуваат за време на главниот претрес во конкретен кривичен предмет.

Во извештаите на Советот, учесниците, меѓу другото, заклучија дека има потреба од зајакнување на судската транспарентност во согласност со Поглавје 23 за судска независност и зајакнување на неговата улога во пристапот до правдата и обезбедувањето едукативни активности меѓу судиите и новинарите. Одлуките на Советот ги следат начелата и стандардите од советодавните мислења на Консултативниот совет на европските судии, како и Европската мрежа на судски совети согласно кои детално ги образложува прашањата за транспарентноста и пристапот до правдата,⁵ како и ја дефинира улогата на судот во известувањето на јавноста. Имено Советот постапува врз основа на Стратегија на С.М.С. во однос на извршувањето на функциите и информирањето на јавноста. Работата на Советот се одрази врз чекорите кои ги презеде врз основа на Стратегијата и целите за неговото работење во неколку области. Конкретно за утврдените слабости во казненото процесно законодавство и судскиот деловник, до работната група за измена на кривичното процесно законодавство, Советот поднесе амандмани за измена на чл. 360 и чл. 374 од ЗКП за да може во судницата да се вршат медиумски снимања со дозвола од претседателот на судот, како и до Министерството за правда на Северна Македонија за измена на глава 5 од Судскиот деловник. Во 2019 година, Советот реагираше на два настани во насока на проактивно проследување на сите прашања поврзани со односите судии и новинари. Првата реакција беше во однос на односот на Врховниот суд кон медиумите и уназадаувањето на политиката за донесување на одлуки за присуство на медиуми во судниците, каде што освен јавна осуда, Советот формира група за средба со в.д. претседателот на Врховниот суд на Република Северна Македонија.⁶ Втората реакција на Советот беше во однос на присилното бришење на снимките од страна на

⁵ European Network of Council of the Judiciary (ENJC), *Resolution on Transparency and Access to Justice* (2009), https://encj.eu/images/stories/pdf/opinions/resolutionbucharest29may_final.pdf (Последно пристапено на 01/05.2020)

⁶ Реакција на Судско медиумскиот совет до ВСПСМ во однос на политика за донесување одлуки за присуство на новинари во судниците, <http://www.mja.org.mk/Default.aspx?news=429aefaf-b519-438f-994e-f2c2ae5b930d&ln=3&type=17ad81e0-4f67-4746-8b0a-575d73e699b6>

судската полиција по наредба на јавниот обвинител и покрај уредно добиените дозволи на медиумите од страна на Врховниот суд.⁷

Во однос на овозможување обуки за судии и новинари, Советот не изостави да ја пополни таа празнина на „градење мост“ помеѓу двете професии. Имено во рамки на проектот беа организирани вкупно 4(четири) работилници за судии, новинари, јавни обвинители и други правни практичари на тема „Правна школа за новинари“ и „Новинарска школа за судии“⁸ во кои беа разгледувани невралгичните точки во позитивното законодавство во однос на судската транспарентност во државата; споделени најдобри практики и позитивни искуства од федералната и државната практика на Соединетите Американски Држави; како и практични вежби.

Не долго по завршувањето на обуките следеше и донесувањето на првото Мислење на советот во однос на поднесената иницијатива за испитување на можноста за исклучување на јавноста од главната расправа при испитување на сведоци. Советот ја донесе првата одлука со кој упатува дека јавноста на главната расправа може да се исклучи само во случаите предвидени во законот за кривичната постапка и членот 6 од ЕКЧП, во спротивно секое друго исклучување на јавноста би било незаконито. На последната 14та седница на Советот, пред почетокот а пандемијата од COVID 19, Советот донесе мислење, по барањето на редакцијата на „Сакам да кажам“ во однос на повреда на презумпција на невиност и заштита на приватност при објавување на статијата.

Работата на Советот е во насока на афирмација на судската транспарентност и пристапнот на јавноста до правдата, каде преку давањето насоки за подобрување на системот на транспарентност и преку надминување на постојните недостатоци од нормативен и институционален карактер кој се провлекуваат низ него, претставува своевиден патоказ по кој судовите и медиумите ќе се движат во овозможување на сите предуслови за создавање на независно, непристрасно, ефикасно и транспарентно судство надлежно за заштита на поединечните права и слобода на граѓаните, а пред се

⁷ Реакција на Судско медиумскиот совет во однос на присилното бришење на снимките, <https://telma.com.mk/sudsko-mediumski-sovet-da-ne-se-povtori-brishene-na-snimki-od-mediumi/>

⁸ Судско медиумски совет - „Правна школа за новинари“ и „Новинарска школа за судии“ <http://www.mja.org.mk/Default.aspx?news=a613fa6f-9d66-49fb-b662-a93e9b3fb58c&ln=3&type=17ad81e0-4f67-4746-8b0a-575d73e699b6>

заштита на индивидуалните права на поединецот но истовремено заштита и на јавниот интерес.

Иако е релативно ново тело, со досегашната работа, Советот манифестира сериозна заложба за спроведување на реформи во правосудството чија основна цел е афирмација на судската транспарентност, враќање на довербата во судството, обезбедување на непречен пристап на јавноста до правдата, а со тоа и обезбедување на правна сигурност непристрасност и квалитет на правдата за граѓаните.

I

СТАНДАРДИ И ПРАКТИКИ НА СУДСКА ТРАНСПАРЕНТНОСТ И ОДНОСИ СО МЕДИУМИ

Судиите во он-лајн просторот – меѓународни стандарди на однесување

За однесувањето на судиите во он-лајн просторот не постојат унифицирани правила. Но, како ориентациска точка, како и за многу други прашања, се земаат Бенгалорските принципи на Обединетите нации од 2002 година. Заедно со нив, често цитирани се Необврзувачкото упатство за користење на социјалните мрежи од судиите на Канцеларијата на Обединетите Нации и Практичните упатства за користењето на социјалните медиуми: во централен и источноевропски контекст⁹ на CEELI-Институтот за владеење на правото од Прага, изготвено од судии во овие европски региони.

Важно е да се прави разлика меѓу институционалното користење на овие нови медиуми од судовите и личното т.е. приватно користење на социјалните мрежи од судиите.

Во првиот случај, како што наложува и Упатството за користење на социјалните мрежи од судиите на Канцеларијата на Обединетите Нации, судовите може да ги користат социјалните медиуми како алатка за промовирање на пристапот до правда; за управување со правдата, особено за судската ефикасност во процесирањето на предметите; за одговорноста, транспарентноста и довербата на јавноста во разбирањето, почитувањето на судовите и на судството, воопшто.

Посочените документи недвосмислено укажуваат на тоа дека судиите може да ги користат социјалните платформи за комуникација, бидејќи тие се општествени битија и со тоа покажуваат социјална инклузија во важните општествени прашања.

Според Бенгалорските принципи поточно во согласност со принципот на коректност (4.6), на судиите не им е забрането да ги користат социјалните мрежи, бидејќи е важно тие и како граѓани и во нивната судиска улога, да бидат активно

„Во ера каде таквото вклучување се` повеќе ги опфаќа он-лајн активностите, на судиите не треба да им се забрани да учествуваат во социјалните мрежи. Јавната корист од таквото судиско учество сепак треба да биде избалансирана со потребата од одржување на довербата на јавноста во судството и интегритетот на судскиот систем како целина“1, пишува во принципите.

⁹ CEELI Institute Report, Practical Guidelines on use of social media by judges: Central and Eastern European context, November, 2019

вклучени во заедницата на која што ѝ служат. Но, тоа однесување, сепак не е неограничено, поради специфичноста на нивната функција.

Во коментарот на параграфот 31 од овие принципи се нотира дека иако од судијата се бара да се однесува построго и повнимателно од другите луѓе во општеството, би било неразумно да се очекува да се повлече од јавниот живот. „Целосната изолација на судијата од заедницата каде што живее не е ниту можна ниту пак корисна“¹⁰.

Венецијанската Комисија при Советот на Европа, пак, во прегледот на одредбите за користење на социјалните мрежи на Канцеларијата на Обединетите Нации, забележува дека не постојат специфични правила за овие прашања, но општите деонтолошки насоки за ограничување на јавното изразување важат и за однесувањето на социјалните медиуми¹¹.

Регулирањето на однесувањето на судиите во он-лајн просторот според анализата на Венецијанската комисија е различно уредено прашање во различни држави. Но, во најголем дел од државите како што се Австрија, Белгија, Хрватска, Грција и други, нема јасно прецизирани правила за користење на социјалните мрежи од судиите, освен општите деонтолошки правила.

„Необврзувачкото упатство за користење на социјалните мрежи од судиите“¹² на Канцеларијата на Обединетите Нации пропишува дека начинот на кој судиите се однесуваат на социјалните медиуми може да влијае врз перцепцијата на јавноста за

„Иако судиите, како и останатите граѓани, имаат право на слобода на изразување, верување, здружување и собирање, тие секогаш треба да се однесуваат на начин што ќе ги зачуваат достоинството на нивната работа и непристрасноста и независноста на судството“, забележано е во Упатството.

¹⁰ Commentary on the Bangalore Principles of Judicial Conduct

Достапно на:

https://www.unodc.org/res/ji/import/international_standards/commentary_on_the_bangalore_principles_of_judicial_conduct/bangalore_principles_english.pdf

¹¹ Use of social media by judges deontological rules or instructions/relevant case-law

Достапно на: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-PI\(2019\)003-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-PI(2019)003-e)

¹² Необврзувачки упатства за користење на социјалните мрежи од судиите

Достапно на:

https://www.unodc.org/res/ji/import/international_standards/social_media_guidelines/social_media_guidelines_final.pdf

сите судии, како и за довербата во судството.

Сепак, се наведува дека има случаи каде се создала перцепција за судиите кои користат социјални медиуми дека се пристрасни, или се предмет на влијанија. Она што е јасно е дека неприфатливо е судиите да дискутираат на социјалните мрежи за конкретен предмет за кој постапуваат.

Комуникацијата на социјалните мрежи со себе носи и ризик, кој го нотира Советот на Европа во Упатството кое се однесува на начинот на комуникација со јавноста на судовите и обвинителствата. *„Несоодветното користење на социјалните медиуми донесува и опасност од одредена банализација на правдата“*, пишува во Упатството на Советот на Европа¹³. Фактот што на дискусиите за правдата на фан-страниците може да се приклучи секој ја остава отворена дилемата дали ова може да има контра-ефект.

Но, од друга страна, социјалните медиуми можат да бидат и корисни кога судиите комуницираат на нив. Тие создадат можности за ширење и видливост на ставовите на судиите околу разбирањето на законите за јавноста и негување „отворена правда и блискост до заедниците на кои им служат судиите“.

Упатството, во тој контекст, содржи одредби кои пропишуваат дека независно од тоа дали судиите користат социјални мрежи или платформи, треба да имаат солидни познавања од оваа област, особено затоа што можеби еден ден пред нив ќе се најдат докази од социјалните медиуми за кои тие ќе треба да одлучуваат.

¹³ Guide on communication with the media and the public for courts and prosecution authorities, 2018, European Commission for the Efficiency of Justice (CEPEJ), достапно на: https://rm.coe.int/090000016809025fe#_Toc524690274

„Без оглед дали користат социјални медиуми или не, судиите треба да имаат опити познавања од социјалните медиуми, вклучително и изведувањето на докази во случаи каде што треба да одлучуваат“, пишува во Упатството. Се препорачува судиите меѓу другото, да имаат познавања од комуницирањето преку интернет – алатки и ИТ технологија

Во таа насока, потребни се и посебни обуки за судиите за ризиците и стапите за нивното лично користење на овие медиуми, или за членови на нивните семејства, пријатели и сл. Но, имало случаи кога социјалните медиуми служеле како платформа за злоупотреба или вознемирување на судиите.

Упатството предвидува дека судиите можат да ги користат нивните вистински имиња на социјалните мрежи и да го обелоденат својот судски статус под услов тоа да не е во спротивност на постојните етички стандарди.

Спротивставени се ставовите во однос на употребата на псевдоними од судиите на социјалните медиуми: **„Постојното упатство ниту препорачува, ниту забранува употреба на псевдоними“**, пишува во Упатството. Но, децидно е наведено дека псевдонимите никогаш не треба да бидат користени за неетичко однесување на социјалните медиуми. Покрај тоа, употребата на псевдоним не нуди гаранција дека вистинското име или судиската функција ќе остане непозната.

Судиите, според необврзувачкото Упатство, треба да избегнуваат да искажуваат ставови или да споделуваат лични информации преку интернет што можат потенцијално ја нарушуваат судската независност, интегритет, коректност, непристрасност, право на фер судење или доверба на јавноста во судството. Не смеат да дискриминираат по ниту една основа.

Освен тоа, се препорачува судиите да бидат внимателни во тонот и јазикот и да бидат професионални и претпазливи со почитување на секоја интеракција на социјалните медиуми. Оваа претпазливост за судиите е идентична како и за сите граѓани.

Ако судијата бил навреден или злоупотребен преку социјалните мрежи, тој или таа треба да побараат совет од поiskusни колеги или да користат други механизми што

Судиите треба да бидат внимателни во тонот и јазикот и да бидат професионални и претпазливи со почитување на сите интеракции на сите платформи за социјални медиуми“, оваа нотирана претпазливост за судиите е идентична со онаа за останатите граѓани/ тоа значи дека не треба да дискриминираат.

постојат, но треба да се воздржат од директен одговор.

Според насоките во Упатството, судијата може да користи платформи за социјални медиуми за да ги следи темите кои го интересираат, но треба да внимава за да не влезе во спиралата на т.н. „ехо-комори“. Но, како и да е, судијата треба да биде претпазлив во следењето групи, кампањи или коментатори, инфлуенсери, ако со тоа поведение влијае на довербата во непристрасноста на постапувањето или на судството во целина.

Насоките од овој спектар налагаат внимателност во прифаќањето пријатели на он-лајн медиумите, т.е. спријателувањето. Од тука, се порепорачува судиите да избегнуваат прифаќање или испраќање на барања за пријатели од или до странки или правни застапници и вклучување во какви било други интеракции со социјалните медиуми со нив. Истото се однесува на сведоци или на заинтересирани лица.

„На судиите им се советува да се запознаат со политиките за безбедност и приватност, правилата и поставките на платформите за социјални медиуми што ги користат...“, се нотира во Упатството. Претпазливоста е со цел да се обезбеди личен, професионален и институционален интегритет и заштита.

Судиите треба да бидат свесни за ризиците од споделувањето лични информации на социјалните медиуми. Тие треба да бидат особено свесни за приватноста и безбедносните ризици од откривање нивната локација или какви било слични информации објавени на социјалните медиуми.

Од друга страна и судовите имаат законска обврска да бидат транспарентни преку редовно ажурирање на податоците на нивните веб платформи. Конкретно нема некои поголеми чекори за подобрување на состојбата на судската веб страна (sud.mk).

Сиромашноста со битните информации за судовите и судиите на веб порталот, предизвикува негативен ефект кон судската транспарентност. Имено на страната има само: име и презиме на судиите, материјата по која постапува и година на избор. Во однос на биографиите на судиите, некаде има, а некаде не. Потребно е да се ажурираат податоците на судиите бидејќи станува збор за избрани и именувани лица. Понатаму обврска на судовите е да размислат за проширување на видливоста и информираноста во јавноста преку профили на социјалните мрежи.

Американски стандарди на судска транспарентност и медиуми

“Пожелно е судските постапки да се одвиваат под окото на јавноста. . . затоа што е од голема важност за оние што ја спроведуваат правдата секогаш да постапуваат под чувството на јавна одговорност и дека секој граѓанин треба да може да се увери со свои очи за начинот на кој се извршува јавната должност.” –
Оливер Вендел Холмс, Судија на Врховниот суд на Масачусетс, 1984 година

Долго време пред судијата Холмс да ги напише овие зборови, од самото основање на САД, па дури и пред нејзиното созревање во нација - лидер, идеалот за судски систем кој работи „под будното око на јавноста“, беше и останува во центарот на правниот систем и во срцето на она што нејзините граѓани го сметаат за драгоценост.

„Под будното око на јавноста“ е принцип кој се развиваше со текот на годините, но во суштината секогаш значеше дека судниците се, со ретки исклучоци, отворени за јавноста и медиумите, дека судските списи се прашања од јавен карактер, дека судските решенија и пресуди се објавуваат во јавноста. Технологијата за донесување на судските постапки од судницата во јавноста, преку медиумите константно се менува. Така имаме од печатени медиуми до снимање и емитување во живо на постапките и блогерството. Но, сето тоа е со цел и функционира врз презумпцијата на транспарентност на фер и независно судство, недгледувано од слободниот и независен печат.

Двете начела се содржани во Уставот на САД во Првиот амандман предвидуваат дека *„Конгресот нема да донесе закон. . . со кој ќе ја ограничи слободата на говорот*

или печатот. . . ”. меѓутоа скоро деценија порано, во 1780 година, Уставот на Масачусетс ќе обезбеди една своја гаранција за слобода на печатот. Напишана од Џон Адамс, кој подоцна ќе стане вториот претседател на САД, Членот 16 од Уставот на Масачусетс предвидува: „Слободата на печатот е од суштинско значење за безбедноста на слободата во една држава: затоа не треба да биде ограничена во овој Комонвелт“.

Всушност, до моментот а подготвување на Уставот на САД и Првиот амандман додаден во 1791 година, девет од 13-те привични држави веќе ја гарантираа слободата на печатот. Секако, денеска сите 50 држави имаат свој судски системи кои работат според свои правила и регулативи – каде некои системи ги именуваат судиите, други ги избираат на избори, а пак трети имаат хибридни системи на именување, па потоа одржуваат избори. Некои од тие судии, со нетрпение се „преселија“ во дигиталната доба, а додека пак други продолжуваат традиционалниот рестриктивен пристап кон јавноста, односно борба со веб-порталите и кој всушност треба да има пристап до списите од предметот. Заедно, тие ја претставуваат прилично традиционална американска мешавина на практики, поттикната од скоро 250-годишна историја на отвореност.

И, ако тоа не беше доволно збунувачки, постои сосема посебен федерален судски систем задолжен за спроведување на федералните закони и директно да одлучува за прашања што се поврзани со Уставот на САД во втор степен и трет степен пред Врховниот суд на САД. Исто како и државниот, федералниот систем работи под свој сет на правила и процедури кои се развивале со текот на времето, но се придржувале кон основниот концепт во кој судија Холмс, што подоцна ќе стане судија и ќе служи во Врховниот суд на САД за скоро три децении, ревносно верувал дека пресудувањето на судовите „Под окото на јавноста“ е од суштинско значење во слободното општество.

Етимологија на транспарентноста

На многу начини, потрагата за потеклото на транспарентноста на американските судови е слично на барање врutoци на моќна река - тоа е едноставно нешто што

отсекогаш било дел од имиџот на нацијата и постепено се развива. Но, принципот дека судската постапка треба да се одвива на отворени и јавни рочишта има корени во британското прецедентно право, кои можат да се проследат се до 13-тиот век на Магна Карта Либертатум, што пак го обезбеди и поротниот систем што се користи во Велика Британија и САД, односно пресудите кои ги изрекува народот.

Меѓутоа напредокот не беше по права линија, но до 1676 година соседните американски колонии: Пенсилванија и Западен Њу Џерси веќе имаа повелби со одредби за отворени судови. Повелбата на колонија Њу Џерси, дополнително предвидува дека *„секое лице или лица ... можат да влезат и да присуствуваат на судските расправи ... на сите или поединечни судења, по нивен избор ... дека правдата не смее да се изврши во темно или тајно.“* Повеќе од три четвртини од уставите на државите во САД денес, имаат експлицитни одредби на транспарентни судови.

Дури и пред основањето на Соединетите држави, две важни судења би ја поставиле основата за Американската револуција од која ќе излезе новата нација. Првото судење беше на Џон Питер Зенгер, издавач на „New York Weekly Journal“, кој беше обвинет за печатење на клеветнички статии за колонијалниот гувернер Вилијам Козби. Зенгер беше уапсен, затворен и суден во 1735 година од страна на голема порота. Поротата, спротивно на упатставата на судијата, го прогласи Зенгер за невин, затоа што тој навистина ја кажувал вистината во неговите натписи, колку и да е непријатна за гувернерот. Тоа беше принцип што директно се спротивстави на британскиот закон во тоа време, но подоцна ќе стане интегрален дел на идната американска легислатива и практика.

Гувернер Морис, кој беше еден од авторите на Уставот на САД нотира: *„Судењето на Зенгер во 1735 година беше микробот на Американската слобода, утринската ѕвезда на слободата што постапно ја револуционираше Америка“.*

И како што се растеа тензиите и револуционерната жест, она што стана познато како масакрот во Бостон, ќе остане запаметено како судење на векот. Британските војници стрелаа во толпа разлутени цивили, убивајќи петмина, а ранувајќи шестмина. Британскиот капетан и осумте војници кои стрелаа беа судени во 1770 година. Водечкиот револуционер Џон Адамс - да, идниот автор на Уставот на Масачусетс и иден претседател на САД - беше бранител на британските војници, од кои двајца беа

обвинети за убиство, а шестмина беа ослободени. Во текот на судењето, секој ден во судницата беа присутни известувачи од „Boston Gazzete“ и „Boston Evening Post“, кои споделуваат со читателите детални извештаи за судскиот процес. Денес судскиот записник од предметот и судските списи од тоа судење имаат карактер на јавен документ и заедно со списокот на поротници можат да бидат побарани од секој граѓанин.

Две децении подоцна, Првиот амандман на Уставот на САД ќе го гарантира правото на слободни медиуми кои ќе продолжат да известуваат за работата на судовите, владата, Конгресот и сите институции од суштинско значење за слободното општество. Во тоа време, девет од првичните 13 колонии, веќе имаа такви одредби во нивните државни уставы. Меѓутоа во 1798 година, Конгресот донесе закон со кој се казнувал секој негативен коментар за претседателот на САД - истото обвинение со кое се соочи Зенгер. Според овој закон, обвиненија беа поднесени против уредници на журналы во Филаделфија, Бостон, Њујорк и Балтимор. Кога Џеферсон стана Претседател во 1801 година, тој ги помилува оние кои беа осудени според овој закон и ја водеше кампањата за негово укинување.

Тоа беше лекција што и американскиот печат и нивните читатели ја зедаа при срце - дури и правата загарантирани со законот не се подобри од хартијата на која се отпечатени, доколку не се поддржани од судовите, политичкиот естаблишмент и најзначајно - јавноста. Како што напиша поранешниот новинар на Њујорк Тајмс, Ентони Луис, во својата книга „Слобода за мислата што ја мразиме“, *„За воља на вистината, слободите на говорот и на печатот никогаш не биле апсолутни. Судовите и општеството во неколку наврати се бореа овие вредности да се прилагодат со интересите на јавноста. Долгиот пример е обидот да се добие еднаквост помеѓу слобода на печатот со правото на фер и правично судење“.*

Конфликтот на овие права беше сржта на судењето во 1954 година во Кливленд, Охајо, во кое доктор Самуел Шепард ја убил неговата сопруга. Долго време пред поротата да го слушне случајот и одлучи за неговата вина, колумнистите во весниците го прогласија за виновен, што резултира до тоа и едиторијалот на медиумите да побара негово осудување. Неговата осуда беше поништена од Врховниот суд на САД во 1966

г. со образложение дека предрасудниот публицитет генериран од медиумите, му го негирал неговото право на правично судење.

Но, наместо да го замолчи слободниот печат, правниот систем се реши да направи радикален чекор за заштита на правата на обвинетите, со што предвиде донесување на кодекси за етика на судиите, адвокатите и обвинителите. Овие кодекси го ограничуваат видот на коментари што правните практичари можат да го дадат на печатот. Државните и федералните обвинители во денешната клима зборуваат пред медиумите претежно преку обвиненијата, а деталите за случајот - ги обезбедуваат, со посебен брифинг за медиуми или соопштение.

Денес повеќето медиуми имаат јасен етички кодекс по кој се придржуваат. Но, златниот стандард во американското новинарство е Етичкиот кодекс, подготвен од Здружението на професионални новинари на САД. Не постои механизам за спроведување и придржувањето кон истиот е исклучиво на доброволна основа. Во принцип тие се единствените етички насоки на американските новинари за непристрасно и професионално известување и информирање на јавноста. Неколку од неговите принципи се посветени баш на правосудството:

1. „Водете особена грижа кога известувате или пишувате сторија за малолетни лица, жртви на сексуални дела и/или лица кои се неискусни или не можат да дадат согласност за изјава пред медиуми“.
2. „Направете разлика на правниот пристап до информации од јавен карактер од етичкото оправдување за објавување или емитирање на сторија која не е поткрепена со докази“.
3. „Балансирајте го правото на фер судење на осомниченото лице со право на информирање на јавноста. Размислете за импликациите за идентификување на осомничени лица пред да се соочат со правдата “.

Медиумите во САД доброволно не ги прикажуваат имињата на малолетни обвинети и жртвите на сексуални злосторства, освен ако тие не се согласат да бидат идентификувани во јавноста. Меѓутоа, во однос на идентификувањето, при првичното рочиште каде тие се идентификувани пред судот и обвиненијата против нив им се читаат јавно се отворени и достапни на јавноста и сите медиуми.

Американската традиција на слободни медиуми е под заштита на Првиот амандман од Уставот на САД и секогаш се сметаат дека се слободни од законско ограничување. Од друга страна Законите за клеветата и на државно и федерално ниво, се разбира, би можеле да се користат од оние кои тврдат дека биле клеветени или лажно обвинети преку медиумското известување. Но, имаше неколку случаи во кои федералната Влада можеше да ги спречи медиумите да објавуваат информации што ги стекнале.

Конкретно тие владини рестрикции ќе бидат ставена на тест во јуни 1971 година кога „Њујорк Тајмс“ започна со објавување на „Pentagon Papers“ или „Досиеја на Пентагон“, тајна официјална историја на почетокот на војната во Виетнам, што лошо се одрази на владата и администрацијата на претседателот Ричард М. Никсон. Во тоа време војната сè уште беснееше и владата инсистираше на тоа дека досиејата претставуваа закана за националната безбедност.

Кога судовите привремено го стопираа објавувањето на досиејата во „Њујорк Тајмс“, документите беа предадени на медиумот „Вашингтон Пост“, а после тоа и „Бостон Глоуб“, Врховниот суд на САД со мнозинство од 6-3 дозволи нивно континуирано објавување. Во својата одлука, врховниот судија Хуго Блек нотира: „Пресот беше заштитен [со првиот амандман] за да може да ги објавува тајните на Владата за да ја информираат јавноста. Само слободни и нецензурирани медиуми може ефективно да ги изложи негативните практики на владата... Со откривањето на работата на Владата што доведе до војната во Виетнам, весниците благородно го правеа токму тоа што Основачите на САД се надеваа и веруваа дека ќе го сторат“.

Траспарентноста на судовите денес: Масачусетс v. Федералните судови

Масачусетс, еден од најстарите судски системи во САД, на многу начини го водеше патот на иновација за прилагодување кон новите технологии - дизајнирани да го направат судскиот систем уште подостапен за медиумите и јавноста. Масачусетс беше првата држава што дозволи камери во своите судови и судници во 1986 година. Тоа е строго регулирано со сет на правила донесени од Врховниот суд на Масачусетс. Правилата упатуваат дека во секоја судница ќе има една стационарна камера која го

снима судењето и нејзиниот сигнал ќе биде дисперзиран до сите медиуми (ТВ, радио и печатени медиуми). Меѓутоа согласно правилата не смее да снимаат (видео и аудио) поротниците или приватните консултирања помеѓу судијата и странките во постапката. Дополнително правилата упатуваат дека „Судијата може да одлучи да го ограничи или привремено да го суспендира ваквиот [медиумскиот] пристап, доколку смета дека присутноста на јавноста ќе создаде значителна веројатност за повредување на правата на кое било лице во постапката или други сериозни штетни последици на правдата“. Но, тоа се однесува само за видео снимања, инаку судницата ќе остане отворена за јавноста и прес новинарите кои известуваат писмено или преку смартфони на социјални медиуми. Во Масачусетс, јавноста е целосно исклучена во судските предмети кои инволвираат малолетни лица.

Бидејќи електронските уреди - мобилните телефони, таблетите и компјутерите - стануваат сè повеќе дел од алатките на секој новинар, судиите во Масачусетс секојдневно се соочуваат со најразлични барања од новинарите и блогерите за можност да ги внесат овие уреди во судницата. Резултатот беше мешавина на одлуки донесени од судот за тоа кои уреди би биле дозволени а кои не. Еден судија им овозможи на новинарите да „блогираат“ во живо од судницата, но не да „твитаат“ во живо, наоѓајќи ја пократката форма на известување некако попроблематична. Меѓутоа барањата имаат заеднички именител во однос на резвизија за користење на подвижни камери во судницата и олабавување на првичните рестрикции.

Работата на изготвување на тие нови правила - и изнаоѓање на нова дефиниција за тоа кои лица може да се сметаат за „новинари“ вклучително и дигиталните медиуми припадна на Судско медиумскиот совет при Врховниот суд на Масачусетс, составен од 25 судии, новинари и адвокати, повеќето од нив со специјалност медиумско право. Процесот на изготвување на тие правила траеше околу 18 месеци и преработените правила беа разгледани и усвоени од Врховниот суд на Масачусетс во 2012 година.

Рedefинираните правила ја револуционаризираа судската транспарентност во Масачусетс. Во секоја судница расправите, вклучувајќи ги сите интеракции помеѓу судијата, странките, сведоците, вештаците се евидентираат целосно и дигитално и стануваат официјален запис на предметот, дел од списите, што потоа се достапни на јавноста. Овие снимки се достапни за странките во постапката, но и за медиумите преку

канцеларијата односи со јавност на судот. Пристап до снимките имаат и дисциплинските тела за судиите, новинарите и странките во постапките, доколку е доведено во прашање однесувањето на судијата, новинарот или некоја од странките. Таков пример имаме во 2019 година, кога снимката од судењето стана основа за обвинението против судија кој знаејќи дозволи илегален имигрант да излезе преку задниот влез на судницата, а имал сознание дека агентите од имиграциона полиција го чекаат на предната врата за да го приведат обвинетиот. Случајот против судијата сè уште е во тек.

Врховниот суд на Масачусетс ги пренесува во живо своите седници од 2005 година, дозволувајќи им на јавноста да има целосен увид во општата седница на судот во „реално“ време, достапно преку веб-страницата на судот. Сите списи од предметот се дигитализирани и достапни до јавноста неколку недели пред одржување на рочиштето. Кога судот ќе ја донесе својата одлука, таа исто така се објавува на веб-страницата на судот и социјалните медиуми. Медиумите знаат да ја проверуваат веб-страницата секое утро во 10 часот наутро кога ќе бидат објавени најновите решенија - ниту еден медиум не добива никаква предност.

Самите судски одлуки, одвоените мислења на судиите се пример за транспарентност. Тие се јасни, концизни и може да се читаат и разберат од граѓани кои немаат диплома по право. Всушност, мнозинството мислења се во однос на добивањето на право за склучување на истополови бракови во државата Масачусетс, мислењето за дозвола на истополовите бракови, напишано од судија Маргарет Маршал беше толку трогателно и поетско што делови од него често ги користеа паровите во нивните свадбени церемонии.

* * *

Од друга страна, Федералниот судски систем е далеку понапреден во користењето на веб-базирана технологија од локалниот судскиот систем во Масачусетс или многу други судски системи во државите. Сепак, иако понапреден, тој не дозволува употреба на камери пред федералниот суд во Бостон, ниту пак во судницата, иако во судницата има посебно место за новинарите. Од таа причина не е невообичаено да се види медиумски камп на ТВ-камери спротивно од зградата на федералниот суд во

Бостон, чекајќи да се појави бранител, обвинител или сведок во тековното судење за да даде изјава пред медиумите.

Но, супериорните ресурси на федералниот судски систем дозволија да се направат големи подобрувања во начинот на собирање и достапност на информациите по електронски пат. Сите судски досиеја, мислења, брифинзи, пресуди донесени од секој суд во САД се достапни преку системот PACER (<https://www.pacer.gov>) за сите (правници, јавност, медиуми, истражувачи и сл.). Системот бара пополнување краток формулар за регистрација и доставување кредитна картичка од која се наплатува скромни судски такси за поголеми преземања, како што е записник од судење и сл.

Федералниот суд сместен во Бостон, исто така обезбедува голем број на веб-услуги, специјално за медиуми за кои е потребна регистрација во Судската служба за односи со јавност. Овие услуги вклучуваат Виртуелна прес-кутија, која обезбедува електронски известувања и факти од случајот за предмети од интерес на секој медиум поединечно. Исто така, постои посебна страница за медиуми за какви било јавни соопштенија, како и пристап до дневниот календар на судот.

Федералниот суд во Бостон им дозволува на новинарите кои се акредитирани во Судската служба за односи со јавност да внесуваат електронска опрема (таблет, компјутер и смартфон) во судницата. Всушност, федералниот суд тоа го правеше на рутински, дури и пред донесувањето на новите правила за транспарентност на судовите од Врховниот суд во Масачусетс. Сепак, највисокиот суд во земјата, Врховниот суд на САД, сè уште не им дозволува на новинарите да внесуваат електронска опрема при рочиштата кои се одржуваат таму. Тие остануваат отворени само за новинарите кои носат пенкало и тетратка.

Судења од висок јавен интерес: Масачусетс

Високо-профилни судења или судења од висок јавен интерес за кои судот предвидува дека ќе привлечат голем интерес од страна на јавноста - се подготвуваат неколку недели претходно. Процесот на планирање го води судијата што ќе одлучува по предметот во соработка со судските служби, странките во постапката и уредниците

на медиумите кои ќе известуваат во живо од судницата. Судијата ги дефинира правилата, кои не смеат да отстапуваат од правилата на Судско медиумскиот совет при Врховиот суд на Масачусетс. За пример во овој труд ќе го земеме судењето на Арон Хернандез. Обвинетиот Арон Ернандез во 2015 година, играч од 40 милиони долари од фудбалскиот тим „Нова Англија Патриотс“, претставуваше голем предизвик на судскиот систем во Масачусетс. Судењето се очекуваше да привлече медиумски екипи од целата земја. Службата за информации за јавност работеше без престан за да ги услужи сите акредитирани новинари кои ќе известуваат од судницата. На крајот од секој ден, службата ги објавуваше записниците од судењето онлајн и ги правеше достапни за сите медиуми и јавноста. Во судницата, имаше одредени места за медиумските екипи, а судската полиција на секој новинар ставаше рачна етикета, како оние што се користат на рок-концерти. Кога капацитетот во главната судница беше полн, судот ја ослободи соседната судница, каде останатите новинари можеа во целост да го следат судењето. согласно правилата, судијата што го водеше предметот дозволи користење на повеќе камери во судот, приклучени на еден видео сигнал кои потоа беше разчленет до сите медиумски станици ширум САД. Понатаму правилата упатуваа дека забранети се секакви фотографии од членовите на поротата и од обвинетиот Хернандез во моментите кога носи лисици на рацете. Откако лисиците беа извадени, фотографирање и снимање беше дозволено со цел да не се наруши принципот на презумпција на невиност. Само откако поротата ја донесе пресудата за вина на крајот на 10-неделното судење, беше дозволено да се фотографира и снима осудениот Хернандез со лисици.

Судења од висок јавен интерес: Федерален систем

Во федералната судница во Бостон беа судени голем број на случаи на федерални кривични дела: организиран криминал, изнуда, тероризам и корупција на високи јавни службеници. Федералните судии и обвинители имаат супериорни ресурси и на располагање Федералното биро за истраги, кои доколку е потребно, можат да повикаат агенти од целата земја да помогнат во истражната фаза на случајот.

Конкретно истрагата на терористичките бомбардирања во 2013 година на Бостонскиот маратон, во кој загинаа четворица, а повредени беа повеќе од 260 лица. Голем дел од таа истрага беше спроведена со целосен преглед на јавноста иако ФБИ го затвори местото на истрагата барајќи докази, сепак беше видливо од минувачите, ТВ-хеликоптерите кои снимаа и известуваа од горе, при што на некој начин медиумите станаа активни учесници во истрагата во пронаоѓањето на докази. Продавниците и рестораните со видео камери во близина на бомбардирањето беа поканети да соработуваат, додека пак медиумите доброволно ги предадоа сите копии од сите известувачи направени во моментот на бомбардирањето. Јавноста, односно гледачите што стоеја на маргините на маратонот кои снимаа преку својот смартфон, исто така своеволно ги дадоа снимките до ФБИ, каде конкретно тие помогнаа да се идентификуваат лицата на двајцата браќа што станаа осомничени, а подоцна обвинети во случајот.

Судењето на обвинетиот за масакарот, Џокар Царнаев привлече медиуми од целиот свет кои требаа да бидат сместени во сојузната судница. Судските простории во релативно новата судска зграда (таа беше отворена во 1999 година), всушност, биле проектирани да бидат „соодветни за новинарски екипи“ иако камери во сојузните судници не беше дозволена. Протоколот за известување на јавноста и снимањето на случајот Царнаев, беше слично како за Арон Хернандез. Новинарите беа сместени во соседната судница каде сигналот на статичната камера во судот се прикажуваше и беше споделен со останатите медиуми. Меѓутоа камерата во судницата не го прикажуваше Царнаев, ниту странките во постапката туку само судијата. Дополнително кон тоа Службата за односи со јавноста на федералниот суд ја организираше логистиката за достапност на запиниците, доказите и другите барања на новинарите. Скандалот при судењето се случи кога новинар од локална руска телевизија во САД со мобилен телефон го фотографира Царнаев со лисици, по што судот го казнил со поништување на новинарската дозвола за следење на судењето. За јавноста единствените слики што беа достапни од судењето беа уметнички скици, направени од професионални артисти на кои им беше дозволено да бидат во судницата. Во секој случај, службата за односи со јавноста на федералниот суд, овозможи достапност до снимки од доказите со експлозијата, записници од судските рочишта, како и целовкупниот доказен материјал.

Епилогот од судењето на Царнаев заврши со негово прогласување за виновен и осуда на смртна казна. Покрај судењето на Царнаев, федералниот суд во Бостон може да се пофали со својата богата историја на високо профилни судења од рекетарство, даночна измама и политички кривични дела.

Всушност, скоро секогаш доказите собрани од федералните обвинители и објавени на медиумите за време на главната расправа, се толку убедителни што јавните службеници обвинети за злоупотреба на службената положба доброволно пристапуваат кон признавање на вина.

Таков беше случајот со државната сенаторка Дајан Вилкерсон, против која беа поднесени осум обвиненија за обид за изнуда во висина од 23.500 американски долари. Таа беше обвинета за злоупотреба на нејзината службена положба за овозможување на лиценца за алкохол за фирма на нејзин близок пријател; уцени врз градските советници при Градскиот совет на Бостон за донесување на нов акт со кој би се овозможил купување на државни земјишта од страна на приватни компании без административни додатоци. Обвинителите за нејзиниот предмет користеа посебни истражни мерки ПИМ, каде што во медиумите споделија една фотографија на која што се гледа како обвинетата става пари во градникот. Таа фотографија стаса на насловна страна на сите весници во Бостон и беше емитувана на сите ТВ канали. Вилкерсон, на која и се закануваше затворска казна од 20 години затвор, се изјасни за виновна и и беше изречена казна затвор од 3 и пол години. Обвинител во тоа време (2010 година) беше Џон Т. Мекнил, кој подоцна ќе служи како Резидентен правен советник при Американската амбасада во Северна Македонија.

Деталноста на обвиненијата во изведувањето на доказите на федералните обвинители ги прави најдобри пријатели на медиумите и известувачите. Поради фактот што тие се документ од јавен карактер и објавени на веб страната на Судскиот јавен регистар, пишувањето и цитирањето на докази од нив во текот на целата постапка, нема да се смета за клевета или навреда доколку се правилно цитирани.

Обвинението против градоначалникот на Фол Ривер, Масачусетс, во септември 2019 година беше долго 40 страници, каде во детали беа образложени наводите дека тој изнудувал фирми - продавачи на медицинска марихуана за 600.000 долари за поткуп во вид на донација за неговата политичка кампања, Ролекс часовници и количини

марихуана за лична козумација и препродажба. „За неколку месеци откако стана градоначалник во јануари 2016 година, Јасиел Ф. Кореира започна со „капитализирање“ на службената позиција за финансирање на раскошниот начин на живот на државна сметка“, се наведува во обвинението на федералниот обвинител. Кореира се соочува со затворска казна до 20 години, но неговото судење што треба да започне оваа пролет е одложено со појавата на Коронавирус.

Епилог: Судската транспарентност во доба на COVID 19

Нема ништо слично како светска пандемија за да се тестира заложбата на државите за транспарентност и отчетност пред јавноста. Во САД, федералните и државните судови се справуваат само со итни случаи, а во исто време се прилагодуваат и на новите технологии како најдобар начин за одржување на транспарентноста на судовите и овозможување на правично судење. Околу 40.000 луѓе секој ден доаѓаат во сите 99 судови во Масачусетс. Во интерес на јавната безбедност, тој проток на луѓе целосно е запрен. Кога гувернерот на Масачусетс прогласи вонредна состојба на 18 март 2020 година, Врховниот суд на Масачусетс донесе наредба за затворање на сите судови, освен во случаите на итни судења, што не можат да се одржат преку видео конференција. Сите судења што беа во тек, вклучително и судењата од висок јавен интерес за две убиства, кои се ближеа кон крајот - беа запрени и ќе започнат одново откако ќе се укине вонредната состојба.

Административните судски служби остануваат отворени за јавноста за пристап до документи од јавен карактер. Присилните иселувања и извршувања врз граѓаните беа запрени со судска наредба поради постоењето на пандемија. Во однос на проблемите кои се појавуваат во домашна изолација на граѓаните: домашно насилство, сексуално вознемирување и проблеми со менталното здравје, судовите во Масачусетс објавија посебна СОС линија за жртвите. Меѓутоа, во рок од две недели по прогласувањето на вонредната состојба во Масачусетс, Врховниот суд се соочи со дополнителни проблеми, во однос на поднесена граѓанска петиција за заштита на здравјето на лицата во притвор.

Граѓанската петиција повикуваше итна замена на мерката притвор со поблага мерка за обезбедување на присуство на лицата кои се обвинети за полесни кривични дела. Образложението на истата упатуваше за неможноста за следење на здравствените протоколи за заштита од COVID 19 во истражните затвори, конкретно одржувањето на дистанца. Целокупниот седмочлен совет на Врховниот суд на Масачусетс преку телеконференција расправаше во однос на петицијата. Додека повеќето општи седници на Врховниот суд траат приближно 40 минути, оваа седница траеше 4 часа и 23 минути. Целосниот аудио материјал од телеконференцијата на општата седница на судот беше достапен за јавноста во рок од 2 часа по завршувањето. Во рок од 48 часа, сите притворени лица за полесни кривични дела беа пратени во домашен притвор или мерката притвор беше заменета со полесна мерка. Приспособувањето на судовите кон новите технологии оди и чекор подалеку. Во април, секоја година се организира традиционалната конференција на Врховниот суд на Масачусетс на која се разгледуваат прашањата од интерес за подобрување на транспарентноста на судот. Оваа година судот одлучи дека ќе ги искористи технолошките капацитети за организирање на видео седници. „Не беше прашање „дали треба“ да одржиме конференција во април, туку „како“ изјави претседателката на Службата за односи со јавност на судот, Џенифер Донахју. Во соработка со универзитетот „Суфолк“, Врховниот суд ја одржа годишната конференција и преку академскиот партнер, ја направи достапна за сите студенти по право кои сакаат да се вклучат во расправата со врховните судии и да дадат свој придонес. Врховниот судија Ралф Гантс дури излезе на медиуми и изјави дека „подобро да имаме задоцнет сигнал во нашата телеконференција, отколку застој на работата на судот“.

Апелациониот суд на Масачусетс, неодамна експериментираше одржување на видео конференција на седница преку Зум (ZOOM) платформата, кое потоа е објавено на веб-страницата на судот за достапност на медиумите и јавноста.

Според статистичките податоци на Националниот центар за државни судови, до средината на април скоро дваесетина врховни судови ширум САД или одржувале рочишта онлајн или биле во план да одржат. Скоро во сите случаи дозволувале медиумите или заинтересирани граѓани да го следат онлајн судењето и секако два часа по завршувањето на судењето, видео материјалот од расправата беше достапен на судската веб страна. Федералниот суд во Бостон продолжува да ги суди итните

постапки и одржува портал за пријавување за онлајн пристап до тие рочишта преку: <https://public.mad.uscourts.gov/seating-signup.html>.

Бидејќи федералниот судски систем е технолошки понапред од сите други судски системи, целата папирологија продолжува да се доставува по електронски пат, обично на таблет и секако е достапна на PACER системот. Единствениот федерален суд што заостанува од сите судови е Врховниот суд на САД, кој најави дека ги одложува своите седници во март и април, на кои судот требаше да донесе одлука во неколку важни политички предмети, вклучително и предмет во однос на објавувањето на финансиските податоци на претседателот Трамп.

Сепак, на 13 април, Врховниот суд објави дека ќе одржи рочиште преку телеконференција, за прв пат во својата историја. Да, за време на овие тешки времиња, навистина се прави историја - во Врховниот суд на САД и во државните судови низ целата земја.

Судија Натан Хехт од Тексас, Претседател на Националната конференција на претседатели на судови, им порача на своите колеги на правата видеоконференција во неговиот суд дека: *„Пандемијата Ковид-19 “бара многу прилагодувања во правосудниот систем, менувајќи го начинот на работа на судовите. Не можам да замислам сценарио каде би ја надминале пандемијата без развиена судска транспарентност, како и генерално да го промениме начинот на кој работиме “.*

Европски стандарди за односот помеѓу судот и медиумите

Советот на Европа игра важна улога во развојот на европските стандарди на слободата на изразување и информирање. Главни документи во европскиот аcuis се: Европската конвенција за човекови права, Европската конвенција за пристап до службени документи, како и Препораката на Комитетот на министри за обезбедување на информации преку медиуми во кривичната постапка.¹⁴ Меѓутоа како што забележавме, транспарентноста на судовите и односите со медиумите се регулира со повеќе европски документи од различни институции на ЕУ и Советот на Европа, како и

¹⁴ Препорака Рес (2003)13 на Комитетот на министри до државите членки за обезбедување на информации до медиумите во кривичните постапки, Достапна на: <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=51365>.

со необврзувачки правила „меко право“ на ООН кои во принцип претставуваат матрицата на нормативното регулирање.

Практиката на Европскиот суд за човекови права е исто така фундаментална за етаблирање практични искуства за регулација помеѓу односите со медиумите, јавноста и интересите на правдата, но таа ќе ја образложиме во следното поглавје. Во овој дел ќе ги прикажеме клучните документи во поглед на пристапот од страна на медиумите и јавноста во судските постапки.¹⁵ Документите на Совет на Европа ја изразуваат јасната насока на развивање на европската практика кон зајакнување на концептот на „отвореност на судовите“ и право на добивање информации од интерес на јавноста. Навистина, овие пан-европски принципи ја поддржуваат можноста на медиумите целосно да ја информираат јавноста за судските постапки, вклучително и практичните прашања како: пристап до судницата, пристап до информации, објавување на судските одлуки, право на известување за кривичните истраги и судските претреси и др. Кон тоа ЕСЧП во својата доследна судска пракса, го подвлекува концептот на „јавна контрола“ на судењата кој укажува дека *„јавниот карактер на постапките пред судските тела предвиден во член 6 (1) ги штити обвинетите лица од тајно администрирање на правдата, без присуство на јавноста“*.¹⁶

Тоа укажува на фактот дека транспарентноста на судовите и судските постапки, како и присуството на јавноста се тесно поврзани со примената на членот 6 во практиката. Дополнително тоа упатува дека националните власти се обврзани да развијат транспарентни политики за судовите, преку кои јавноста ќе може да посведочи целосна администрација на правдата. Општ тренд е зголеменото медиумско внимание насочено кон судството, особено во сферата на кривичното право и тоа во високопрофилни случаи на судење со предметите на поранешното СЈО и предметите на Овинителството за гонење на организиран криминал и корупција. Во меѓународните документи за независноста, ефикасноста, транспарентноста и одговорноста на судиите, а особено во мислењата на Консултативниот совет на европските судии¹⁷, се посочува

¹⁵ Voermans Wim, Judicial transparency furthering public accountability for new judiciaries, во: Utrecht Law Review, Vol.3, Issues 1 (June) 2007, достапно на: <https://www.utrechtlawreview.org/articles/abstract/10.18352/ulr.42/>

¹⁶ Valero – Torrijos Julià and Pardo – López María Magnolia, Open – Government, transparency, access and re-use in the Administration of Justice: another turn of the screw needed from the perspective of the Spanish legal framework, достапно на: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2748788

¹⁷ Во понатамошниот текст Советот.

дека слободата на печатот е важно начело при што судските постапки мора да бидат заштитени од несоодветно негативно надворешно влијание, при што соодветно на тоа судиите треба да покажат претпазливост во нивните релации со печатот и да бидат способни да ја зачуваат нивната независност и непристрасност внимавајќи да не бидат злоупотребени во односите со новинарите и воздржувајќи се од било какви непотврдени коментари за предметите кои ги водат.¹⁸

За потребите на оваа публикација ќе се осврнеме на мислењата на ССЕЈ (Консултативниот совет на европските судии), односно мислење бр. 3, 7, Препораката бр. 12, Препораката (2003)¹³ и Декларацијата од Бордо¹⁹ за односите на судиите и обвинителите во демократското општество кои во делот на унапредувањето на односите помеѓу судиите и новинарите децидно упатуваат на основање на независни тела кои би биле формализирање на соработката помеѓу засегнатите страни за со цел избегнување на сезационализам во известувањето, медиумски притисок и судска нетранспарентност.²⁰

Одредбите на **Мислењето бр. 3** на ССЕЈ, параграф б, точка 29 со наслов **„Непристрасност и вонсудско поведение на судиите“** упатува на воспоставување во рамки на судството, односно Врховните судови или Здруженијата на судиите едно или повеќе тела или лица со советодавна улога, кои би биле расположливи на судиите секогаш кога ќе постои несигурност дали одредена активност во приватната сфера е спојлива со нивниот статус на судија.²¹ Мислењето упатува дека судиите се охрабруваат во рамките на тие тела да зборуваат за проблеми со кои се соочуваат во практиката. Објаснувањето на оваа точка упатува дека овие тела треба да бидат користени од страна на судиите за консултација за како информацијата од судијата да биде изнесена во јавноста, односно кои конкретни детали за предметот судијата треба да ги изнеси, без притоа да ги повреди интересите на правдата.

¹⁸ Мислење бр.1, Советодавен совет на европските судии, достапно на: <https://www.coe.int/en/web/ccje>

¹⁹ Декларација од Бордо, позната како мислење бр. 4 на Консултативниот совет на европските судии за односите меѓу судиите и обвинителит во демократското општество, погледје 3. Достапна на <https://rm.coe.int/1680747391>

²⁰ Заклучоци од 5^{от} состанок на претседателите на врховните судови од ЕУ, Љубљана, 6-8 октомври 1999, параграф 1.

²¹ Ibid параграф 4, на која се утврди дека портпаролите на судовите не смее да дадат кон медиумите свој осврт за исходот на случајот.

Одредбите од **Мислењето бр. 7** на ССЕЈ „Правда и општество“ е попрецизно од претходно мислење, при што во делот С, укажува дека неспорно судиите се изјаснуваат во јавноста преку нивните одлуки, меѓутоа, имајќи го во предвид начелото на транспарентност, членот 10 од ЕКЧП за право на јавноста да биде информирана, како и развитокот на социјалните медиуми, потребно е судиите да ги подобрат своите односи со претставниците на медиумите и да постапуваат по барања за информации од јавен карактер притоа да не ги повредат интересите на правдата во конкретниот предмет. Во ова мислење понатаму се уредува дека унапредувањето на односите со медиумите треба да се направи на заемно прифатлив начин. Првиот начин е со донесување на заеднички етички кодекс во кои судиите ќе ги дефинираат правилата во кои случаи по закон може да се дадат изјави за конкретен предмет, а новинарите би предвиделе правила и принципи за дообјаснување и детално објавување на случаите пред јавноста без да ги загрозат интересите на правдата.

Во точка 40 од **Мислењето број 7** децидно се укажува дека потребно е воспоставување на ефикасен механизам кој во форма на независно тело пред кое новинарите и судиите би ги дискутирале заедничките проблеми и практични предизвици.²² Кон тоа се приклучува и точка 42 која упатува на неопходноста за организирање на школи за новинари и судии за со цел заемно запознавање на професиите.

Мислењето бр. 12 на ССЕЈ и Декларацијата од Бордо во делот 5, параграф 11, упатуваат на подготвување на сет на правила и принципи во рамки на независното тело со кои би се регулирале односите помеѓу судиите и медиумите. Тие укажуваат на фактот дека судијата секогаш се изразува преку пресудата која ја донесува, меѓутоа се укажува дека судиите треба да бидат во постојан контакт со новинарите и треба да дадат објаснување за секој случај поединечно без да се нарушат интересите на кривичната правда, а со цел да се информира пошироката јавност за конкретниот случај од јавен интерес.

Од друга страна, правото на јавноста да биде информирана е основно начело кое произлегува од членот 10 од Европската конвенција за човекови права, при што

²² Заклучок од состанокот на претседателите на здруженијата на судиите "Правда и општество", Вилниус, 13-14 декември 1999 година.

пресликано во овој случај, судијата одговара за легитимните очекувања на граѓаните за транспарентност во постапката каде тоа е дозволено врз основа на закон.

Врз основа на ова правило, судиите се слободни да подготват резиме или извештај во кои на јавноста би им се објаснила легитимната содржина и значењето на донесената пресуда. Практиката на избор на судија со одговорност за комуникација со јавноста, односно медиумите, согласно препораките на мислењата бр.1, 3, 7 и 12 на Европскиот советодавен совет на судиите треба да **продолжи и унапреди** за со цел соодветно известување на стручната и општата јавност за теми од јавен интерес без страв од медиумски притисок. Во однос на тоа правило, советодавните мислења упатуваат на развивање на заеднички кодекси за етика на судиите и новинарите или пак заедничка стратегија помеѓу здруженијата на судиите и здружанијата на новинарите, како начин на унапредување на соработката.

Во мислењето бр.12 на Европскиот советодавен совет на судиите ова прашање е подетално регулирано при што упатува дека начелото на транспарентност на судството мора да биде надолупнето со соодветни форми на соработка и континуирана едукација на судиите и новинарите за со цел запознавање на професиите и правниот јазик. Притоа во делот 5 од тоа мислење се истакнува дека дека медиумите играат суштинска улога во едно демократско општество воопшто и поконкретно во однос на судскиот систем.²³ Перцепцијата во општеството за квалитетот на правдата е под силно влијание на медиумските извештаи за тоа како функционира правниот систем. Публицитетот, исто така, придонесува за постигнување на правично судење, бидејќи ги штити странките и обвинетите од нетранспарентно спроведување на правдата, односно феноменот на (Shady Trials).²⁴ Во мислењето понатаму се осврнува на зголеменото внимание на јавноста и медиумите кон кривичните постапки, што дополнително генерира зголемена потреба од објективни информации за медиумите, достапност на информацијата и постојан однос помеѓу судот и новинарите во однос на непристрасно покривање на сите аспекти на случајот.

²³ ЕСЧП, *Sunday Times vs. United Kingdom*, каде Судот се осврнува дека натписите во текстот не треба да го поткопуваат авторитетот на судот" во однос со член. 10 од ЕКЧП.

²⁴ Феномен присутен во американската правна практика. За повеќе види: Howthorn, E. Ilijah, *Transparency of the Judiciary as a corner stone for a democratic society and rule of law*, Oxford University Press (2012).

Генерално мислењата на консултативниот совет на европските судии го афирмираат принципот на владеење на правото и потврдуваат дека во едно демократско општество е од суштинска важност судовите да инспирираат доверба во јавноста и јавниот карактер на постапките е еден од суштинските средства, преку кои може да се одржува довербата во судовите и соодветно на тоа, во рамките на клучните документи на Советот на Европа ќе се задржиме на најбитните два главни документи по ова прашање: **а) Препорака Rec (2003) 13**²⁵ за обезбедување на информации преку медиумите во врска со кривичната постапка и **б) Мислење бр. 7 на ССЕС за правда и Општество (2005)**²⁶. Овие документи генерално се осврнуваат на правото на јавноста да добива информации од општ интерес, како и на потребата на новинарите за пристап до неопходни информации за да можат да известуваат и да коментираат за функционирањето на правосудниот систем, во согласност со обврските за независност, непристрасност и дискреција на судиите за случаи од висок јавен интерес, како и ограничувања утврдени со националните закони и во согласност со судската пракса на Судот.

Понатаму Мислењето бр.12 на Советодавниот совет на европските судии во точка 73 упатува на стандардите кои ги обврзуваат медиумите, како и судиите кон фундаменталните принципи како што се презумпцијата за невиност и правото на правично судење, правото на приватниот живот на засегнатите лица, потребата да се избегне кршење на принципот и појавата на непристрасност на судиите и јавните обвинители вклучени во случајот, односно известувањето мора да биде непристрасно без предизвивкување на сензационализам при известувањето.²⁷ Конкретно мислењата во точка 73 укажуваат дека медиумското покривање на случаи под истрага или на судење може да стане инвазивно мешање и да предизвика несоодветно влијание и притисок врз судиите, поротниците и јавните обвинители задолжени за одделни случаи. Потребни се добри професионални вештини, високи етички стандарди и силна самоограниченост против предвремените коментари за нерешени случаи за судиите и

²⁵ Препорака (2003)13, достапна на https://www.coe.int/en/web/freedom-expression/committee-of-ministers-adopted-texts/-/asset_publisher/aDXmrol0vvsU/content/recommendation-rec-2003-13-of-the-committee-of-ministers-to-member-states-on-the-provision-of-information-through-the-media-in-relation-to-criminal-pr?inheritRedirect=false

²⁶ Мислење бр.7 на Консултативниот совет на европските судии. Достапно на <https://www.coe.int/en/web/ccje/opinion-n-7-on-justice-and-society>

²⁷ Мислење бр. 12 на Советодавниот совет на европските судии. <https://www.coe.int/en/web/ccje>

јавните обвинители да го исполнат овој предизвик. Тоа упатува на потребата за континуирана едукација помеѓу судиите и новинарите, односно овозможување на запознавање на двете професии и размена на практики и искуства. Кон тоа се миси правилна едукација на новинарите за тоа што е достапно за јавноста, што не е и зошто е тоа така. Протоколот кон мислењето бр.12 дополнително упатува за одредбите во Судскиот деловник кои се однесуваат во јавноста. Имајќи го предвид фактот дека Северна Македонија е транзициско општество, Судскиот деловник би требало да биде ослободен од поранешните решенија за ограничено присуство на јавноста во постапката. Во однос на донесувањето на Судскиот деловник, протоколот упатува дека тој мора да биде донесен од страна на Судскиот совет (доколку такво тело во земјите потписнички постои) или Врховниот суд на земјите потписнички на протоколот.²⁸

Во точката 74 мислењето начелно ги уредува обврските за персоналот за врски со медиумите, односно канцеларијата за односи со јавност, при што посебно назначува дека службениците за информации од јавен карактер или група на судии обучени за контакт со медиумите, би можеле да им помогнат на медиумите да дадат точни информации за работата и одлуките на судовите, како и да им помогнат на судиите и обвинителите.

Кон обезбедување на компатибилност помеѓу позитивното европско законодавство и практичната примена, следното поглавје од Прирачникот ќе ги прикажеме случаите пред Европскиот суд за човекови права кои се избрани намерно да ги покријат проблемите кои медиумите се соочуваат при известување за судските постапки. Најпрво ќе се осврнеме на општите принципи во ЕКЧП и практично ќе ги поврземе со релевантна судска пракса на ЕСЧП.

Јавноста низ праксата на Европскиот суд за човекови права

Информирањето на јавноста за судските постапки е новинарска активност која е стриктно регулирана со основните права првично во ЕКЧП, па подоцна тие принципи се преточени во националните устави на земјите - членки на Советот на Европа и ЕУ, кои понатаму се детално разработени со закон. Постулатите на кои таа се заснова се

²⁸ Протокол кон Мислењето бр.12 на Консултативниот совет на европските судии. Достапно на <https://rm.coe.int/compilation-of-opinions-of-the-consultative-council-of-european-judges/168074fab>

правото на слобода на изразување, вклучително и правото на примање и пренесување информации и идеи предвидени член 10 од ЕКЧП, позитивните обврски на државата според член 6 ЕКЧП да обезбеди правичност и спроведување на правдата, како и потребата за заштита на приватноста на странките во судските постапки во согласност со член 8 ЕКЧП.

Принципот на јавност

Според членот 6. став 1 од ЕЧКП, државите потписнички гарантираат дека секој има право на фер и јавно судење, како и јавно изрекување на пресудата. Според тоа, овој член од Конвенцијата се толкува начин што директно воспоставува два клучни концепти на правично судење со целосно присуство на јавноста. Првиот концепт е концептот на **целосна транспарентност**, а дургиот концепт е концепт на **регулирана транспарентност**. За важноста на обезбедување на фер и правично судење, ЕСЧП посочува дека сите судења мора да бидат јавни со можност широката јавност и медиумите да бидат присутни на главната расправа. Како пример, судот го посочува **Динет против Фрнација**²⁹ каде упатува дека „Одржувањето на јавни судски рочишта претставува фундаментален принцип утврден во став 1 од член 6. Сепак, овој принцип не е апсолутен, па затоа конвенцијата предвидува одредени отстапувања кои се однесуваат на посебноста на постапката во целина, како и околностите од случајот. Така на пример во **Мартини против Франција**³⁰, Судот најде прекршување на членот 6 од конвенцијата бидејќи жалителот не бил во можност да добие јавна расправа пред францускиот Управен суд, а согласно позитивното законодавство на Франција, седниците на судот се нејавни, ниту пак законот обезбедува можност за јавно судење по жалба на одлуката на управниот суд. Во овој случај, Судот потсетува дека одредени отстапувања од начелото на јавност постојат, меѓутоа истите треба да бидат во согласност со принципите во членот 6, како и природата на кривичната постапка,

²⁹ *Diennet v. France* (повреда на членот 6.1 (јавност во судската постапка)), 26 септември 1995 година, §33.

Дополнително види *Axep v. Germany*, бр. 8273/78, 8 декември 1983, §28.

³⁰ *Martinie v. France*, §41 and 44.

односно уптаува дека судовите треба постепено да започнат со напуштање на концептот на „одлучување во седници зад затворени врати“.³¹

Јавниот карактер на судењата подлежи на детално определени исклучоци што се изрично предвидени членот 6. став1 од ЕКЧП. Кон тоа членот упатува дека „медиумите и јавноста може да бидат исклучени целосно или во дел од судењето во интерес на моралот, јавниот ред или националната безбедност во демократско општество, односно таму каде што бараат интересите за заштита на приватниот живот на странките и малолетниците,, или во случаи кога ограничувањето на јавноста е апсолутно неопходно во посебни околности каде публицитетот и известувањето за случајот би ги загрозило интересите на правдата.

Концептот „Интересите на правдата“ во овој случај Судот ги толкува како заштита на презумпцијата на невисност на обвинетите и начелото на фер и правично судење, поради влијанието на јавноста врз одлуката на националниот суд. Конкретно во неколку случаи, Судот изврши проценка на ситуацијата, односно дали таа спаѓа во опсегот на ограничувања предвидени со Конвенцијата.

Во случајот **П и Б против Велика Британија**³², случај за одредување на старателство за дете, Судот не најде повреда на членот 6 за исклучување на јавноста од расправата за заштита на интересите на правдата. Судот сметаше дека исклучувањето на јавноста е неопходно за да се заштити приватноста на детето и на странките во постапката, за со цел се избегне прејудуирање на интересите на правдата во сисла на начинот на одлучување на судот. Дополнително во истиот случај, Судот потсети дека: „дури и во кривично-правен контекст ограничувањето на јавноста може да биде оправдано со цел да се заштити безбедноста или приватноста на сведоците или да се овозможи слободна размена на информации во потрага по правда“.³³

³¹ Судски совет на Холандија, The judiciary and the media in Netherlands, достапно на: <https://www.rechtspraak.nl/SiteCollectionDocuments/The-Judiciary-and-the-Media-in-the-Netherlands.pdf>, пристапено на 20.3.2017 година.

³² *P and B v. United Kingdom*, апликационен бр.. 36337/97 и 35974/97, 24 април 2001, §38. Подетално види, Voorhoof D., „Cases of B. and P. v. the United Kingdom“, IRIS 2001-6/1, European Audiovisual Observatory, 2001, достапно на: <http://merlin.obs.coe.int/iris/2001/6/article1.en.html> (последен пристап 01.05.2020)

³³ Ibid

Пресуда на Европскиот суд за човекови права:
П и Б против Обединетото Кралство, Арр. Нм. 36337/91 и 35974/97
(член 6 и член 10 од ЕКЧП)

Во случајот на Б. и П. против Велика Британија, апликантите поднеле жалба до судот во Стразбур поради забраната изречена од националниот суд да изнесуваат информации за текот на постапките за старателството над нивните деца. Судечкиот судија во националниот суд, наредил да не се користат никакви документи, од постапката ниту изјави до медиумите да бидат изнесени во јавноста. Апликантот Б. исто така бил предупреден од судијата дека секое објавување на информациите добиени во текот на постапките би значеле непочитување на судот. Бидејќи јавноста била исклучена од рочиштата и пресудите не беа јавно изречени, Б. и П. поднеле тужба со ЕСЧП во однос на легалитетот на ограничувачките мерки и испитување на компатибилноста на одлуката на судот со членот 6 § 1 (право на фер судење) и членот 10 (слобода на изразување) од Европската конвенција за човекови права. Во пресудата од 2001 година, ЕСЧП забележа дека предметната постапка се однесувала на периодот на престојување на детето во определено време кај секој од двата родители по нивниот развод.

Поради фактот дека предметната постапка се однесувала на развод помеѓу родителите и возраста на децата, ЕСЧП утврди дека исклучувањето на јавноста од постапката е оправдано врз основа на заштита на приватноста на детето и избегнување на прејудуирање на исходот од постапката односно влијанието на јавноста врз донесувањето на судската пресуда. Во врска со јавната објава на пресудата од страна на националниот суд, Судот забележа дека секој граѓанин и заинтересирана странка (новинари, истражувачи и сл.) што може да утврди јавен и правен интерес пред судот може да добие копија од целиот текст на пресудата. Под овие околности, Судот одлучи дека во конкретниот случај не постои повреда на членот 6 § 1, ниту во однос на наводите на апликантите за јавна расправа или јавна објава на пресудите. Во однос на членот 10 од ЕКЧП, судот утврди дека тој член во дадениот случај е беспредметен.

Во однос на принципот на јавно објавување на пресудите, суштината на членот 6. ст1 од ЕКЧП упатува дека пресудата мора да се прочита јавно и пред отворен суд. Сепак, Судот во практиката упатува на исклучоци од правилото, со цел да се утврди кои форми на публицитет се компатибилни со овие принципи и афирмира дека истите ќе се толкуваат со оглед на околностите на секој случај случај поединечно. И покрај тоа што членот 6.1 децидно не споменува никакви исклучоци од ова барање, случајот Б

и П против Велика Британија ни укажува дека ЕСЧП ќе направи исклучоци во јавното објавување на пресудите кои спаѓаат во опсегот на ограничувањата што се применуваат на други начела предвидени со Конвенцијата, како што е конкретно заштита на приватноста на малолетни лица. Меѓутоа Судот укажува дека известувањето за одржување на судските расправи, донесувањето на пресудата и дополнителни детали од предметот, националниот суд треба да обезбеди видливост на јавноста, односно таа да биде запознаена со овие информации. Тука гледаме дека принципот на јавност на пресудите е практично прашање не само за судот туку и за јавноста и медиумите.³⁴ Во тој поглед, иако ЕКЧП детално не го уредува тоа прашање, сепак пресудите мора да бидат достапни на јавноста и јавно објавени во официјален билтен на судот, судската интернет платформа или пак на социјалните медиуми. Целта на јавното објавување на пресудите, како во случајот на Б и П против Обединетото Кралство и овозможување на јавноста да го проучува начинот на кој судовите генерално им пристапуваат на ваквите случаи и на принципите што се применуваат при одлучувањето за нив. во овој контекст потребно е да се споменат одредбите од Препораката на Совет на Европа (2003)13³⁵, точка бр. 15, која упатува дека на новинарите и медиумите кои имаат јавен или правен интерес во определена кривична постапка, судот мора да им обезбеди копии од пресуди и предметни списи, за со цел истите можат да се користат за цели на правилно информирање во јавноста.

Пристап до информации од јавен карактер

Следно прашање кое беше утврдено како проблем на едукативните работилници за судии и новинари во рамки на проектот „Зајакнување на улогата и функционалноста на Судско медиумскиот совет“, беше прашањето за пристап до информациите од новинарите и докажување на интересот за нивно добивање. Сегашното нормативно решение упатува дека секоја заинтересирана странка при пристап до списи, потребно е да докаже дека има правен, а не јавен интерес во предметот за да добие увид. Ова

³⁴ Види *Sutter v. Switzerland*, § стр. 34.

³⁵ Препорака (2003) 13, Совет на министри на Совет на Европа, достапна на https://www.coe.int/en/web/freedom-expression/committee-of-ministers-adopted-texts/-/asset_publisher/aDXmrol0vvsU/content/recommendation-rec-2003-13-of-the-committee-of-ministers-to-member-states-on-the-provision-of-information-through-the-media-in-relation-to-criminal-pr?inheritRedirect=false

решение од Судскиот деловник (Глава 5)³⁶ беше нотирано како ретроградно во однос на пристапот на судовите кон медиумите за со цел известување на јавноста. Споредбено, во својата пракса, ЕСЧП усвои поширока дефиниција за поимот „слобода да се обезбедат информации“ (член 10.1 ЕКЧП) и соодветно на тоа, се придвижи кон признавањето на право на пристап до информации за јавен интерес, вклучително и податоци што се во надлежност на државен орган или суд. Права опсервација ќе направиме во случајот *Társaság a Szabadságjogokért* против Унгарија³⁷. Апликантот, невладина организација за човекови права, тврди дека одлуките на унгарските судови кои негираат пристап до деталите од иницијативата, поднесена пред Уставниот суд на Унгарија од група парламентарци, го нарушува начелото за пристап до јавни податоци и информации во јавноста. Во конкретниот предмет станува збор за измени во Кравичниот законик на Унгарија во делот на дефицитите и санкциите за казнените дела „производство и употреба на наркотични дроги и психотропни супстанции“. Судот пресуди утврди дека националните власти намерно создаваат административна пречка за легитимно прибирање на информации за прашања од јавен интерес, побарани од страна на апликантот и со тоа предизвикуваат повреда на член 10 од Конвенцијата. Конкретно судот упатува дека *„монополот со информации и тактизирање во однос на нивно десеминирање во јавноста претставува еден вид на цензура“*. Притоа, ЕСЧП укажува дека намерата на апликантот е да пренесе информации од висок јавен интерес во јавноста за со цел развие дебата по јавно прашање за предметната тужба. Наметнатите административни пречки од страна на унгарските власти за добивање на бараните податоци јасно го нарушуваат принципот на пристап до јавни податоци и информации од висок јавен интерес.

³⁶ Судски деловник, Службен весник на Република Македонија бр.66/2013, достапен на http://www.vsrn.mk/wps/wcm/connect/central/022a5a53-8449-45dd-8953-b2fb44561d58/Sudski-delovnik-09-05-2013.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=ROOTWORKSPACE.Z18_L8CC1J41L088F0A1K8MT8K00U4-022a5a53-8449-45dd-8953-b2fb44561d58-mAmG2Gf

³⁷ Види *Társaság a Szabadságjogokért v. Hungary*, Ап. бр.. 37374/05 of 14 април 2009 година,

Пресуда на Европскиот суд за човекови права:
Társaság a Szabadságjogokért против Унгарија, App. Nm. 37374/05
(член 10 од ЕКЧП)

Во 2009 година, ЕСЧП донесе пресуда во која го нотира правото на пристап до информации во надлежност на државните органи и судовите. Судот јасно стави до знаење дека, кога државните институции и судовите задржуваат информации од висок јавен интерес, одбивањето на пристап до тие податоци за граѓаните или организациите кои бараат пристап до нив, е повреда на правото на слобода на изразување и информирање загарантирани според член 10 од Конвенцијата. Случајот се однесува на барањето на апликантот *Társaság a Szabadságjogokért* (Унгарска унија за граѓански слободи - TASZ) до Уставниот суд на Унгарија во однос на иницијативата на пратеничка група, за утврдување на законитоста на одредбите во КЗ за дела поврзани со производство и употреба на наркотични дроги и други психотропни супстанции. Уставниот суд одби да ги објави информациите од иницијативата на пратеникот. Судот утврди дека апликантот вршел легитимно прибирање на информации од висок јавен интерес за со цел да овозможи широка дебата во јавноста во однос по тоа прашање. Судот утврди дека дејствијата преземени од Уставниот суд беа неуставни и истите претставуваат определена форма на цензура, поради позицијата на монопол врз информациите од страна на судот. Со тие дејства Уставниот суд на Унгарија изврши повреда на член 10 од ЕКЧП. Пресудата на Судот се однесува на „цензуралната моќ и монопол на податоци“ на државните и судски органи кои одбиваат да објават информации потребни за медиумите или граѓанските организации да ја извршуваат својата функција како чувар на законското работење на институциите. Судот се повикува на постојаната судска пракса, во која упатува дека јавноста има право да добие информации од општ интерес и дека државните органи и судовите во никој случај не смеат да го обесхрабрат учеството на медиумите и невладините организации, кои се едни од „чуварите на општеството“, а особено не запрашања од легитимен висок јавен интерес. Исто така, во оваа пресуда се упатува на спречување на индиректна цензура односно, законот не може да дозволи произволни ограничувања, бидејќи истите може да станат форма на директна цензура. За таа цел законите мора да содржат одредби кои се во духот на новинарската слобода на известување. Судот уште еднаш истакна дека функцијата на медиумите не е ограничена на традиционални медиуми или професионални новинари. Навистина, во конкретниот случај, подготовката на јавен форум за да се дискутираат одредбите од новиот кривичен законик беше во организација на невладината организација. Со тој чекор ЕСЧП го признава важниот придонес на граѓанското општество во дискусијата за јавните работи од важности и го категоризираше апликантот како специјален општествен „чувар“ на законитоста на работењето.

карактер, потребно е да го погледнеме случајот пред ЕСЧП на невладината организација од Србија - Младинска иницијатива за човекови права против Србија³⁸, во кој апликантот вложил жалба против државата, поради одбивањето на Агенцијата за разузнавање на Србија да обезбеди фактички информации и податоци за употреба на мерки за електронски надзор врз српските граѓани. Судот утврди дека недозволеноста на пристапот до податоци од јавен карактер, покрај уредно поднесено барање од страна на апликантот, претставува повреда на правото од член 10 од ЕКЧП. Дополнително кон овој предмет Судот забележа дека дека поимот „Слобода за добивање информации“ го опфаќа правото на пристап до информации“ од членот 10.

³⁸ *Youth initiative for Human Rights v. Serbia*, бр. 48135/06, 25 јуни 2013 година.

**Пресуда на Европскиот суд за човекови права:
Младинска иницијатива за човекови права против Србија, Арр. Nm. 48135/06
(член 10 од ЕКЧП)**

Во 2013 година, Европскиот суд за човекови права го призна поексплицитно правото на пристап до податоци и информации во надлежност на државните органи и судовите, а врз основа на Член 10 од Конвенцијата. Пресудата исто така ја истакна важноста на невладините организации кои дејствуваат во јавен интерес. Случајот се однесува на невладината организација - Младинска иницијатива за човекови права, која го следи спроведување на преодните закони во Србија, со цел на обезбедување почитување на човековите права, демократија и владеење на правото. Невладината организација-апликант побара од разузнавачката агенција на Србија фактичка информација за употреба на мерки за електронско следење на комуникациите користена од таа агенција во 2005 година. Агенцијата најпрво го одби барањето, потпирајќи се на законска одредба што се применува на споделување на тајни информации. По наредба на Комесаријатот за информации на Србија, кој укажа дека информациите за кои станува збор треба да бидат обелоденети според српскиот Закон за слободен пристап до информации од 2004 година, разузнавачката агенција го известила апликантот дека всушност таа не ги поседува бараните информации. Апликантот кон тоа вложи жалба пред ЕСЧП за Пресудата на Европскиот суд во корист на апликантот упати на на цензуралната моќ и монопол на информации, односно создавање на простор каде државните институции одбиваат или селективно одбиваат да објават информации во нивна надлежност, потребни на медиумите или граѓанските организации да ја вршат својата функција на чувари.

Уште еден интересен случај од практиката на судот, а во однос на јавниот интерес при објавување на информации и случајот на **Гуја против Молдавија** во кој Судот рази и етаблира критериум преку кој се определува дали заштитата на свиркачите наоѓа поткрепа во членот 10 од ЕКЧП.³⁹

³⁹ *Guja v. Moldova* бр.14277/04 од 2008 година.

**Пресуда на Европскиот суд за човекови права:
Гуја против Молдавија, App. Nm. 14277/04
(член 10 од ЕКЧП)**

Во Гуја против Молдавија, како еден од најзначајните од оваа област, Судот разви и воспостави критериум преку кој се определува дали заштитата наоѓа поткрепа во членот 10. Имено, за таа цел, Судот утврдува дали „свиркачот,, имал други, алтернативни начини to disclose информацијата пред да ја објави, потоа дали има јавен интерес во обелоденувањето на информацијата при што тоа вклучува и проверка на нејзината автентичност, штетата кон работодавачот, како и дали свиркачот постапувал со добра намера како и соодносот на откриеното недела со пропишаната казна. При своето одлучување ЕСЧП сите овие критериуми ги цени како целина при што се обидува да направи баланс во заштитата на правата, а не се ограничува на поединечна оценка на секој критериум одделно при одлучувањето во одреден случај.

Во конкретниот случај ЕСЧП најде дека Молдавија е одговорна за повреда на чл.10 од Конвенцијата кога службеното лице кое открило информации од јавен интерес кои се однесуваат на обиди на високо-профилни политичари да влијаат на правосудни органи, било отпуштено од работа.

Рестрикции на слободата на изразување во судските постапки

Погоре укажавме дека членот 10 став 2 од ЕКЧП експлицитно предвидува дека остварувањето на слободата на изразување може да биде ограничена со цел да се заштити угледот или правата на другите или да се одржи авторитетот и непристрасноста на судот. Во овој контекст, Судот за да утврди дали рестрикциите во конкретен предмет биле легитимно оправдани, спроведува **тест за пропорционалност** односно конкретниот случај го споредува со неопходноста во демократското општество, да утврди дали „мешањето“ односно забраната од националните власти е соодветна на општествената потреба и дали е пропорционална на легитимната цел што ја наметнува судот во однос на ограничување на слободата на изразување во судските постапки.

На пример, Судот во **Ворм против Австрија**⁴⁰, забележа дека „ограничувањата врз слободата на изразување предвидени во ставот 2 од членот 10 насочени кон одржување на авторитетот и непристрасноста на судството, не им дава право на државите да ги ограничат сите форми на јавна дискусија за предмети од висок јавен интерес. Општо е прифатен фактот дека националните судови не можат да работат во вакуум бидејќи тоа е спротивно да духот на ЕКЧП. Судот експлицитно упатува дека судовите се форум за утврдување вина или невиност на лицата кои се обвинети во кривичната постапка, но тоа не значи дека не може да се води дополнителна дискусија за конкретен предмет во судечка фаза што е висок јавен интерес во општата јавност, а пренесено преку медиумите.

Медиумско известување во кривичните постапки

Кривичните случаи од висок јавен интерес пред националните судови секогаш создаваат медиумски интерес, а со тоа висок јавен интерес. Применувајќи ги основните принципи кои беа нотирани во првиот дел од европските искуства со транспарентноста, при медиумското известување, новинарите треба да земат предвид определен број на процесноправни проблеми:

- 1) Заштита на тајноста на истрагите;
- 2) Заштита на презумпцијата на невиност;
- 3) Записниците од судските рочишта;
- 4) Заштита на интересите на правдата;
- 5) Заштитата на сведоците и соработниците на правдата;
- 6) Заштита на жртвата.

Согласно практиката на ЕСЧП и Препораката (2003) 13, тука ќе се задржиме на некои аспекти од можноста на медиумите да известуваат за кривични постапки и пронаѓањето баланс помеѓу слободата на изразување и другите процесни права од кривичната постапка.⁴¹ Согласно принципите на ЕКЧП, во случајот Рипан против

⁴⁰ *Worm v. Austria*, бр. 22714/93 од 29 август 1997 година.

⁴¹ Детален извештај за Конвенцијата за пристап до јавни податоци на Совет на Европа, поглавје 2, став 1, Достапна на: <http://conventions.coe.int/Treaty/EN/Reports/Html/205.htm>

Австрија⁴², ЕСЧП посочил дека „судското рочиште е во согласност со принципот на јавност, само доколку јавноста е во можност да добие известување за датумот и местото каде ќе се одржи рочиштето и доколку ова место е лесно достапно за јавноста“.⁴³

**Пресуда на Европскиот суд за човекови права:
Рипан против Австрија, App. Nm. 35115/97
(член 6 и член 10 од ЕКЧП)**

Согласно принципите на ЕКЧП, во случајот Рипан против Австрија, ЕСЧП посочил дека „судското рочиште е во согласност со принципот на јавност, само доколку јавноста е во можност да добие известување за датумот и местото каде ќе се одржи рочиштето и доколку ова место е лесно достапно за јавноста“. Во овој случај, кога апликантот вложил жалба поради нејавна расправа, бидејќи судењето се одржа во затвор, Судот забележа дека одржување на расправа надвор од редовна судница, особено во затвор, во кое јавноста во принцип нема пристап, претставува сериозно нарушување на принципот на јавност и јавниот карактер на судењата. Кон тоа, државите се должни да преземат мерки за ефективно известување на јавноста и медиумите за одржувањето на расправата.

Дополнително кон случајот, во точка 15 од Препораката (2003) 13 на Комитетот на министри на Совет на Европа, се препорачува дека најавите за закажани рочишта, обвиненија или обвиненија треба да бидат ставени на на видно место за јавноста или електронски. Во однос на пристапот на медиумите во судницата Препораката во точка 12 и 13 упатува дека начелото на јавност предвидува присуство на медиуми и граѓани за трење на целата постапка, како и јавното изрекување на пресуди без дискриминација и без претходни барања за акредитација. Во принцип се додека јавноста не е исклучена

⁴² *Riepan v. Austria*, бр. 35115/97, 14 февруари 2001 година, стр. 29.

⁴³ *Sunday Times v. the United Kingdom* бр. 6538/74 (бр. 1), 26 април 1979 година, §62.

во согласност со членот 6 ст.2 од Конвенцијата, медиумите и граѓаните имаат пристап до сите судски рочишта.⁴⁴ Кога станува збор за предмет од висок јавен интерес, а во однос на бројноста на медиуми и граѓани, препораката упатува дека судскиот естаблишмент треба да обезбеди судски сали со голем број места за новинари што е доволно во согласност со побарувачката, без да се исклучи присуството на јавноста. Доколку капацитетот на судницата е мал, препораката упатува дека судскиот естаблишмент е должен да најде голем затворен простор и судењето да го пренесе таму.⁴⁵

Известување во живо и снимање во судница

Препораката (2003) 13, предвидува дека известувањето во живо и снимањето во судниците во текот на главниот претрес не треба да бидат дозволени, освен со дозвола на претседателот на судот или судскиот естаблишмент. Меѓутоа присуство на новинари кои би известувале од судницата преку блог, твитер или друга платформа се охрабрува. Сепак, ова е поставено како општо правило, за кое Препораката предвидува некои исклучоци. Имено точка 14 укажува дека снимањето во живо е дозволено каде: 1) Изрично е дозволено со закон или од надлежни судски власти и не постои сериозен ризик од влијание врз жртви, сведоци, странки во кривичната постапка, судии поротници или судии.

Конкретно за недопуштеност за снимање во живо, го издвојуваме случајот **Радио Хеле Норге АСА против Норвешка**⁴⁶. Апликантот вложил тужба пред ЕСЧП за прекршување на членот 10 од ЕКЧП поради ограничување на медиумското покривање во живо на кривичен предмет во Норвешка. Судот пресуди во корист на државата и притоа укажа дека „ во зависност од околностите, пренесувањето во живо на звук и слики од судницата создаваат дополнителен притисок врз оние што се вклучени во судењето, па дури и, неправилно влијаат на начинот на кој тие се однесуваат на самото судење и оттука се во спротивност со правилното спроведување на правдата “. Меѓутоа судот упатува правна поука за националните судови, да го пронајдат правичниот баланс помеѓу заштита на интересите на правдата и јавноста односно медиумската

⁴⁴ Supra белешка 5, стр. 4

⁴⁵ Ibid., Види Судски деловник на Република Македонија, Сл. Весник бр.

⁴⁶ Radio Hele Norge ASA v. Norway, бр. 76682/01, 6 мај 2003 година

покриеност во конкретен предмет пред да дозволат снимање во живо на рочиштето. Кон тоа Судот се повикува на мислењата бр.7 и 12 од Консултативниот совет на европските судии каде укажува дека здруженијата на судиите и новинарите се тие кои може да бидат како медијатор за рedefинирање на политиката на транспарентност на судовите.

Презумпција на невиност и заштита на приватноста

Според ЕКЧП, презумпцијата на невиност е основен предуслов за правично судење и согласно тоа известувањето за тековните кривични постапки не треба да го загрозува ова право на обвинетите лица во постапката. Точка 2 од Препораката исто така вклучува таков услов, согласно одлуката на Судот во **Ду Рој и Малаури против Франција**⁴⁷, Судот потсети дека *„Новинарите кои известуваат тековни кривични постапки при известувањето мора да го почитуваат балансот помеѓу зачувување на интересите на правдата и процесните гаранции за правично судење на обвинетите во постапката и информирањето на јавноста“*. Кон ова се надврзува и пресудата во предметот **Тураншот и Јули против Франција**⁴⁸, каде апликантите (новинари) беа осудени од националниот суд за објавување статија репродуцирана од поединечни изјави дадени во контекст на кривична истрага, пред одржувањето на судското рочиште. Покрај изјавите на националните судови дека објавувањето на статијата би влијаела негативно врз јавниот имиџ на обвинетите во постапката, Судот не нашол повреда на членот 10, став 2 од ЕКЧП. Дескриптивно пресудата може да се види подолу.

⁴⁷ *Du Roy and Malaurie v. France*, бр. 34000/96, 3 јануари 2001 година.

⁴⁸ *Tourancheau and July v. France*, бр. 53886/00, 24 ноември 2005 година.

**Пресуда на Европскиот суд за човекови права:
Тураниот и Јули против Франција, Арр. Нт. 53886/00
(член 10 од ЕКЧП)**

Во 1996 година, францускиот весник „Либерација“ објави статија за случајот на убиство во кој биле вмешани обвинетите - адолесценти. Кривичната истрага била во тек за време на објавувањето на статијата каде двата осомничени Б. и неговата девојка А., сеуште биле под истрага. Објавената статија, напишана од Патриша Тураниот, содржеше изјави од лицето А. дадени во текот на истргата на полицијата и истражниот судија, како и коментари од Б. Врз основа на член 38 од Законот за слобода на печатот од 1881 година, обвиненија беа поднесени против Тураниот и против уредникот на Либерација, Серж Јули. Член 38 од Законот забранува објавување на било каков документ во однос на кривичната постапка се до денот на закажаното судското рочиште. Согласно тоа новинарот и уредникот беа прогласени за виновни и им беше наредено секој плати парична казна од 10.000 FRF (приближно 1.525 евра). Нивната осуда беше потврдена по жалба од страна на францускиот апелционен и подоцна Врховен суд во трет степен на жалба. Во меѓувреме, А. беше осуден на осум години затвор за убиство, а Б. доби петгодишна затворска казна за непружање на помош на лице во неволја. Во својата пресуда од 2005 година, Судот дошол до заклучок дека осудата на апликантите во националното законодавство не може да се смета како повреда на членот 10 од ЕКЧП. Кон тоа Судот забележа дека членот 38 од законот јасно го дефинира обемот на забраната, во однос на содржината и времетраењето. Имајќи го предвид фактот што апликантите биле искусни новинари, би требало да претпостават дека нивната статија би сторила повреда на членот 28 од Законот за слобода на медиуми од 1881 година. Во образложението судот навел дека статијата била објавена за време на траењето на кривичната постапка и содржела елементи кои биле вршеле прејудуирање. Имајќи предвид дека судијата е тој кој ја донесува пресудата и ја утврдува вината, Судот забележал дека објавувањето на статијата ги повреди интересите на кривичниот прогон. Во однос на јавниот интерес во случајот, Судот утврди дека поради фактот што законот предвидувал јавност во текот на главната расправа, а не за време на истражната постапка, начелото на јавност не е нарушено во конкретниот предмет.

Во однос на заштита на приватноста, практиката на судот е опсежна. Промитентен пример за тоа е случајот **Егеланд и Хансеид против Норвешка**⁴⁹ каде Судот го ценеше објавувањето на фотографиите направени од апликантите. Спорниот момент за снимањето на фотографиите е сликање без согласност по завршувањето на

⁴⁹ Egeland and Hanseid v. Norway, App. Бр.. 34438/04 §65.

судското рочиште, надвор од судската зграда. Во неговата одлука, Судот утврди дека согласно одредбите од ЕКЧП и имајќи ја предвид маргината на проценка, националните власти дејствуваа правилно во проценката на потребата за нејзина заштита на приватноста во интерес на спроведување на правдата. Судот укажа дека ограничувањето на правото на слобода на изразување на апликантите, како резултат на пресудата на Врховниот суд е легитимно, поради причини кои беа релевантни и пропорционални на легитимните цели на заштита на приватноста на лице обвинето, а не осудено во кривичната постапка. ” Заштитата на приватноста во контекст на тековните кривични постапки е исто така опфатена со Препораката (2003)¹³ која пропишува дека „ при обезбедување информации за осомничени, обвинети или осудени лица или други страни во кривична постапка, медиумите треба да го почитуваат правото на заштита на приватноста во согласност со член 8 од Конвенцијата. Додека членот 8 од Препораката пропишува посебна внимателност на потребата за заштита на приватноста на странките во постапката кои се малолетни или ранливи лица, како и на жртвите и нивните семејства.

Од практиката на ЕСЧП ја согледуваме важноста на начелото на јавност во судските постапки, како и важноста на обезбедувањето на податоци во надлежност на државните органи и судовите. Преку практиката на Судот се добиваат препораките за националните судови да обезбедат правична администрација на правдата, преку зајакната позицијата на медиумите за да се обезбеди точна информираност на јавноста и заштита на тендициозни и лажни вести. Европскиот суд игра важна улога во балансирањето на интересите и правата и околностите на случајот и природата на постапката.

II

СУДСКАТА ТРАНСПАРЕНТНОСТ ВО МАКЕДОНСКОТО ЗАКОНОДАВСТВО

Уставни гаранции за јавно судење и судската транспарентност во Северна Македонија

Отвореноста на судовите во Република Северна Македонија, изразена преку јавните судски расправи и јавно изрекување на одлуките е важен дел на правото на фер судење. Како што беше објаснето во претходното поглавје за предметите пред Европскиот суд за човековите права, транспарентноста на постапките меѓу другото е начин за одреден вид на контрола врз судството од страна на медиумите и граѓанскиот сектор.⁵⁰ Нагласената важност е воочена од Советот на Европа чии препораки се ретфикувани од македонското законодавство но се уште не се во целосна примена и се предмет на дискусија. Постапките пред судовите во Северна Македонија се јавни и јавноста е уставно загарантирано начело согласно ЕКЧП и членот 102 од Уставот, кое може да биде ограничено во случаи утврдени со закон.⁵¹ Уставот предвидува и јавно изрекување на пресудите, а јавноста понатаму се обезбедува и со учеството на судиите поротници како претстаници на општата јавност во судењата. Во однос на поротничкиот систем во земјата се уште се водат научни расправи во насока на неговата промена и ефективност во правораздавањето. Детектираните извештаи на Рајхард Прибе⁵² утврдија недоволна обука за судии поротници, како и недостаток на правно познавање во однос на деталите во случаите. Меѓутоа Здружението на судиите во делот на транспарентност работи на тоа да обезбеди правична застапеност на судиите поротници, конкретно преку нивно вбројување во новиот Кодекс на етика за судии и судии поротници, а кон тоа и подобрување на квалитетот на правдата.⁵³ Кон тоа се надоврзува и работата на Судско-медиумскиот совет кон редефинирање на

⁵⁰ Supra Белешка 8. Op.cit

⁵¹ Устав на Република Северна Македонија, достапен на <https://www.sobranie.mk/ustav-na-rm.nspix>

⁵² Претседател на високата експертска група за системски прашања во врска со владеењето на правото во однос на следењето на комуникациите. Двата извештаи за итните реформски приоритети на државата од 2015 и 2017 година се достапни на https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/news_corner/news/news-files/20150619_recommendations_of_the_senior_experts_group.pdf

⁵³ Здружение на судии на Република Северна Македонија, Кодекс на етика за судии и судии поротници, достапен на <http://www.vsrn.mk/wps/wcm/connect/vsrn/10ae444c-09fd-4cbd-9fa6-ed45ae4ad13b/%D0%9A%D0%BE%D0%B4%D0%B5%D0%BA%D1%81+%D0%B7%D0%B0+%D0%B5%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B0+%D0%BD%D0%B0+%D1%81%D1%83%D0%B4%D0%B8%D0%B8%D1%82%D0%B5+%D0%B8+%D1%81%D1%83%D0%B4%D0%B8%D0%B8%D1%82%D0%B5+%D0%BF%D0%BE%D1%80%D0%BE%D1%82%D0%BD%D0%B8%D1%86%D0%B8.pdf?MOD=AJPERES&CVID=mSBbAAH>

одредбите во македонското законодавство претежно се однесуваше кон реформа на модеалитетите за транспарентност на судовите и одговорност на медиумите.⁵⁴

Уставните гаранции за јавно судење се надополнуваат и со одредбите на Европската конвенција за заштита на човековите права и основни слободи која во членот 6 став 1 предвидува дека јавното судење е дел од поширокото право на фер судење. Така, во кај нас правото на јавно судење е заштитено со највисоките правни норми. Јавноста и транспарентноста на судските постапки е загарантирана со Законот за судовите како едно фундаментално начело (член 6 став 2 и член 10), а подетално е 13 разработена во соодветните закони. Иако јавноста на судските постапки е загарантирана, сепак во практика постојат многу пречки за нејзино исполнување: непристапност на судовите, неинформираност, незаинтересираност и сл., а секако многу тежок проблем е непостоењето на соодветни просторни услови за судења. Воедно, забележани се случаи кога судската полиција не им дозволувала на членови на потесно семејство на странки да присуствуваат на јавни судења или барале посебни дозволи на новинарите, како и насилно бришење на снимките на новинарите од судската полиција по наредба на надлежен јавен обвинител, случаи во кои Судско медиумскиот совет имаше своја реакција.⁵⁵ Практиката покажува дека нормативната задолжителност на јавноста на судењето останува гола гаранција доколку не се исполнети одредени технички услови. Мора да се преземат практични мерки во тој правец затоа што искуството упатува на заклучокот дека јавноста има висок степен на доверба тогаш кога предметите се набљудувани од медиумите или граѓанскиот сектор.

Уставот го предвидува исклучоци од правото на јавно судење, но само во случаите утврдени со закон. Како што забележавме погоре, ЕКЧП исто така предвидува исклучоци од правото на јавно судење во јасно дефинирани случаи во ставот 2 од член 6, односно во случаите кога се работи за моралот, јавниот ред, националната безбедност, интересите на малолетник, заштита на приватниот живот или кога тоа би

⁵⁴ Работилница на Судско медиумски совет „Транспарентност во правосудството и одговорност на медиумите“, <http://www.mja.org.mk/Default.aspx?news=0d8235b7-981c-4609-a61a-dd71ef6e9cb7&ln=3&type=17ad81e0-4f67-4746-8b0a-575d73e699b6>

⁵⁵ Судско медиумски совет, Реакција по повод бришење на снимките од новинарите од страна на судската полиција, а по наредба на јавен обвинител. <http://www.mja.org.mk/Default.aspx?news=56df5972-72e3-4ccd-a0cf-70068ef7b621&ln=3&type=17ad81e0-4f67-4746-8b0a-575d73e699b6>

му нанело штета на интересите на правдата. Во овој дел ќе дадеме осврт на начелата и нормативни гаранции во македонското законодавство.

Пред да продолжиме кон елаборација на македонските нормативни решенија во однос на транспарентноста на судовите и јавноста во постапките, потребно е да се осврниме на иницијативите на Советот до Министерството за правда на Република Северна Македонија во однос на измена и дополнување на Законот за кривична постапката во делот на судската транспарентност и Судскиот деловник. Иницијативите на Советот беа поднесени и се уште (за време на пишување на оваа публикација) се предмет на дискусија во работните групи при Министерството за правда.

Закон за кривичната постапка

Законот за кривичната постапка посветува повеќе одредби за исклучување на јавноста на дел или на целата главна расправа и притоа, во членот 354 се предвидени повеќе причини, од оние во ЕСЧП, за исклучување на јавноста, па така е предвидено и кога се работи за службена или деловна тајна да може да биде исклучена јавноста.⁵⁶

Сепак, мора да се има на ум дека правдата е прашање од јавен интерес, па така исклучоците од јавните судења мора да бидат сведени на оној минимум кој е неопходен за зачувување на вредностите на едно демократско општество каде владее правото. Постоенето на деловна тајна е веќе основ за исклучување на јавноста во граѓанската постапка, што е разбирливо. Меѓутоа, во кривичната постапка каде интересот на јавноста и важноста од кривично – правна заштита се далеку поголеми, треба да се размисли дали тоа да остане како основ за исклучување на јавноста. Мора да се спомене дека, иако ЗКП во член 355 став 2 дозволува присуство на службени, научни или јавни работници на расправа на која е исклучена јавноста заради заштитен сведок, сепак во практика судиите тоа не го дозволуваат. Тоа несомнено фрла сомнеж на принципот на фер и правично судење затоа што неслучајно законот не ја исклучува апсолутно јавноста. Мора да се преземат чекори за промена на судската практика согласно законот.⁵⁷ ЗКП предвидува дека „Пресудата се изрекува и јавно се објавува во

⁵⁶ Закон за кривична постапка, Службен весник на Република Македонија бр.150/2010. Достапен на http://jorm.gov.mk/wp-content/uploads/2016/03/Zakon_za_Krivicna_postapka_150_18112010-2.pdf

⁵⁷ Ibid

името на граѓаните на Република Северна Македонија⁵⁸, а понатаму, се определува и како се врши изрекувањето на пресудата. Дури и кога била исклучена јавноста во главната расправа, изрекувањето секогаш е јавно со тоа што исклучување на јавноста е дозволено при објавувањето на причините за пресудата.⁵⁹ ЗКП предвидува обврска на судот во рок од два дена од изготвувањето на објавените одлуки тие да бидат објавени на веб страната на судот, на начин утврден со закон согласно членот 125 став 3. Се предвидува достапност на сите судски пресуди во печатена или електронска форма, освен кога јавноста е исклучена врз основите за исклучување на јавност предвидени во член 126 од ЗКП.

Исклучувањето на јавноста може да се случи и на барање од жртвата во случај кога таа чувствува дека присуството на јавноста може да влијае врз квалитетот на исказот што ќе го даде пред судот. Ваквото право на жртвата произлегува од чл.354 од ЗКП, според кое, од отворањето на заседанието па до завршувањето на главната расправа советот може во секое време по службена должност или по предлог на странките или оштетениот да ја исклучи јавноста од дел на главната расправа или од целата главна расправа ако тоа е потребно, меѓу другото, заради заштита на приватниот живот на оштетениот или заштита на неговата безбедност и интересите во случај кога жртвата е под 18 годишна возраст.

Како сублимат за начелото на јавност во законската рамка на ЗКП, тоа е едно од основните начела врз кои се засновува секоја демократска кривична постапка на правна држава, во која работата на сите државни органи треба да подлежи на контрола на јавноста, па, според тоа, и работата на органите на правосудството. ЗКП во член 5 предвидува: „Лицето обвинето за кривично дело има право во правично и јавно судење пред независен и непристрасен суд, во контрадикторна постапка да може да ги оспорува обвиненијата против него и да предлага и изведува докази во своја одбрана“.

Во потесна смисла тоа значи право на присуствување на дејствијата на постапката и на главната расправа на странките и на нивните застапници и помагачи (странечка јавност) или право на трети лица незаинтересирани за исходот на постапката

⁵⁸ Ibid член 397 ст.2.

⁵⁹ Ibid ;член 407 ст.2

(општа јавност). Во поширока смисла, јавноста освен правото на присуство на процесните дејствија, опфаќа уште и можност да се дознае денот и часот на главната расправа; можност на објавување извештај за спроведените процесни дејствија и за донесените одлуки и можност за објавување на списите на постапката.

Начелото на јавност на главната расправа и на објавувањето на пресудата е подигнат на ранг на уставен принцип. Така и Уставот ја следи оваа тенденција и определува дека расправата пред судовите и изрекувањето на пресудата се јавни и дека јавноста може да биде исклучена во случаи утврдени со закон.⁶⁰

Ова правило е потврдено и во меѓународното право на човековите права (чл.14, ст.1 од МПГПП и чл.6, ст.1 од ЕКЧП). Европскиот суд за човекови права смета дека, во принцип, сите докази мора да бидат изнесени во присуство на обвинетиот на јавен претрес пред непристрасен суд, со можност за контрадикторна расправа.⁶¹ Јавното судење е суштествена карактеристика на правото на правичното судење. Како што вели Судот: „Јавниот карактер на постапката пред судските тела наведена во членот 6(1) ги заштитува странките од тајно делење на правдата без надзор од јавноста; тоа исто така е едно од сретствата со кои може да се одржува довербата во судовите и пониските и оние од повисоката инстанца..

„Правејќи го делењето на правдата видливо, јавноста придонесува кон постигнување на целта на членот 6(1), имено правично судење е гаранцијата кое е едно од основните начела во едно демократско општество, во смисла на Конвенцијата.“

Нашиот Закон за судовите меѓу начелата на постапката ја предвидува јавноста (чл.10). ЗКП пропишува дека главната расправа е јавна и дека на неа можат да присуствуваат полнолетни лица (чл.353, ст.1 и 2). Произлегува дека на судската расправа против полнолетни сторители на кривичните дела може да присуствуваат однапред неопределени полнолетни лица, во зависност од просторните можности на судницата. Ако во одделни случаи просториите на судската зграда не се погодни за

⁶⁰ Supra белешка 4.

⁶¹ Barbera a.o., 6.12.10988, Series A No. 146, para.78; Kostovski, 20.11.1989, Series A, No. 166, para.41

одржување на главната расправа, претседателот на судот може да определи расправата да се одржи во друга зграда.⁶² Поимот „погодни“ простории не значи дека во кривичните предмети за коишто постои исклучиво голем интерес на граѓаните, расправата да се пресели на фудбалски стадион или во саемска хала, туку само тоа дека претседателот на судот својата одлука за тоа мора да ја заснова врз разумна процена на сите околности на случајот.⁶³

Начелото на јавност дава можност за контрола на пошироката јавност врз работата на судовите и на другите учесници во постапката, којашто влијае врз квалитетот на судството воопшто, а особено врз квалитетот на судската одлука, бидејќи судот и странките, знаејќи дека судењето го следат граѓаните, медиумите или невладините организации, се грижат најсовесно да ги исполнуваат своите должности, онака како што е точно предвидено во ЗКП. Од друга страна, следејќи ја јавно работата на судовите, кај граѓаните јакне довербата во правосудството и се формира чувство на правна сигурност. Имено, правичноста и транспарентноста на постапката влијае врз тоа странките да ги прифатат судските одлуки, дури и тогаш кога го загубиле спорот. На тој начин граѓаните го прифаќаат и правниот систем во целина. Во однос на присуството на новинари во текот на главната расправа, Судскиот деловник⁶⁴ упатува дека

„Новинарите-известувачи може да присуствуваат на јавните расправи без обврска претходно да прибават одобрение од судот. Судот согласно Судскиот деловник е должен да обезбеди услови за нивно присуство и работа. Советот може во секое време по службена должност или по предлог на странките да ја исклучи јавноста, вклучувајќи ги и новинарите. Исклучувањето на јавноста може да се однесува на целата главна расправа или на само еден нејзин дел.“

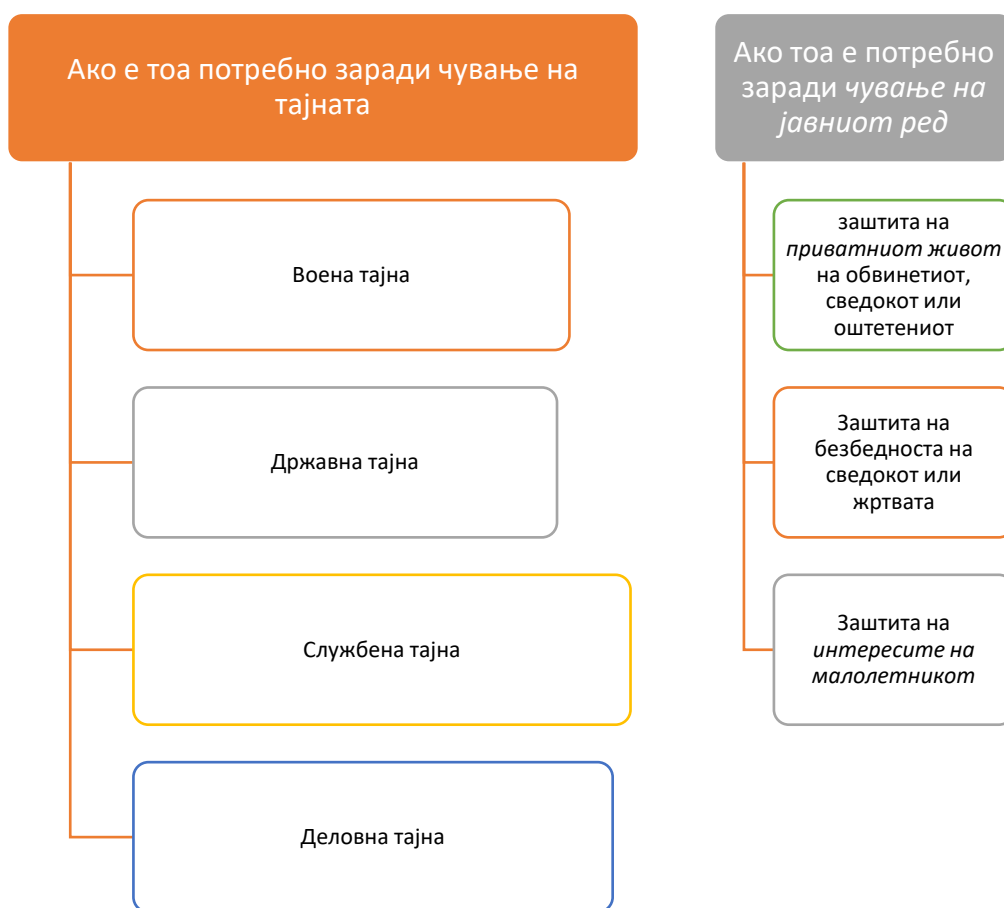
Важноста и значењето на начелото на јавноста, се огледа во тоа што исклучувањето на јавноста на главната расправа спротивно на законот претставува апсолутна повреда на кривичната постапка. Поради важноста на ова начело, случаите

⁶² Supra белешка 4, чл.346, ст.2

⁶³ Ibid

⁶⁴ Судски деловник, Сл. весник бр.66/2013 и 114/2014

кога јавноста може да се исклучи од главната расправа се точно определени во членот 354 од ЗКП, а врз основа на ограничувањата од членот 6 на ЕКЧП:

1. Ако е тоа потребно заради *чување на тајната*. Тајната може да биде од различен карактер – воена, службена или стопанска, односно тоа се податоци од доверлив карактер и со самиот факт дека тие треба да се изнесат на главната расправа постои опасност да станат општо познати, и поради тоа исклучувањето на јавноста се јавува како оправдано, за да не се нанесе штета на општите интереси.

ЗКП пропишува дека јавноста може да се исклучи „(...)ако тоа е потребно заради чување на државна, воена, службена или важна деловна тајна(...)“. Се чини дека заштитата на безбедноста го инволвира во себе чувањето на државна тајна. Доколку е оправдано во одреден степен да се земе предвид државната или воената

тајна, барем на оној начин на кој што тоа ќе го изјави Европскиот суд за човекови права, наведено во основот „заштита на националната безбедност“, сепак има противење за основаноста на службената или деловната тајна како исклучителна околност под која може да се исклучи јавноста од судењето.

Основот пак за исклучување на јавноста заради „заштита на деловна или службена тајна“ може да се толкува како премногу општ бидејќи остава можност да се одржуваат затворени судски расправи со цел заштитување на „службена или важна деловна тајна“.⁶⁵

ЗКП не ја следи законската терминологија на Законот за класифицирани информации⁶⁶ ,кој во својот член 7 став 3 информациите ги класифицира како - државна тајна; - строго доверливо; - доверливо и - интерно.⁶⁷

Без разлика за каков вид на тајна се работи, должност и дискреционо право на судот е да утврди дали постои оправдан интерес за исклучување на јавноста, бидејќи овој основ е од факултативен карактер и за да биде оправдан треба да постои опасност од нанесување штета на општите интереси, за што треба во одлуката да биде дадено соодветно образложение.

2. Ако тоа е потребно заради *чување на јавниот ред*. Во извесни случаи извршувањето на едно кривично дело може да предизвика голем револт кај граѓаните и поради тоа постои потенцијална можност, доколку јавноста биде застапена, да дојде до нарушувања на самото судење или надвор од него и поради тоа јавноста се исклучува.

1) Ако тоа е потребно заради заштита на *приватниот живот* на обвинетиот, сведокот или оштетениот. 2. Ако е тоа потребно заради заштита на безбедноста на сведокот или жртвата. За заштита на *интересите на малолетникот* - кога му се суди на малолетник секогаш ќе се исклучи јавноста, (член 91, Законот за правдата на децата, сл.весник 148/2013) но постои и обврска судот да ја исклучи јавноста и од делот на постапката во кој се сослушува малолетникот како жртва на кривичното дело или се изведуваат процесни дејствија со кои може да се нанесе штета на неговата личност и неговиот развој.

⁶⁵ Калајџиев, Г., et al, Коментар на Законот за кривична постапка 2018 година

⁶⁶ Закон за класифицирани информации “Сл. весник на Р Македонија” бр. 9/04

⁶⁷ Ibid

Предлози за измена на ЗКП од Судско медиумскиот Совет

1. Измена на членот 360 од ЗКП

Имено, согласно позитивните прописи, поточно согласно чл.360 ст.3 од ЗКП, во судницата не можат да се вршат филмски и телевизиски снимања. По исклучок, претседателот на Врховниот суд на Република Северна Македонија може да одобри такво снимање на одделна главна расправа, а ако снимањето е одобрено, советот на главната расправа може од оправдани причини да одлучи одделни делови на главната расправа да не се снимаат.

Судско-медиумскиот совет смета дека е нужна измена на овие одредби пред се заради олеснување на медиумското известување, а со тоа и овозможување на граѓаните одблизу да ги следат судските процеси, пред се оние за кои владее зголемен јавен интерес.

Така, се предлага одобреноста за снимање да ги издава судечкиот судија или претседателот на советот во дадената судска постапка. Ова и од причина што секој судија во текот на постапувањето носи и голем број процесни решенија од најразличен вид со кои се одлучува и за права на учесниците во постапката, па во една состојба кога јавноста не е исклучена од следење на текот на постапката, нема легитимна причина тој судија да не може да одлучува и за тоа дали или не може да се снима одредена главна расправа.

Со ова, би се заменило досегашното анахронно решение според кое дозвола за снимање издава Врховниот суд на Република Северна Македонија. Имено, во ера на модерна технологија и мобилни медиумски алатки, нужно е прилагодување на законските решенија спрема развојот на технологијата со цел брзо и ефикасно следење на јавноста на судските постапки.

За таа цел се предлага и предвидување на **листа на заинтересирани/акредитирани медиуми** кои ќе следат некој предмет, кои во разумен рок би добивале одобрение за следење и снимање на процесот. Со ова би се запазила професионалноста кај медиумите и почитувањето на стандардите и етиката на новинарската професија, а би се намалил волонтаризмот и сензационализмот.

Се предлага секој судија/претседател на совет да има дискреционо право да прифати барање за следење и снимање на главна расправа од страна на медиуми кои не се акредитирани, доколку оцени дека тоа не штети на постапката и има доволно оправдани причини за тоа. Судско-медиумскиот совет констатира и потреба од прецизирање на одредбите од овој член, така што да се прецизира во кои случаи може да не се дозволи снимање на делови на главна расправа, за да се избегне слободното толкување на одредбите на штета на јавниот интерес. Причините заради кои може да не се дозволи снимање и пренесување на текот на главната расправа мора да бидат јасно и недвосмислено таксативно наведени, а одлуката на судот јасно образложена.

Предлози на Судско медиумскиот совет за измена на ЗКП
Измени во членот 360 од ЗКП.

Пропишување на дозволеност за употреба на снимените аудио и видео материјали од страна на медиумите за интересите на јавноста

Судско медиумскиот совет предлага и пропишување на дозволеност за употреба на снимените аудио и видео материјали од страна на медиумите за потребите на јавноста, секако со пропишани рестрикции заради почитување на принципот на презумпција на невиност, како и заштита на личните податоци, заштита на интимниот живот и личноста на жртвите, особено на малолетници, како и други рестрикции согласно меѓународните стандарди и конвенции.

Се предлага да се пропише кои од учесниците да не смеат да се снимаат (на пр. поротници, обвинети, жртви, малолетни лица и сл.), како и дејствија кои се превземаат на главна расправа (договарање на бранител со обвинет на пр.), а да има можност да се побара согласност од обвинетиот и жртвата за нивно снимање.

Повеќе е од очигледно дека ЗКП меѓу основите на исклучување на јавноста, кои се таксативно наведени и не може да се прошируваат со некакво екстензивно толкување, не предвидува задолжително исклучување на јавноста само заради околноста дека некои од доказите се добиени со примена на ПИМ. Во овој контекст, погрешна е практиката на судот при секое изведување на докази на главната расправа кои произлегуваат од примена на ПИМ, јавноста да биде исклучена. Поинаку е доколку некои информации навистина се тајна и се во таа смисла класифицирани согласно природата на информациите. Во таа смисла е јасно дека некои од податоците кои се можеби добиени со ПИМ мерките ќе доведат и така до исклучување на јавноста по основ на класифицирање на овие информации согласно законот за класифицирани информации со определен степен на класификација. Друго е прашањето дали освен исклучувањето на општата јавност, на странките и другите учесници на постапката ќе им се бара безбедносен сертификат.⁶⁸ Тоа би значело дека, за разлика од досегашната (старата) практика, податоците би се извеле како доказ на судењето и без нивна декласификација.⁶⁹

⁶⁸ Калајџиев Г., Саити Џ., Андонова С., Божиновски А., Петровиќ С., Каровска Б., Сарамандова Н., Гогов, Б., Ѓурчилова П., Димовска Д., Јовчевски Ј., Прирачник за спроведување на мерките за следење на комуникациите, ДЦАФ – Geneva Center for Security Sector Governance.

⁶⁹ Ibid стр. 85

1, 2 и 3. Исклучувањето на јавноста не значи дека на главната расправа никој не може да присуствува. Напротив, исклучувањето на јавноста не се однесува на странките, на оштетениот, на нивните застапници и на бранителот како што е предвидено во членот.355, ст.1. Од друга страна, на главната расправа на кој јавноста е исклучена, советот може да дозволи да присуствуваат определени службени лица, научни и јавни работници, а по барање на обвинетиот и неговиот брачен или вонбрачен другар и на неговите роднини.⁷⁰ Слично е и во постапката кон малолетниците, во која советот може да дозволи на главната расправа да присуствуваат лица кои се занимаваат со заштита и воспитување малолетници, како и научни работници.⁷¹ Присуството на овие лица претставува гаранција дека на расправата ќе се применуваат законските одредби. Воедно, ако јавноста била исклучена на главната расправа, изреката на пресудата секогаш ќе се прочита во јавно заседание. Советот ќе одлучи дали и колку ќе ја исклучи јавноста при објавувањето на причините за пресудата.

Потребно е да се напомене дека советот, кој раководи со главната расправа, има овластување да нареди од судницата да се отстрани обвинетиот, бранителот, сведокот, вештакот, толкувачот или друго лице кое го нарушува редот. Меѓутоа, тоа не може да се идентификува со исклучување на јавноста, бидејќи тие се дисциплински мерки кои се преземаат со цел да се обезбеди непречена работа на судот и да се одржува редот на судењето.

Должност е на претседателот на советот да ги предупреди присутните дека она што го дознале на расправата се должни да го чуваат како тајна, со укажување дека оддавањето на тајната претставува кривично дело.

Лица кои на главната расправа присуствуваат како јавност и го нарушуваат одржувањето на главната расправа, претседателот на советот најпрвин ќе ги опомене. Доколку лицата и по опомената продолжуваат со нарушување на редот во судницата, советот може да нареди да бидат отстранети, првин со упатување на барање кон лицата доброволно да ја напуштат просторијата во која се одвива главната расправа, а доколку лицата не постапат по наредбата на советот и со повикување на судската полиција, која ако е потребно лицата може да ги отстрани и со употребана сила, доколку и понатаму одбиваат доброволно да ја напуштат просторијата. Отстранувањето не го спречува и казнувањето на лицето, согласно чл.361 ст.1 од овој закон, или

⁷⁰ Член 411 ст.2

⁷¹ член 92 од Законот за правдата за децата, Сл.весник на Република Македонија бр.148/2013

понатамошното гонење на оваа лице, доколку со преземеното дејствие е извршено кривично дело. Другите последици кон лицата кои присуствуваат на главна расправа и последиците кон поедини учесници во постапката, за однесување кое го нарушува редот во судницата се предвидени во чл.361 од овој закон.

Отстранувањето на лицата кои присуствуваат како јавност на главна расправа, претставува дејствие на одржување на редот во судницата, а не претставува исклучување на јавноста од чл.354 од овој закон, како процесна одлука за која треба да постојат законски услови и која се донесува со образложение и може да биде обжалена од странките со жалба на пресудата, ниту пак учесниците во постапката се предупредуваат во смисла на чл.355 ст.3 од овој закон.

По правило во судницата не можат да се вршат филмски и телевизиски снимања, ниту пред отпочнување на главната расправа, ниту за време траење на расправата.

Предвидено е по исклучок, со одобрение на претседателот на Врховниот суд, на одделна главна расправа да се врши снимање, најчесто кога се работи за постапка за настан за кој владее значителен јавен интерес.

Сепак и кога е дадено одобрението, советот на главната расправа може од оправдани причини да одлучи одделни делови на главната расправа да не се снимаат. Оправданите причини може да бидат на пример, одбивање на сведок да даде свој исказ додека се врши снимање, содржината на исказот е од таков вид што може да предизвика значително вознемирување на јавноста, за време на испитување на загрозен сведок, итн. Советот одлучува со решение кое содржи кратко образложение за причините.

„Согласно член 104 ставови 2,3 и 4 од Судскиот деловник, визуелното (видео) и звучно (аудио) снимање, известување и фотогрфирање во судската постапката новинарите може да го вршат по одобрение на претседателот на судот, со претходно прибавено мислење од судијата и овластениот тужител во кривичната постапка. Снимањето и фотографирањето треба да се одвива под надзор на судијата односно претседателот на Советот.“

Меѓутоа во практичната примена на овие одредби постои невоедначена судска практика каде и покрај издаденото одобрение за снимање, без образложени причини претседателот на судечкиот совет не им дозволува на медиумите да снимаат. Она што е важно да се нагласи е што според досегшната пракса, особено во Кривичниот суд во Скопје, снимателите не ги снимаат расправите, туку прават кратки инсерти пред почетокот на главната расправа, што е многу различно. За разлика пак, некои судови во внатрешноста, судиите дозволуваат и снимање за целото времетраење на постапката. Тоа всушност укажува на невоедначена пракса. Дополнително кон тоа може да се види во одлуката на Уставниот суд на Република Северна Македонија за отфрлање на таквата иницијатива.⁷²

Закон за парнична постапка

Законот за парнична постапка, слично на ЗКП предвидува дека исклучувањето на јавноста го одлучува советот со решение кое мора да биде образложено и јавно објавено, а против решението за исклучување на јавноста не е дозволена посебна жалба член 295 од ЗПП.⁷³ Исклучувањето на јавноста спротивно на законот претставува суштествена повреда на одредбите на парничната постапка, а тоа е причина поради која е дозволен вонреден правен лек односно ревизија согласно член 375 став 1 точка 1. Конкретно законските решенија во одредбите на ЗПП се слични со одредбите од ЗКП притоа во однос на исклучувањето на јавноста предвидуваат дека таа може да се исклучи за целата главна расправа или за еден нејзин дел, ако тоа го бараат интересите за чувањето на службена, деловна или лична тајна, интересите на јавниот ред или причините на моралот.⁷⁴ Она што не загрижува е можноста од член 293 став 2 за исклучување на јавноста ако не може да се одржи редот во судницата што отвора врата за злоупотреба и лишување на јавноста од информирање за случајот. Треба да се **размисли за дозволеноста на ваквата можност земајќи предвид дека е недозволиво еден суд да не може да го одржи редот во судница**, односно во таков случај би требало расправата да се одложи и да се одржи тогаш кога има услови за јавно

⁷² Уставен суд на Република Северна Македонија, Решение У.бр.60/2018, достапно на <http://ustavensud.mk/?p=17089>

⁷³ Закон за парнична постапка, Службен весник на Република Македонија бр. 116/2010, достапен на <https://www.pravdiko.mk/wp-content/uploads/2013/11/Zakon-za-parnichnata-postapka-20-01-2011-prechisten-tekst.pdf>

⁷⁴ Ibid Член 203 ст.1

судење.⁷⁵ Истовремено, искуствата од практика индицираат дека во решенијата за исклучување на јавноста се наведува само основот поради кој јавноста се исклучува, а без да се дадат доволно образложени причини за таквото исклучување. Ова е област во која Судско медиумскиот совет на Република Северна Македонија би можел да реагира.

Иако јавноста е исклучена од судското рочиште, ЗПП упатува дека читањето на пресудата е секогаш јавно⁷⁶. Воедно, воведена е обврска пресудата во рок од два дена од денот на нејзиното писмено изработување и потпишување да се објави на веб-страната на судот.⁷⁷

Закон за управување со движењето на предметите

Заради објективно и непристрасно постапување по судските предмети, а имајќи го предвид и значењето на таа постапка но и софтверското решение отелотворено во АКМИС системот кое се предвидуваше за таа намена, нужно беше да целата постапка околу движењето на предмети биде законски регулирана материја, поради што во 2010 година е донесен Законот за управување со движењето на предметите или Законот за АКМИС системот.⁷⁸

Со овој закон беа уредени прашањата во врска со управувањето со движењето на предметите во судовите и целосно е усогласен со Законот за судовите и Законот за измена и дополнување на законот за судовите во 2019 година,⁷⁹ согласно кој предметите што доаѓаат во судот на одлучување се распределуваат електронски меѓу судиите според времето на приемот на предметот во судот, со исклучување на секако влијание врз начинот на распределба од страна на претседателот на судот, судијата или судската администрација преку автоматизираниот компјутерски систем за управување со судските предмети, согласно со закон.⁸⁰ За подобро разбирање на важноста на

⁷⁵ Транспарентност и отвореност – осовременување на судскиот систем во Република Македонија, Институт за европска политика и Хелсиншки комитет за човекови права на Република Македонија, 2005 година

⁷⁶ Член 325 ст.1 ЗПП

⁷⁷ Член 326 сст.3 ЗПП

⁷⁸ Законот за управување со движењето на предметите, Службен весник на РМ бр.171 од 30.12.2010 година

⁷⁹ Законот за судовите („Службен весник на Република Македонија“ број 58/2006, 35/2008, 150/10, 83/18 и 198/18)

⁸⁰ Член 7 од Законот за управување со движењето на предметите, Службен весник на РМ бр.171 од 30.12.2010 година

законот и неговата улога во обезбедувањето на судската транспарентност, неговите цели се:

- управување со движењето на предметите во судовите во државата преку користење на автоматизиран компјутерски систем за управување со судски предмети (АКМИС) ,

- почитување на законските рокови за преземање на процесните дејствија, законските рокови за донесување, изготвување и објавување на судските одлуки и роковите определени со овој закон,

- спречување на застој во движењето на судските предмети и

- спречување на создавање на заостаток на нерешени судски предмети.

Управувањето со движењето на предметите беше определено да го вршат повеќе чинители – претседателот на судот, судскиот администратор, судиите и судските службеници, а пропишано е задолжителна употреба на АКМИС-от за таа цел.

Со овој закон се пропиша и задолжителното објавување на неправосилни и правосилни судски одлуки на веб страница на судот, под одредени услови.

„овластениот судски службеник во рок од два дена од денот на приемот на правосилната судска одлука е должен да ја објави на веб страницата на судот со име и презиме на странките, односно називот на правното лице, при што се анонимизира адресата на живеалиште, односно престојувалиште или седиштето на странките, единствениот матичен број на граѓанинот или единствениот матичен број на субјектот на упис и личните податоци на сведоците во постапката“.

Исто така предвидено беше дека овластениот судски службеник во рок од два дена од денот на приемот на неправосилната судска одлука е должен да ја објави на веб страницата на судот со целосно анонимизирање на личните податоци на учесниците во постапката, освен името и презимето на судиите, јавните обвинители, државните правобранители и законските застапници на странките.

Во случаите кога јавноста е исклучена согласно со Уставот на Република Северна Македонија, законот и ратификуваните меѓународни договори, предвидено беше судските одлуки да не се објавуваат на веб страницата на судот. Дополнително со законот се уредуваше и дека објавените кривични судски одлуки на веб страницата на судот се бришат по истекот на рокот за бришење на осудата, согласно со одредбите од Кривичниот законик, а другите судски одлуки се бришат по истекот на пет години од денот на нивното објавување.

Се предвиде судските одлуки објавени на веб страницата на судот да можат да бидат испечатени, без да може да се врши менување, копирање и обработка на текстот на објавениот документ, што е од особена важност за зачувување на автентичноста и легитимитетот на изготвените копии.

Начинот на објавување и пребарување на судските одлуки на веб страницата на судот е уреден со акт на министерот за правда – Упатство за начинот на објавување и пребарување на судските одлуки⁸¹

Во истото се прецизира начинот на кој треба да се постапува со неправосилни и правосилни одлуки на судовите по однос на тоа што се анонимизира, брише и објавува на веб страните на судовите, со дадени примери како тоа треба да изгледа, а се пропишува и начинот на пребарување на тие одлуки на страниците на судовите.

Со овој Закон се пропишува и воспоставување на Канцеларија за односи со јавноста во судовите, како решение за односи со медиуми. Така, во чл.13 од законот се пропишува дека заинтересираните лица до канцеларијата за односи со јавноста во судот можат да поднесат барање за добивање примерок од судска одлука објавена на веб страницата на судот, а потоа канцеларијата за односи со јавноста во рок од 24 часа од поднесувањето на барањето на заинтересираното лице му доставува фотокопија од бараната одлука објавена на веб страницата на судот, по претходно платена судска такса согласно Законот за судските такси. *Меѓутоа ова решение беше нотирано како неефективно и неефикасно на едукационите работилници на Судско медиумскиот совет⁸², во смисла што не овозможува редовна и брз комуникација со јавноста и задоволување на комуникацијата со новинарите.*

⁸¹ Упатство за начинот на објавување и пребарување на судските одлуки Службен весник на РМ бр.44 од 05.04.2011 година.

⁸² „Новинарска школа за судии“, работилница на Здружението на судиите на Северна Македонија и Амбасадата на САД во Северна Македонија во рамките на проектот „Зајакнување на улогата и функционалносот на Судско

Законот предвидува дека заинтересираното лице, од канцеларијата за односи со јавноста во рок од 24 часа од поднесувањето на барањето, судската одлука објавена на веб страницата на судот без надоместок му ја доставува на лицето по електронски пат на електронската адреса наведена во барањето.

Предвидена е и дисциплинска постапка за лицата кои се должни да постапуваат по овој закон по службена должност, ако не го сторат тоа.

Имајќи го предвид горе наведеното, може да се каже дека законската и подзаконската рамка во најголема мера ги задоволуваат стандардите и потребите на секојдневната пракса. Сепак, со протекот на време од донесувањето на овој закон, а со неспорно променетите околности како по однос на постапувањето при движењето на предметите во судовите, зголемениот интерес на јавноста за таа постапка, како и за судските постапки воопшто, се наметна потребата за редицајнирање на ова законско решение со цел целосно задоволување на целите и потребите заради кои и е донесено.

Така, на ден 16.02.2020 година од страна на Собранието на Р.Северна Македонија донесен е нов Закон за управување со движењето на предметите.⁸³ Со преодните и завршни одредби на законот е предвидено истиот има vacation legis од три месеци од денот на објавувањето во Службениот весник на РСМ. Новиот закон има цел за:

- обезбедување на правото на непристрасно избран судија при распределба на предметите во судовите,
- управување со движењето на предметите во судовите во Република Северна Македонија преку користење на автоматизиран компјутерски систем за управување со судски предмети (во натамошниот текст: автоматизираниот систем),
- спречување на застој во движењето на судските предмети,
- спречување на создавање на заостаток на нерешени судски предмети и

медиумскиот совет“, достапно на: <http://www.mja.org.mk/Default.aspx?news=863e7d39-cbbc-4279-b23f-7504d812e3b7&ln=3&type=17ad81e0-4f67-4746-8b0a-575d73e699b6>

⁸³ Указ за прогласување на законот за управување со движењето на предметите во судовите, достапен на <https://www.pravdiko.mk/wp-content/uploads/2020/03/Zakon-za-upravuvane-so-dvizheneto-na-predmetite-vo-sudovite-16-02-2020.pdf>

- почитување на законските рокови за преземање на процесните дејствија, законските рокови за донесување, изготвување и објавување на судските одлуки и роковите определени со овој закон.

Со овој закон во чл. 9 се предвидува објавување на правосулни судски одлуки на веб страна, што е значајна разлика од претходното решение, со кое се предвидуваше објавување и на неправосилни одлуки. Така предвидено е објавувањето да ги содржи: името и презимето на странките, називот на правното лице, анониизација на адресата на живеење, ЕМБГ, ЕМБС, во рок од 7 дена

Со истата одредба се предвидува и Автоматизираниот систем да генерира податоци за правосилни судски одлуки кои се објавуваат на веб страницата на судот. За разлика од претходното законско решение, сега во чл.9 од законот се предвидува да во случаите кога јавноста е исклучена согласно Уставот на Република Северна Македонија, законот и ратификуваните меѓународни договори во согласност со Уставот на Република Северна Македонија, судските одлуки без образложение се објавуваат на веб страницата на судот.

Законот предвидува објавените кривични судски одлуки на веб страницата на судот да се бришат врз основа на донесено решение за бришење на правните последици од осудата, а другите судски одлуки да се бришат по истекот на пет години од денот на нивното објавување. На тој начин се обезбедува доследна примена на одредбите од КЗ за бришење на последиците од осуда, со што се почитуваат правата на граѓанинот по однос на непостоење на последици од осуда кога за тоа ќе се создадат законски услови. Како и се предвидува да софтверското решение за објавување на судските одлуки на веб страницата на судот содржи можност за нивно печатење, без да може да се врши менување, копирање и обработка на текстот на објавениот документ.

Оваа измена од претходното законско решение е од значење бидејќи со истата всушност се анулира потребата од постоење на Канцеларијата за односи со јавноста. **Може да се каже дека тоа е оправдано решение, имајќи ги предвид надлежностите кои таа ги имаше, како и тоа дека во пракса истата како институт не заживеа во**

полн капацитет ниту пак го оправда постоењето и не се наметна како институт кој во иднина ќе се доразработи и ќе ги зголеми своите надлежности, а за тоа подеднакво вина сносат и самите граѓани кои не ги користеа можностите на канцеларијата.

Со тоа што сега се предвидува можност за превземање на правосилната одлука од веб страницата на судот се исполнети и целите заради кои беше заснована таа канцеларија, а новото решение е поекономично и поефикасно.

Судски деловник

Судскиот деловник ја посветува петтата глава на комуникација со странките, другите лица и органите, како и формирањето на канцеларија за односи со јавноста.⁸⁴ Судско медиумскиот совет во работилниците во рамки на проектот „Зајакнување на улогата и функционалноста на Судско медиумскиот совет“ укажа на нецелисходноста на канцелариите за односи со јавноста, како и посочи како решение вработување на новинари како ПР персонал на судот, а не судски службеници. Подетално во заклучоците о работилниците кон крајот на оваа публикација.

Деловникот предвидува задолжителна објава на времето, местото и предметот на судење на огласна видео-табла и пред секоја судница. За жал, оваа обврска не се почитува во целост што е загрижувачки затоа што неинформираноста е една од

Особено е значајна препораката на Судско медиумскиот совет, лицата за односи со јавност да ги следат медиумите и да реагираат преку веб страниците и другите социјални мрежи за правилно информирање на јавноста.

причините која ја спречува јавноста во следење на постапките.

Исто така, Судскиот деловник ги „задолжува претседателот на судот/лицето одговорно за односи со јавност определено од претседателот да даваат информации на јавноста за работата на судот, односно за текот на постапката по конкретен

⁸⁴ Судски деловник, Сл. весник бр.66/2013 и 114/2014

предмет „со цел отворено и објективно информирање“.⁸⁵ Притоа, мора да се нагласи дека Деловникот дава можност одговорен за односи за јавност да не биде судија, туку друго лице вработено во судот. Тоа е случај во некои земји, иако во повеќето европски држави компаративно надлежни се одредени т.н. прес-судии. Притоа, се препорачува лицата за односи со јавност да имаат меѓусебни редовни средби на годишно ниво со што би се размениле искуствата во работата, да постојат одредени правила за задачите и улогата на лицата за односи со јавност, да имаат одреден тренинг или обука за односи со медиумите и новинарите или да доаѓаат од новинарската фела. Особено значајна е препораката лицата за односи со јавност да ги следат медиумите и да реагираат преку веб-страниците и другите социјални мрежи.⁸⁶ Секако дека таквата препорака произлегува од потребата за правилно информирање на јавноста, а следејќи ги наведените препораки апсолутно јасно произлегува потребата од преземање на конкретни чекори во таа насока по примерот на Кривичниот суд во Скопје.⁸⁷

Интересно е тоа што членот 93 од Судскиот деловник им го признава правото за разгледување на списи на предмет само на странките и други лица кои имаат **правен интерес, а не јавен интерес** што е во спротивност со начелата од Препораката на Совет на Европа (2003)¹³ за пристап до информации во надлежност на државните органи и судовите на медиумите во кривичната постапка, за која стана збор погоре. Судско-медиумскиот совет на работилницата „Што е јавно, а што не и зошто“ одржана во Скопје донесе заклучок дека судската транспарентност подразбира отворање на судовите за камери и за секаков вид електронски уреди, за да можат репортерите да „твитаат“ и да пишуваат од судницата. Во донос на пристапот до списите на предметите тој треба да биде олеснет во рамнотежа со барањето за заштита на податоците како и рedefиниција на правниот во јавен интерес. Од интерес за јавноста, на пр. од научен аспект, може да бидат списи од одреден случај, особено заради фактот што судската практика веќе има третман на извор на право. Докажувањето на правен интерес може да биде пречка, односно да се користи како изговор за ограничување на

⁸⁵ Член 102 од Деловникот

⁸⁶ Прес-судии во четирите апелациони подрачја на Кралството Холандија. Достапно на <https://www.rechtspraak.nl/SiteCollectionDocuments/The-Judiciary-and-the-Media-in-the-Netherlands.pdf>

⁸⁷ Покана за брифинг со новинари од Кривичниот суд во Скопје. http://sud.mk/wps/portal/oskopje1/sud/vesti/fee29d5c-1ae4-4e0b-bc63-22b74080a67b!/ut/p/z0/jcy9DolwGIXha3Ho2HyfWPkZ0RATIUudsItpS8EKFPCCevfiDRjHk7znAQ4ZcCtGUwpmGivgaZ-5f_E3jGG4w314PKwwTjAIT1GMmASwBf47mATvka7TEngr3JUaWzSQFVp7Ub5UdC40o0yjpFL5C-p5MpgkFH4gv1dz6zoeA1eNdfriIGsHWRT1uVcE-yEn2DZKOysljrp3huBfcFtx-X7Gsw_SRTqt/

пристапот. Наведеното решение треба да се размисли и соодветно да се прошири кругот на лица кои ќе имаат одреден пристап до судските списи, а особено оние на архивираните предмети.

Во однос на начините на известувања значаен е фактот дека Судскиот деловник предвидува можност за аудио и визуелно снимање и фотографирање кои се дозволени во кривичната, парничната постапка и постапката по управен спор, по претходни соодветни одобренија. Кога се работи за кривичната постапка потребно е одобрение и за јавното прикажување (репродуцирање). Исто така, паѓа в очи решението кое предвидува писмена согласност на странките за снимање во парничната постапка кое е особено тешко да се постигне.

Можеби треба да се размисли да не се бара писмена согласност во одредени парнични постапки кои се особено од јавен интерес, на пример, постапки на клевета и навреда на политичари или новинари. Воедно, Судскиот деловник содржи и одредби за постапката за добивање на наведеното одобрение (член 105). А, интересно е тоа што Судскиот деловник во членот 106 став 1 фактички дава основа за одбивање на барањето за снимање од повеќе причини (интересот и довербата на јавноста, природата на случајот, интересот на постапката, приватноста и безбедноста на учесниците во постапката).⁸⁸

Ова нормативно решение треба да се преиспита со оглед дека Деловникот дава доволно причини за ограничување на снимањето, па причините за одбивање на барањето треба да се сведат само заради безбедност на учесниците во постапката, а не да се дава простор за субјективна оценка. Значајно е да се спомене дека Судскиот деловник предвидува и обезбедување на соодветни услови за медиумските екипи и она што паѓа в очи е опремата која се споменува. Имено, покрај видео- или ТВ-камера, аудиосистем и фотоапарати која изречно стои дека ги внесува медиумската кука која добила одобрение, Деловникот споменува и мобилни телефони и компјутери како „снимателска и друга опрема“ кои „не смеат да произведуваат ефекти кои го одвлекуваат вниманието.

⁸⁸ Ibid

Деловникот изрично не забранува нивно користење, така што произлегува дека

истите може слободно да се користат, а исто така нема одредби за користење на

социјалните мрежи иако во практика истите се користат од одредени субјекти во

Предлози за измена на Судскиот деловник на Судско медиумскиот совет

Во овој контекст предлагаме како споредбено искуство да биде ценето искуството на судовите во САД каде од страна на судовите се донесуваат правила за електронски пристап до судовите (Пример – Правилник на Врховниот суд на Масачусетс).

Меѓу другото, се пропишува дека опремата и уредите мора да имаат карактеристики и да бидат поставени и ракувани на начин што нема да го нарушува достоинствениот тек на постапката, освен ако судијата одобри отстапка поради оправдана причина, во судница во даден момент може да се користи само една (или две) стационарна механички тивка видео камера за телевизиско емитување, втора механички тивка видео камера за другите медиуми и дополнително еден (или два) тивок фотографски апарат. Освен ако судијата одобри отстапка, фото опремата и операторот се сместуваат на фиксна позиција во областа наведена од судијата и остануваат таму се додека судот заседава, а движењето се ограничува на минимум, особено при судења со порота. Операторот не смее да ја прекинува судската постапка поради технички проблеми. Видео снимање, стриминг, фотографирање, аудио снимање, пренос или емитување на судски постапки се врши само со колективни спогодби со радиодифузни и печатени медиуми.

Во текот на судењето, барањата на медиумите за увид во докази или добивање копии од нив се вршат во форма и на начин што е пропишан од судскиот администратор. Се земаат предвид сите разумни заложби за навремено исполнување на таквите барања, зависно од обемот и работата на судот. Оригиналните докази остануваат во посед на судот.

Судијата може да го ограничи или привремено да го суспендира пристапот до медиумите, ако се чини дека известувањето ќе предизвика значителна веројатност од нанесување штета на кое било лице или од други штетни последици.

Судијата не смее да дозволи:

- фотографирање или електронско снимање или пренесување на сослушувања на поротници или можни поротници
 - забрането е електронско снимање и пренесување на консултации меѓу судии и правни застапници, меѓу правни застапници и клиенти или
 - фронтално или фотографирање на поротници.
-

Малолетници и жртви на сексуален напад не може да се снимаат без согласност од судијата. Судијата не смее да даде ексклузивно одобрение за медиумско известување од судски постапки на кое било лице или која било организација.

правосудниот систем, како поранешно СЈО. Сепак, Кривичниот суд Скопје содржи

посебни Правила за однесување во судот што е разбирливо со оглед на неговата надлежност и карактерот на судските процеси. Меѓутоа, иако е наведено дека е неофицијален документ чија намена е само информирање, истиот забранува при влез во судница носење на мобилни телефони, компјутери и друга опрема која може да снима. Ова е спротивно на Судскиот деловник, па доколку се потребни посебни правила за јавноста во Кривичниот суд Скопје, тогаш мора да се интервенира со измени во Судскиот деловник. Судскиот деловник предвидува можност за работа и известување во затворен систем од страна на интерна телевизија (член 109 од Судскиот деловник), фотографирање, снимање во судот и јавното прикажување да биде со одобрение на претседателот на судот (член 110), како и водењето на фотографирањето/снимањето кога се работи за снимање во судница под водство на претседателот на советот/судиите (член 111). Компаративно искуствата со аудио- и видеоснимањата се различни, но за повеќето важи правилото дека ограничувањата се поригорозни за кривичните постапки, дури и таму каде е дозволено снимање.⁸⁹

⁸⁹ Судски деловник, Сл. весник бр.66/2013 и 114/2014, член 109, 110 и 111

Предлози на Судско медиумскиот совет за измена на Судскиот деловник

*Потребна е измена на **чл.104 ст.3 од СД**, во делот каде е пропишано дека е потребна писмена согласност на странките за визуелно (видео) и звучно (аудио) снимање, известување и фотографирање во парничната постапка, од причина што постојат парнични постапки каде има јавен интерес (пр.стечај).*

*Потребна е измена на **чл.106 ст.3 алинеја 1 од СД** од причина што без оглед на тоа што ЗПП и ЗКП предвидуваат, секој судија може да се повика на СД и да го прекине или ограничи снимањето или фотографирањето по барање на странките, а по одлука на судот, во било кое време, што значи дека без оглед на постоењето на јавниот интерес во сите постапки без исклучок, странката може да бара да се прекине снимањето и со тоа би се суспендирале сите решенија за дозвола на снимање.*

*Потребна е измена на **чл.104 ст.2 и 3 од СД** со кои е пропишано дека визуелното (видео) и звучното (аудио) снимање, известување и фотографирање во кривичната постапка и јавно прикажување (репродуцирање) на снимката се врши по одобрение на претседателот на Врховниот суд на Република Северна Македонија, по претходно прибавено мислење од претседателот на советот, судиите, на начин предвиден со закон. Измените се во контекст на предложените измени на ЗКП па согласно истите нужно е прилагодување на текстот на СД.*

*Во контекст на наведеното, потребна е и измена и прилагодување и на **чл.105 од СД**, каде е пропишано дека претседателот на Врховниот суд на Република Северна Македонија, односно претседателот на судот врз основа на поднесено писмено барање дава одобрение за снимање или фотографирање во конкретниот предмет.*

По однос на останатите одредби од овој член, кои се однесуваат на начинот на поднесување на барањето за снимање и неговата содржина, како и останатите одредби од Судскиот деловник, сметаме дека тоа треба дополнително да се разработи и предвиди согласно на предложените измени на ЗКП со посебен подзаконски акт – правилник или со разработка на одредбите од Судскиот деловник.

Судско-медиумскиот совет препорачува тогаш кога е дозволено видеоснимање да бидат преземени мерки за неснимање на непрофесионалците (сведоци, осомничени, судии поротници), да не се дозволува пренос во живо, да постојат јасни и прецизни правила за аудио- и видеоснимање. Но, она што е особено интересно се компаративните решенија во однос на мобилните телефони и компјутерите. Во повеќето земји е забрането користење на мобилни телефони. Препорачано е утврдување на правила за дозволеноста на носење и користење на мобилни телефони, како и последиците во случај на повреда на правилата. Генерално, носењето и користењето на компјутерите од страна на новинарите е дозволено. Воедно, забележано е користење на социјалните мрежи како Фејсбук, Твитер, Флицкр, од страна на судствата во одредени земји (Данска, Норвешка, Шпанија и Литванија) кое се оценува како добар начин за приближување на судскиот систем до граѓаните, а во таа смисла, се препорачува развој на стратегија, таргет-групи и цели за користењето на социјалните медиуми кои ќе бидат насочени кон информирање, образување и ангажирање на граѓаните. Нагласено е судиите дека треба да ги ограничат содржините од личниот живот на социјалните мрежи заради зачувување на дигнитетот на судството, а повредата на етичките правила треба да повлече дисциплински мерки.

Закон за судовите

Законот за судовите е системски закон со кој се пропишува уреденоста и организацијата на судскиот систем во РСМ, начинот на кој судовите функционираат, нивните надлежности и се во врска со постапувањето на судовите.⁹⁰ Со истиот е пропишано дека судската власт ја вршат судовите, како и дека судовите се самостојни и независни државни органи. Со чл.2 од законот се предвидува дека судовите судат и своите одлуки ги засноваат врз основа на Уставот, законите и меѓународните договори ратификувани во согласност со Уставот, а дека судиите во примената на правото ги заштитуваат човековите слободи и права. Од ова, а тоа е и пропишано во чл.3, произлегуваат целите и функциите на судската власт кои опфаќаат:

- непристрасно применување на правото независно од положбата и својството на странките,

⁹⁰ Законот за судовите („Службен весник на Република Македонија“ број 58/2006, 35/2008, 150/10, 83/18 и 198/18)

- заштита, почитување и унапредување на човековите права и основни слободи,
- обезбедување еднаквост, рамноправност, недискриминација по кој било основ и
- обезбедување правна сигурност врз основа на владеење на правото.⁹¹

Кон тоа законот упатува дека судовите одлучуваат во постапка пропишана со закон:

- за правата на човекот и граѓанинот и правно заснованите интереси,
 - за споровите меѓу граѓаните и другите правни субјекти,
 - за кривични дела и прекршоци и
 - за други работи што со закон се ставени во надлежност на судот,
- како што е пропишано во чл.4 од законот.

Со чл.5 од овој закон е предвидено дека пред судовите се заштитуваат слободите и правата на човекот и граѓанинот и правата на другите субјекти, а согласно чл.6 – дека секој има право на еднаков пристап пред судот во заштитата на неговите права и правно заснованите интереси. Од горе наведеното произлегува дека судовите, како самостојни и независни државни органи, при своето постапување се повикуваат како на домашното законодавство, така и на меѓународни ратификувани документи, при што цел на постапувањето е заштита на човековите слободи и права.

Имајќи ги предвид својата улога и цел во општественото уредување, судот е обврзан и на транспарентност во работењето, како еден од условите за стекнување доверба во судството и градење на авторитетот на истото во примената на правото.

Воедно, се пропишува и задолжително формирање на канцеларија за односи со јавноста (законско решение што треба да се измени со оглед на новот закон за автоматско управување со предметите). При тоа, се бара од претседателот на судот и судијата (односно лицето одговорно за односи со јавноста) на овој член даваат информации за

Така, со Законот за судовите, во чл.97 се пропишува начинот на комуникација на судовите со јавноста, поточно со јавните медиуми. Пропишано е дека информации за јавноста преку средствата за јавно информирање за работата на судот, како и информации за текот на постапката по конкретен предмет, дава претседателот на судот, одговорно лице за односи со јавноста.

⁹¹ ibid

јавноста водејќи сметка со тоа да не се наруши угледот, честа и достоинството на личноста и ако тоа не е на штета на независноста и самостојноста на судот.

Имајќи ја предвид досегашната пракса и традиционалната инертност на судството кон транспарентноста и отвореноста во врска со своето постапување и работење, нужно се наметнува *потребата од долгорочна стратегија на ова поле*, која вклучува и континуирана обука на сите чинители во процесот. Таа обука треба да ги опфати како судиите и судските службеници, така и јавноста, пред сè медиумите за информирање.

Развојот на дигиталната технологија и достапноста на истата речиси на секого, како и можноста за експресно презентирање на настани преку социјалните мрежи, бара востановување на правила на постапување и однесување, со цел да се спречат злоупотреби, но и да се нанесе штета и на постапката, но и на учесниците во истата преку делумно или целосно невистинити вести. Т.н. fake news се феномен на 21 век и моќна алатка за заведување на јавноста па и заради тоа е нужно судовите проактивно да постапуваат и да превземаат иницијативи со цел спречување на, понекогаш, ненадоместлива штета со пласирањето на невистинитите информации.

Во таа насока е и одредбата од ст.5 од истиот член, каде е пропишано да секој суд најмалку еднаш годишно јавно ја информира јавноста за резултатите од работата на судот и судиите, па пожелно е тоа да се прави во по-кратки интервали, при што јавноста изворно ќе се запознае како со проблемите со кои се судира судот, така и со потенцирање на успехите и работата.⁹²

Покрај таквите информативни активности, пожелно е востановување на пракса за неформални средби со претставници на медиумите со цел појаснување на одредени околности во врска со поединечни случаи од интерес за јавноста, но и за работата на судовите воопшто. Воедно, се препорачува комуникација во форма на писмени известувања и соопштенија со цел фактографска и хронолошка воедначеност и употреба на единствена терминологија, со користење на законски термини. Ова нужно условува и сензибилизирање на јавноста и медиумите за и околу основните принципи и инситути на процесните закони и воопшто законодавството кое регулира одредена материја за која јавноста покажува интерес. Секако, нужно е и судовите, од своја

⁹² Види Supra белешка 34

страна, да искажат разбирање за потребата на јавноста да узнае за суштинските работи од еден правен процес, па затоа треба соопштенијата и информациите за јавноста да бидат компромис помеѓу нужноста од запазување на професионалните стандарди и вокабулар и потребата за појаснувањето на начин на кој најдобро ќе се пренесе извесна работа до што поширок број на консументи во јавноста.

Следејќи ги модерните дигитални технологии, потребата од нивно искористување заради поефикасно работење беше препознаено и од страна на судската власт па со Законот за судовите се уредува и воспоставува Судски информатички систем. Така, согласно чл.99 од законот, во Врховниот суд на Република Северна Македонија се формира центар за информатичка технологија надлежен за техничко управување со автоматизираниот компјутерски систем за управување со судските предмети, судскиот портал и базите на податоци кои произлегуваат од работата на судовите, а Претседателот на Врховниот суд е одговорен за функционирање на автоматизираниот компјутерски систем за управување со судските предмети во судовите.

Со ст.3 од чл.99 се пропишува дека во Врховниот суд се формира работно тело за стандардизација на постапките при користење на автоматизираниот компјутерски систем за управување со судски предмети во судовите во состав од еден судија на Врховниот суд, по еден судија од секој апелационен суд, еден судија од Управниот суд, еден судија на Виш управен суд, еден судија од основен суд, администраторот на Врховниот суд на Република Северна Македонија и тројца информатичари од судовите.

Ова тело, согласно своите надлежности има огромно значење, со оглед на тоа да истото постапува и по барања на судовите, и со заклучоци воспоставува правила за постапување при движењето на предметите во АКМИС.

Воедно, се предвидува сите судови да имаат служби за информатика, како посебни организациони единици, а донесените правосилни одлуки судовите задолжително ги објавуваат на веб страницата на судот во рок од седум дена од денот на правосилноста, на начин утврден со закон.

Закон за слободен пристап до информации од јавен карактер

Законот за слободен пристап до информации од јавен карактер од 2019 година е de facto имплементација на обврските од Препораката на Советот на Европа за пристап до јавни податоци во надежност на државните органи, за која зборувавме во европските искуства.⁹³ Донесувањето на законот беше резултат на потребата од законска регулација на оваа проблематика, имајќи го предвид зголемениот интерес и потреби на јавноста, физички и правни лица, за користење на информации од јавен карактер, за најразлични цели и потреби.

Со овој закон се уредуваат условите, начинот и постапката за остварување на правото на слободен пристап до информациите од јавен карактер со кои располагаат органите на државната власт и други органи и организации утврдени со закон, органите на општините, градот Скопје и општините во градот Скопје, установите и јавните служби, јавните претпријатија, правни и физички лица што вршат јавни овластувања утврдени со закон и дејности од јавен интерес и политичките партии во делот на приходите и расходите.

Неговата цел е да се обезбеди јавност и отвореност во работењето на имателите на информации и да им се овозможи на физичките и правните лица да го остваруваат правото на слободен пристап до информации од јавен карактер со поднесување на посебно барање за пристап до информации од јавен карактер.⁹⁴ Имателите на информации за својата работа се должни да овозможат информираност на јавноста. Со законот е предвидено право на слободен пристап до информациите од јавен карактер да имаат сите физички и правни лица, вклучително и странски субјекти.

⁹³ Закон за слободен пристап до информации од јавен карактер, Службен весник на Република Северна Македонија бр. 101/2019. Достапен на <http://komspi.mk/wp-content/uploads/2017/09/%D0%97%D0%90%D0%9A%D0%9E%D0%9D-%D0%97%D0%90-%D0%A1%D0%9F%D0%98-%D0%9F%D0%94%D0%A4.pdf>

⁹⁴ Форма и содржина на образецот на Барањето за пристап до информации од јавен карактер, достапено на <http://komspi.mk/wp-content/uploads/2014/01/%D0%9F%D0%A0%D0%90%D0%92%D0%98%D0%9B%D0%9D%D0%98%D0%9A-%D0%91%D0%90%D0%A0%D0%90%D0%8A%D0%95.pdf>

Законот ја дефинира надлежноста на Агенција за заштита на правото за пристап до информации од јавен карактер, како гарант на заштитата на правото кое е дадено со законот.

Агенцијата е должна на својата интернет страница да објавува листа на иматели на информации и на службените лица на имателите на информации, со што се олеснува пристапот до истите. Во надлежност на Агенцијата спаѓаат:

- водење управна постапка и одлучува по жалби против решението со кое имателот на информацијата го одбил или отфрлил барањето за пристап до информации на барателите,
- се грижи за спроведување на одредбите од овој закон,
- подготвува и објавува листа на иматели на информации,
- дава мислења по предлози на закони со кои се уредува слободен пристап до информации,
- развива политики и дава насоки во врска со остварување на правото на слободен пристап до информациите,
- води прекршочна постапка преку Прекршочна комисија која одлучува по прекршок во согласност со закон,
- презема активности на планот на едукацијата на имателите на информации за правото на слободен пристап до информациите со кои тие располагаат,
- соработува со имателите на информации во однос на остварувањето на правото на пристап до информации,
- подготвува годишен извештај за својата работа и го доставува до Собранието на Република Северна Македонија,
- извршува работи на меѓународна соработка поврзани со извршувањето на меѓународните обврски на Република Северна Македонија, учество во спроведувањето на проекти на меѓународните организации и соработува со органите на другите земји и институции од областа на слободниот пристап до информации од јавен карактер,
- врши промоција на правото на слободен пристап на информации од јавен карактер и
- врши и други работи утврдени со закон.⁹⁵

⁹⁵ Види Supra белешка 37

Во чл.6 од Законот се предвидени исклучоци од правото на слободен пристап до информациите од јавен карактер и согласно овие одредби е дадено право на имателите на информациите да одбијат да дадат пристап до бараната информација. Предвиден е и т.н. **тест за штетност кој е поздравено како позитивно решение.** Со тестот се утврдува пропорционалноста на објавувањето на информацијата и последиците врз интересот кој се заштитува се помали од јавниот интерес утврден со закон што би се постигнал со објавувањето на информацијата, па во тој случај бараната информација и покрај правото да не биде дадена, може да биде дадена на барателот.

Законот дополнително го дефинира и јавниот интерес во остварувањето на правото на пристап до информации и тоа подразбира, но не се ограничува, на интерес за информации, со чие што објавување, односно остварување пристап:

- 1) ќе се открие злоупотреба на службена положба и коруптивно однесување;
- 2) ќе се открие противправно стекнување или трошење на буџетски средства;
- 3) ќе се открие потенцијален судир на интереси;
- 4) ќе се спречат и откријат сериозни закани по здравјето и животот на луѓето;
- 5) ќе се спречи и открие загрозување на животната средина;
- 6) ќе се помогне да се разбере прашањето за кое се креира јавна политика или се води парламентарна дебата и
- 7) ќе се овозможи еднаков третман на секој граѓанин пред законите.

Согласно ова се овозможува на барателот да може да образложи, а потоа и по потреба да оспори одлука на имателот на информациите во врска со барање за слободен пристап до истите, имајќи ги предвид таксативно наведените случаи согласно кои се проверуваат последиците врз интересот кој се заштитува, односно јавниот интерес што би се постигнал со објавување на информацијата.⁹⁶

Таквата жалба е предвидена на решението со кое се одбива барањето за пристап, а истата се поднесува до Агенцијата за заштита на правото за слободен пристап до информации од јавен карактер. Ако Агенцијата во рок од 15 дена од приемот на жалбата не донесе решение по жалбата на барателот против првостепеното решение, а

⁹⁶ Оразец на жалба при Агенцијата за заштита на правото на информации од јавен карактер. Достапен <http://komspi.mk/wp-content/uploads/2015/12/%D0%9E%D0%91%D0%A0%D0%90%D0%97%D0%95%D0%A6-%D0%97%D0%90-%D0%96%D0%90%D0%9B%D0%91%D0%90-2020.pdf>

не го донесе ниту во рок од седум дена по повтореното барање, барателот може да поведе управен спор.⁹⁷

Со чл.8 од законот се предвидува секој имател на информации за посредување да определи едно или повеќе службени лица при остварувањето на правото на слободен пристап до информации, а имателите на информации се должни да обезбедат информирање на јавноста за службеното лице за посредување со информации. Во согласност со ова, и судовите се должни да постапуваат и да имаат определено такви лица, како и да обезбедат информации за истите.

Согласно чл.9 од законот, имателите на информации се должни редовно да водат и да ја ажурираат листата на информации со кои тие располагаат и да ги објавуваат на начин достапен за јавноста (интернет страница, огласна табла и друго).

Од значење е да се напомене дека со законот е предвидено да барањето за пристап до информацијата не мора да биде образложено по однос на причините заради кои се бара.

Имателот на информацијата е должен веднаш да одговори по барањето на барателот, а најдоцна во рок од 20 дена од денот на приемот на барањето. Наведениот рок може да се смета дека е долг рок и во иднина потребно е да се ревидира оваа законска одредба со анализа за тоа колку навистина е оптималниот рок за да успешно се постапи по барањето, а да тоа биде во еден разумен, но пократок, рок.

Епилог на домашната регулатива

Една од најбитните придобивки за демократизација на општеството и зголемена транспарентност во работењето на извршната власт на сите нивоа е тоа што со чл.37 од Законот се предвидува ослободување од одговорност на вработен кај имателот на информации кој ќе даде заштитена информација, доколку таа е од значење за откривање на злоупотреба на службената положба и коруптивно однесување, како и за спречување на сериозни закани по здравјето и животот на луѓето и загрозување на животната средина.

⁹⁷ Ibid

Тука упатуваме на сличностите помеѓу овој закон и Законот за заштита на укажувачите⁹⁸. На овој начин се штити оној кој со јавноста ќе сподели информација, која согласно закон е заштитена, а се со цел да се открие злоупотреба или коруптивно делување на службено лице, или пак да се спречи сериозна закана за здравјето и животот на луѓето и загрозување на животната средина, од поголем обем.

Во нашата држава, во поново време, актуелни се случаи на откриени злоупотреби од страна на одговорни службени лица со тоа што лица т.н. свиркачи, токму како што е опишано во наведениот член, укажале и откриле такви инкриминирачки случаи. Така, еклатантен е примерот со Звонко Костовски и Ѓорѓи Лазаревски во предметот „Пуч“⁹⁹, кои со доставувањето на аудио-записи до лица надвор од институцијата во која работат (МВР), открија злоупотреби од енормни размери по однос на кршење на човекови права со тоа што од страна на одговорни лица биле наредени, надвор од законска процедура, масовни прислушкувања на голем број на граѓани на РСМ, меѓу кои голем број политичари, новинари, бизнисмени, судии, обвинители и сл. Овој случај потоа предизвика поместувања во политичкиот и општествениот живот и предизвика ланец на настани и процеси кои и денеска траат и ја обликуваат општествената слика. Тој случај, поради неговото значење, е нотиран и во Извештајот на експертската група на ЕК, предводена од Рајнхард Прибе, во кој се констатира дека „скандалот со прислушувањето откри масивно прекршување на основните права, вклучително и правото да се учествува во јавните работи и правото на глас, правото на еднаков пристап до јавните услуги, правото на приватност и заштитата на личните податоци, како и правото на независно и непристрасно судење“.¹⁰⁰

Несомнено голем удел во однос на транспарентноста на државните органи и судовите имаат Конвенцијата за пристап до официјални податоци на Совет на Европа, која воведува позитивни обврски за државите потписнички да обезбедат секакви информации до јавноста и медиумите; Протоколот на Препораката (2003) 13¹⁰¹

⁹⁸ Закон за заштита на укажувачите, Сл. Весник на Република Северна Македонија бр.196/2015 и 35/2018, достапен на: http://www.ukim.edu.mk/dokumenti_m/653_Zakon_za_zastita_na_ukazuvaci-precisten_tekst.pdf

⁹⁹ <https://akademik.mk/osudeniot-vo-puch-zvonko-kostovski-treba-da-se-vrati-na-doizdrzhuvane-na-kaznata-zatvor/>

¹⁰⁰ Прв извештај на високата експертска група за системски прашања во врска со владеењето на правото во однос на следењето на комуникациите – „Извештаи на Прибе“. Достапни на https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/news_corner/news/news-files/20150619_recommendations_of_the_senior_experts_group.pdf

¹⁰¹ Supra белешка 5 стр. 3

утврдува дека доколку медиумите легално добиле информации за тековна кривична постапка од судските власти или полициските служби, овие органи и служби треба да ги стават на располагање ваквите информации, без дискриминација, до сите новинари. Европскиот суд за човекови права има воспоставено пракса дека заштитата на слободата на изразување, согласно чл.10 од Европската конвенција за човековите права, се однесува и на службените лица и други вработени кога тие ќе пријават некакво инкриминирачко поведение кое ќе го забележат или за кое ќе узнаат при вршењето на својата работа.

Советот како советодавно тело формирано за унапредување на соработката и дијалогот меѓу судиите и новинарите за прашања од заеднички интерес, како и за зајакнување и афирмација на судската транспарентност и пристапот на јавноста до правдата, заради остварување на своите цели утврди потреба за подобрување на легислативата во делот кој се однесува на достапноста судските процеси и постапки до јавноста. Поради тоа, имајќи предвид дека една од пропишаните активности на советот е и иницирање на промени во законските решенија по однос на транспарентноста на судството, Советот предложи неопходни измени и дополнувања на одредби во ***Законот за кривична постапка и Судскиот деловник***, за почеток, се со цел подобрување на работите. Понатаму, во план е и разработка на начелните одредби кои се предлагаат со посебен подзаконски акт со кој ќе се уреди и пропише подетално начинот на кој ќе се врши следењето на главната расправа од страна на медиумите.

Потребата за предложените измени и дополнувања произлегува од, неспорно, констатираните пропусти и слабости во оваа област во минатото, кога пристапот на јавноста, а со тоа и на медиумите, до судските постапки беше значително отежнат. Тие слабости се констатирани во повеќе извештаи на странски меѓународни организации, но и од самото општество, како перцепција за судството која негативно влијае на вршењето на функцијата на правораздавање. Неретко, нетранспарентноста произлегуваше од инертноста на судскиот систем, како и од непрофесионалноста и опортуното постапување на поедини судски професионалци. Сега, кога се констатира подобрување на овој план поради применување на добрата пракса и почитувањето на стандардите во оваа област, сметаме дека е време да се подобри легислативата на начин со кој ќе се пропише зајакнување на транспарентноста на судството и ќе се минимизира

можноста од различни толкувања и злоупотреби на овластувањата. Констатираната потреба за промена произлегува и од потребата за прилагодување на судството и судските постапки на модерното време на развиена технологија.

III

СУДИИ ВО ОНЛАЈН ПРОСТОРОТ

Социјалните медиуми и судиите

Не постои единствена сеопфатна дефиниција за тоа што се социјални медиуми. Дефинирањето секогаш зависи дали пристапот е софтверски, социолошки, психолошки, етички и сл. Но, според една најширока дефиниција социјалните медиуми се „онлајн платформи кои им овозможуваат на корисниците да создадат профил, да се поврзат со други корисници и да споделуваат и разменуваат содржини“.¹⁰²

Социјалните мрежи и платформи како алатки за социјална интеракција меѓу луѓето датираат од 1990-тите. Последниве децении тие не само што станаа неминовен дел од животот на граѓаните, туку и влијаат врз него, за што постојат низа реномирани студии.

Секојдневно до луѓето на различни начини се пренесува огромна фреквенција информации поврзани со општествено-политичките, економските, културните и други случувања во земјата. Потврда за тоа е фактот што на глобално ниво расте бројот не само на корисници на социјалните медиуми, туку и на бројот споделени информации, фотографии, видеа и други содржини. Постојат различни социјални мрежи и платформи кои овозможуваат различни форми на електронска комуникација и интеракција. Денеска во најпопуларните и најкористените канали за социјално вмрежување влегуваат: Facebook, Twitter, LinkedIn, Instagram, Snapchat, Snapchat, Tumblr, Viber, WhatsApp и други.

Судиите, како активни чинители во општествениот живот се соочени со предизвикот дали да им се приклучат на социјалните мрежи и како да се однесуваат, имајќи ги предвид интегритетот и довербата, но пред се` отворените етички дилеми поврзани со нивната функција. Прашањето е отворено, а за тоа постојат мал број документи кои дааат насоки за однесувањето.

¹⁰² boyd, d., & Ellison, N.B. (2007). Social network sites: Definition, history, and scholarship. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 13, 210–230.

Социјалните медиуми и судиите – отворени прашања и предизвици

- 1) Судиите се соочуваат со прашањето дали да им се приклучат на социјалните мрежи, но уште повеќе како да се однесуваат, имајќи ги предвид отворените дилеми кои произлегуваат од специфичноста на нивната функција.*
 - 2) Дилемите за тоа дали и како судиите треба да ги користат и да се однесуваат на социјалните мрежи се претежно од етички карактер. Препораките на стручната јавност генерално се во насока дека користењето на социјалните мрежи не е забрането, дури во некои случаи е и препорачливо, но со одредени ограничувања, имајќи ја предвид функцијата.*
 - 3) Анализирајќи ги меѓународните прописи може да се констатира дека досега се објавени релативно мал број документи кои даваат конкретни насоки и кои го уредуваат ова прашање. Ова особено затоа што станува збор за појавување во он-лајн просторот каде што комуникацијата е јавна, што законски не може да се ограничи.*
-

Практични совети

Имајќи ги предвид констатациите во претходните две поглавја, произлегуваат неколку конкретни препораки за судиите, кои се однесуваат на различни претпоставени ситуации, во кои, тие би се нашле користејќи ги социјалните мрежи.

Во следниот параграф се посочени најважните препораки кои судиите треба да ги имаат предвид кога станува збор за користењето на социјалните мрежи.

ИЗБЕГНУВАЈТЕ ВООБИЧАЕНИ ЛОЗИНКИ ЗА ВЛЕЗ

За зачувување на приватноста на вашиот профил, мошне важни се корисничкото име и лозинката. Особено квалитетот на избраната лозинка е клучен во зачувување и безбедноста на комуникацијата. При избор на лозинка, избегнувајте вообичаени зборови од секојдневниот речник, броеви кои се земени од датумот на раѓање, поштенскиот код или телефонски број. Никогаш не користете исти лозинки за пристап до различни интернет-услуги.

Кога користите иста лозинка за повеќе профили, ако лозинката е пробиена, тоа може да им помогне на напаѓачите да ги злоупотребат и другите сметки. Избегнувајте да ги запишувате лозинките, особено на белешки кои со мало невнимание може да завршат кај други лица.

ЗАШТИТЕТЕ ГИ ЛИЧНИТЕ ПОДАТОЦИ

Приватноста на социјалните мрежи е „споделена приватност“. Социјалните медиуми претполагаат правила за информациите кои се потребни за да се отвори корисничка сметка. Тоа најчесто се информации за името и презимето, полот, возраста, датум на раѓање, електронска пошта и други основни лични идентификатори.

Размислете двапати пред да споделите какви било лични информации на социјалните медиуми, вклучувајќи ги вашата домашна адреса, слики од семејството или податоци за активностите на вашиот партнер, деца или блиски роднини. Препорачливо е овие информации да бидат сведени на минимум.

НЕ КОРИСТЕТЕ ПСЕВДОНИМИ

Размислете дали на социјалните мрежи ќе го користите вашето вистинско име или ќе пишувате под псевдоним. Но, имајте предвид дека некои мрежи каква што е „Фејсбук“ не дозволуваат да користите псевдоними, туку треба да го користите вашето име и презиме. Се случувало додека е отворен профилот, администрацијата на „Фејсбук“ од вас да побара документ за лична идентификација за да го докажете вашиот идентитет. Ако сепак одлучите да користите друго име наместо вистинското, бидете свесни дека подоцна тоа може да се открие, а тоа да влијае врз нарушување на вашиот личен и професионален углед.

СО ЛИЧНА ФОТОГРАФИЈА ДО ПОЛЕСНА ИДЕНТИФИКАЦИЈА

Важно е да одлучите дали ќе користите ваша лична фотографија, или фотографија од цвеќе, животно, објект или сл. како т.н. „профилна фотографија“. Личната фотографија, за разлика од другите, би ве изложила на полесна идентификација во јавноста.

РАЗМИСЛЕТЕ СО КОГО СТАНУВАТЕ ПРИЈАТЕЛ

Водете сметка за тоа со кого се спријателувате на социјалните медиуми. Можеби некоја од странките во постапката преку спријателувањето бара начин да ви се доближи, или пак, можеби да ве дискредитира.

ИЗБЕГНУВАЈТЕ ОБЈАВИ ЗА ВРЕМЕ НА РАБОТНО ВРЕМЕ

Избегнувајте да ги користите социјалните медиуми за време на работното време, особено да споделувате објави или коментари, бидејќи секоја објава го вклучува и времето на објава, а тоа е видно за вашите пријатели, пријатели на пријателите и сл.

ВНИМАТЕЛНО СО ФОТОГРАФИИТЕ

Ако објавувате фотографии или видеа на социјалните мрежи, имајте предвид дека современите камери можат да „уловат“ повеќе детали отколку што може да се види со голо око. Повеќето мрежи ви овозможуваат да преземате какви било прикачени фотографии. Но, со зумирање може да се откријат детали, вклучувајќи документи од работната маса, приватни папки во вашата канцеларија и друго, за кои можеби не сте свесни. Дури и да немате намера да откриете доверливи информации од случајот, постои можност тоа да се открие преку објавена фотографија.

ВНИМАВАЈТЕ ВО ТОНОТ НА ОБРАЌАЊЕТО

Бидете внимателни во тонот на обраќањето на социјалните мрежи. Судиите треба да избегнуваат несоодветни зборови или непристоен речник, вулгарности, сатирични изрази, сарказам или иронија, што лесно може да им го наруши интегритетот. Ако ставите „судија“ под вашето име, тогаш објавите би можеле да се сметаат за официјални мислења на институцијата во која што работите..

НИКОГАШ НЕ КОМЕНТИРАЈТЕ ТЕКОВНИ СЛУЧАИ

Бидете особено внимателни при користењето на социјалните медиуми кога споелувате свои мислења. Недозволиво е да се коментираат тековни судски процеси кои ги водите вие или вашите колеги. Коментарите за судски пресуди или за тековни случаи можат да отворат сомнеж за непристрасноста и објективноста на судиите и судскиот систем.

НЕ КОРИСТЕТЕ ГИ МРЕЖИТЕ ДА ГИ ПРОВЕРИТЕ СТРАНКИТЕ

Судиите мора да ги разгледаат само доказите кои ги презентираат странките. Тоа значи дека треба да се воздржат од улогата на „истражители“ за дополнителна проверка на странките во постапката на социјалните мрежи. Ова особено затоа што некои платформи за социјални медиуми им овозможуваат на корисниците да видат кој им го видел профилот.

ИЗБЕГНУВАЈТЕ ПОЛИТИЧКИ И КОМЕРЦИЈАЛНИ КОМЕНТАРИ

Како што е пропишано и во домашните, но и во меѓународните норми, вршењето на судиската функција е неспоиво со секаков вид политичка активност. Тоа на социјалните мрежи би било протоколкувано како пристрасност. Судиите не треба да влегуваат во политички дебати.

РАЗМИСЛЕТЕ ДВАПАТИ ПРЕД ДА ОБЈАВИТЕ БИЛО ШТО

Генерално, контролата врз социјалните мрежи е многу тешка, бидејќи објавите се споделуваат, коментираат и сл. Секоја дигитална комуникација лесно се следи и документира. Може да се види кој го гледал вашиот профил, па оттука, размислете внимателно пред да споделите што било, бидејќи остава електронска трага.

ПРЕДУПРЕДЕТЕ ГИ ВАШИТЕ БЛИСКИ ШТО СПОДЕЛУВААТ

Членовите на вашето семејство и пријателите треба да ги почитуваат границите и да ги избегнуваат свесно или несвесно да ја поткопуваат судската непристрасност, интегритет или достоинство преку личните профили за социјални медиуми и присуство на Интернет.

Разговарајте со нив за да се осигурате дека ја разбираат чувствителноста на работата во правосудството. Замолете ги да не откриваат какви било лични информации како адреси, фотографии, или други информации што можат да бидат злоупотребени.

МЕНАЦИРАЈТЕ ЈА ОН-ЛАЈН ВИДЛИВОСТА

Секогаш кога објавувате нешто на социјалните мрежи најдобро е да претпоставите дека тоа секој може да го види, затоа што не можете да знаете дали другите ваши пријатели или пријатели на вашите пријатели веќе тоа го споделиле со нивните пријатели и познајници.

Објавата на „Фејсбук“ може да биде јавна, видлива само за вашите пријатели, видлива само пријатели со ограничувања, невидлива само кон едно лице. Ако објавите на „Фејсбук“ првично биле „јавни“ или, достапни за сите членови на мрежата, но одлучите да го промените статусот на вашите објави во „приватно“, промената ќе се однесува од тој момент. Претходните натписи и коментарите ќе бидат достапни за сите во мрежата. Освен тоа, правилата на „Фејсбук“ за поставките за приватност можат во секое време да бидат променети.

На „Твитер“, пораките се јавни и за оние кои не се членови на таа мрежа, а твитот може да се копира и споделува преку е-пошта или други мрежи без знаење на лицето кое го објавило твитот. Можете да избришете твит, но никој не може да ви гарантира дека можеби некој зачувал или снимил скриншот од објавата.

ПРЕТСТАВЕТЕ ГО СУДСТВОТО ВО ДОБРО СВЕТЛО

Одлучете кого ќе претставувате на социјалните мрежи, вие приватно или ќе пишувате во вашата професионална улога како судија. Тешко е да се направи строга поделба, но кога коментирате за прашање од правосудството тоа имплицира дека вашиот став го изнесувате како судија. Кога коментирате, укажете дека вашите мислења не ги одразуваат ставовите на судот, ниту пак на кој било начин се поврзани со случаите во кои што сте ангажирани.

Ако објавите кои ги пишувате се однесуваат на одредени правни прашања, одлучете дали профилот ќе го користите и за приватни објави. Мешањето на професионалното и личното честопати може да ги збунат вашите пријатели и следбеници. Но, од друга страна, пак, може да помогне во обликувањето на сликата за вас како „вистинска личност“, а не како далечен функционер на правосудниот систем, навидум недопирлив за другите членови на општеството во кое што живеете.

ЕДУЦИРАЈТЕ ЈА ЈАВНОСТА

Социјалните мрежи може да бидат мошне корисни за коментари од судиите особено кога станува збор за појаснувања во делот на правните поими, законите, судската пракса, кои општата јавност не секогаш до крај ги разбира. Притоа, треба да се води сметка ваквите објави да бидат општи, или пак да произлегуваат од професионалните знаења и искуството на судиите.

УСОВРШЕТЕ ГИ СОЗНАНИЈАТА ЗА СОЦИЈАЛНИТЕ МРЕЖИ

Опциите и политиките за користење на социјалните мрежи постојано се менуваат, надградуваат и дополнуваат. Ако се споредат опциите кои биле на располагање на почетокот од развојот на социјалните мрежи и денеска може да се забележат вакви евидентни промени.

Оттука, суштински важно е судиите да ги збогатуваат нивните знаења од користењето на социјалните медиуми, на начин што ќе бидат колку што е возможно во чекор со најновите политики за користења и ажурирања.

Кај нас, нема изрични одредби за однесувањето на судиите на социјалните мрежи. Македонските закони и подзаконски акти, идентично како и оние во светот, не пропишуваат изрични одредби за однесувањето на судиите во интернет-просторот. Уредувањето на овие односи дали поради релативно младата дисперзија на овие медиуми, или намерно, е оставено да биде регулирана со етичките правила за судиите.

Но, за волја на вистината, особено последните години, социјалните мрежи стануваат жив и вибрантен флуид меѓу јавноста (општата и стручна) и судиите. Впрочем, забележливи се низа примери од комуникација на социјалните мрежи кои дури резултирале со тужби, опомени и сл.

Во Кодексот за етика на судиите и судиите-поротници¹⁰³ од 2019 година нема експлицитна одредба која пропишува стандарди за однесување на судиите на социјалните мрежи. Но, во духот на Кодексот е пропишано дека судиите и судиите-поротници треба да внимаваат на нивното однесување не само во судот, туку и надвор од судската зграда.

„Судијата/судијата поротник со своето однесување, како во судот, така и надвор од судот, придонесува за одржување, односно подобрување на довербата на јавноста, правната професија и подобрување на довербата кај странките во непристрасноста на судијата и на судството“, пишува во Кодексот.

Дополнително во Кодексот е нотирано дека однесувањето на судијата/судијата поротник и во професионалниот и во приватниот живот, ја потврдува довербата на луѓето во интегритетот на судството.

Во таа смисла Кодексот пропишува и дека „Судијата/судијата поротник не смее да дозволи семејните, социјалните или другите односи несоодветно да влијаат врз однесувањето при вршењето на судиската функција“.

¹⁰³ Кодекс за етика на судиите и судиите-поротници

Достапно на:

<http://www.vsrn.mk/wps/wcm/connect/vsrn/10ae444c-09fd-4cbd-9fa6-ed45ae4ad13b/%D0%9A%D0%BE%D0%B4%D0%B5%D0%BA%D1%81+%D0%B7%D0%B0+%D0%B5%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B0+%D0%BD%D0%B0+%D1%81%D1%83%D0%B4%D0%B8%D0%B8%D1%82%D0%B5+%D0%B8+%D1%81%D1%83%D0%B4%D0%B8%D0%B8%D1%82%D0%B5+%D0%BF%D0%BE%D1%80%D0%BE%D1%82%D0%BD%D0%B8%D1%86%D0%B8.pdf?MOD=AJPERES&CVID=mSBbAAH>

Македонските судии и социјалните мрежи

Во РС Македонија има судии кои ги користат социјалните мрежи и споделуваат коментари, содржини и сл. Ова се однесува на Фејсбук, Инстаграм, Линкдин и др. Во нив има и негативни примери кога судии споделувале квалификации на нивните профили на социјалните мрежи со имиња и презимиња на нивни колеги и новинари, како и објави со политичка содржина.

Од друга страна, има и такви примери кога судии се произнесоа на нивните профили на „Фејсбук“, со согледувања за подобрување на законските одредби во Законот за кривичната постапка. Медиумите тие согледувања ги цитираа во нивните извештаи, па оттука и впечатокот дека користењето на социјалните медиуми од судиите може да има позитивен ефект во јавниот дискурс.

Во друг случај, медиумите објавија дека на судијка ѝ се допаднала објава за лишување од слобода на лице, за кое подоцна треба да оценува обвинение.

Судија на неговиот профил на „Фејсбук“ наведе дека му е украдена ташна со документи. Судијка казни адвокат зашто на оваа социјалната мрежа за неа изнел навредливи зборови, а за предметот беше поведена и граѓанска постапка за клевета и навреда.

Познат политичар, во друг случај, на „Фејсбук“ побара изземање на судија во конкретен предмет, а на оваа мрежа беше објавена фотографија од возило на судија, паркирано на пешачки премин кое блокира тротоар. На предното стакло од автомобилот била поставена и судската легитимација, наверојатно како заштита од казнување.

Македонските закони и подзаконски акти идентично како и оние во светот не пропишуваат изрични одредби за однесувањето на судиите во интернет-просторот. Уредувањето на овие односи дали поради релативно новите медиуми, или намерно е оставено да биде регулирано со етичките правила за судиите.

Во РС Македонија, има негативни примери кога судии споделуваа политички квалификации на нивните профили на социјалните мрежи, како и имиња и презимиња на колеги. Од друга страна, има и такви примери кога судии се произнесоа на нивните

профили на „Фејсбук“, за нивните согледувања за подобрување на законските одредби во Законот за кривичната постапка. Медиумите тие согледувања ги цитираа во нивните извештаи, па оттука и впечатокот дека користењето на социјалните медиуми од судиите може да има позитивен ефект во јавниот дискурс.

Улогата на медиумите во борба против дезинформациите

Неспорно е дека информирањето за разлика од порано се одвива со многу поголема брзина, особено ако се земат предвид он-лајн медиумите и социјалните мрежи. Во напливот на вести, често се случува еден дел од информациите да имаат погрешна содржина, а некои имаат штетна намера. Информациите со погрешна содржина кои се креирани со намера некому да му се наштети се нарекуваат дезинформации или популарно „лажни вести“, а целта е со нив да се доведат граѓаните т.е. публиката во заблуда.

Овој поим „лажни вести“ се користи во разговорен контекст и значи неточно информирање што се пласира како вистина со цел да привлече поголемо внимание во јавноста заради одредена, скриена агенда. Според некои од современите комуникациски теории, лажните вести се поттип на т.н. жолт печат или на пропагандата.

Во согласност со препораките на експертската група на Европската комисија¹⁰⁴, поимот „дезинформации“ е посоодветен од „лажни вести“, бидејќи зборот „лажни“ погрешно наведува на заклучок дека станува збор за информации што се целосно неточни, а во секојдневието неистината често се комбинира со факти за да се создаде впечаток дека станува збор за уверлива информација.

Покрај тоа, самиот поим „вест“ погрешно наведува дека станува збор за новост пренесена од класични средства за јавно информирање, додека во пракса тоа може да биде и информација што е пласирана преку други, алтернативни и неконвенционални извори за информирање. При лажното информирање се користат различни техники за манипулација со информации како: шпекулација, спинување и др.

¹⁰⁴ Report of the independent High level group on fake news and online disinformation. (2018). A multi dimensional approach to disinformation

Бидејќи дезинформациите содржат погрешни (неточни, невестинити) информации и најчесто имаат скриена и манипулативна агенда (од комерцијален, политички или корпоративен центар), нивното препознавање ги доведува луѓето во заблуда. Тоа придонесува за меѓусебни недоразбирања и претставува проблем за демократијата во едно општество.

Последиците од споделувањето лажни вести на подолг рок може да се согледаат во порастот на недовербата на граѓаните т.е. на публиката кон он-лајн медиумите, а недовербата потоа се пренесува и на референтни извори и етаблирани новинарски куќи.

Најсоодветен одговор на напливот на дезинформации е промовирањето одговорни медиуми кои го почитуваат концептот на саморегулација како и зајакнување на дигиталната и медиумската писменост, преку креирање рутински вештини за нивно препознавање и деконструкција. Медиумите и образованието се двете клучни оружја за борба со дезинформациите во современиот свет.

Видови дезинформации

Во согласност со препораките на Советот на Европа манипулацијата со информациите може да се класифицира според содржината и намерата, па оттука, се издвојуваат: погрешно, дезинформирачко и злонамерно информирање.¹⁰⁵

Погрешно информирање (анг. misinformation)

Тоа е информација што има погрешна (невистинита, неточна) содржина, но нема намера да наштети (нема цел за манипулација).

Дезинформирање т.е. лажно информирање (анг. disinformation)

Станува збор за информација со погрешна содржина (делумно-неточна кога е комбинирана со вистина или целосно неточна) и штетна намера.

Злонамерно информирање (анг. malinformation)

¹⁰⁵ Wardle, C., & Derakhshan, H. (2017). Information Disorder: Toward an interdisciplinary framework for research and policy making. Council of Europe report, DGI (2017)

Ова е информација која може да биде и точна, но се пласира со цел да наштети некому.

Не секоја објава на социјалните мрежи е новинарски производ

Тргувајќи од уверувањето дека слободата на говор и слободата на изразување се универзални човекови права, последниве децении се појави тенденција за т.н. „граѓанско новинарство“, концепт, кој прокламира дека секој кој споделува информација може да биде новинар.

„Пред неколку години, само професионалните новинари можеа да објавуваат информации; денеска секој може да креира содржина и по многу ниска цена да ја дистрибуира до глобалната публика“¹⁰⁶.

Сепак, ваквото толкување кое е на линија со убедувањата на најголемиот дел од оние кои сметаат дека не треба да има дефицит за тоа кој може да биде новинар е во спротивност со дефиницијата за новинар на Советот на Европа, според која, новинар е „секое физичко или правно лице кое е редовно или професионално ангажирано во собирање и ширење на информации за јавноста преку средствата за масовна комуникација“¹⁰⁷.

¹⁰⁶ ВОДИЧ за само-регулација на онлајн медиумите / [Џефри Дворкин ... и др.]. - Скопје : ОБСЕ, 2016

¹⁰⁷ Препорака бр. R(2000)7 за правото на новинарите да не го откриваат изворот на информации

Отворена е дискусијата за тоа дали заштитата на новинарските извори треба да се прошири и на луѓето кои се вклучени во ширењето на информациите. Во светот каде поединците комуницираат на јавни платформи, не може јасно да се разграничи професионалното новинарство од другите форми за продукција на вести.

Покрај неприкосновеното право на слобода на говор, а оттука и на информирањето, модерните општества, сè повеќе се соочуваат со дезинформации, кои некогаш подомолно се креираат и споделуваат со јавноста, особено во онлајн просторот. Ова станува сериозен проблем за државите, но првенствено за демократијата.

Регулирањето на онлајн содржините е едно од најзначаните прашања за кои нема дефинитивен одговор. Она што е познато е дека нив државите се усвојуваат закони за регулација на интернетот. Тоа, пак, на некој начин е закана за медиумскиот плурализам. Па сепак, за да се избегне вмешување во правото на слободата на изразување, особено во онлајн просторот, справувањето со незаконските содржини или со проблемите со авторските права во онлајн просторот се одвива преку саморегулација.

Една од клучните улоги на медиумите во борбата со дезинформациите е нивното навремено идентификување, запирање и побивање. Медиумите ја имаат улогата на предводник во таа борба, поради нивната моќ брзо да допираат до публиката, иако тие не се единствените чинители кои ја имаат таа обврска.

Македонските медиуми и дезинформациите

Познато е дека во 2016 година за време на кампањата за претседателските избори на САД, Северна Македонија стана актуелна во светот поради наводна вмешаност во креирањето на јавното мислење и влијание врз конечниот резултат од изборите.

Фокусот на светските медиуми го привлече Велес поради случајот со масовното споделување дезинформации кои го правеле неколкумина тинејдери, а потоа нивните објави биле преземени од десетици неверодостојни извори на социјалните мрежи од поддржувачи на тогашниот републикански кандидат за претседател, Доналд Трамп. Неговата противничка, како демократски кандидат за американски претседател, Хилари

Клинтон, јавно изјави дека овие дезинформации влијаеле врз изборниот резултат во САД.

Велешките тинејџери почнале да ги преземаат вестите од светските медиумски куќи, да ги преработуваат додавајќи поатрактивни наслови и да ги објавуваат на веб-портали за ширење дезинформации. Во нивната анализа заклучиле дека вестите за Доналд Трамп имаат најмногу споделувања, па почнале да составуваат лажни вести, кои потоа биле преземани од водечки веб-портали во САД.

Истражување за овој случај беше направено преку соработка на новинари од интернет-порталот „Базфид“ и македонската истражувачка репортерска лабораторија, според кое, овој случај не е резултат на спонтанa активност на велешките тинејџери, туку двајца американски конзервативци во период од неколку месеци биле вмешани во шема за ширење на лажни вести на социјалните мрежи пред американските претседателски избори во 2016 година. Порталот испитуваше можна вмешаност и на лица од Русија кои наводно престојувале во Северна Македонија пред да се одржат изборите во САД.

Индексот за медиумска писменост во Европа¹⁰⁸ покажа дека во 2019 година балканските земји и натаму во континуитет се одликуваат со најмала отпорност кон феноменот на поствистина т.е. дека нашиот регион е најприемлив за лажни вести. Од 35 европски земји наведени во извештајот, нордиските се на врвот, а Северна Македонија е на самото дното на листата, т.е. таа е земја со најголема „ранливост“ за лажни вести заради најнискиот степен на квалитетното образование и слобода на медиумите. Над неа се Турција, Албанија, Босна и Херцеговина, Црна Гора и Србија. Земјите од Северозападна Европа се најотпорни на влијанието на лажните вести токму поради квалитетот на образованието и слободата на медиумите.

Имајќи ги предвид овие податоци, евидентно е дека нивото на медиумска писменост во РС Македонија е на ниско ниво. Притоа, таа ја има една од клучните улоги во разобличувањето на дезинформациите. Тоа подразбира способности (технички, когнитивни и партиципативни) и фактори од опкружувањето (како што се законите и медиумското образование). Следејќи ги индексите за медиумска писменост,

¹⁰⁸ Findings of the Media Literacy Index 2019, Достапно на:
<https://osis.bg/wp-content/uploads/2019/11/MediaLiteracyIndex2019 -ENG.pdf>

евидентно е дека многу луѓе во РС Македонија не стекнале вештини кои им се потребни за да можат да ги оценат вестите, да разберат што е пропаганда и сл.

Овој концепт е вграден во Законот за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги од 2013 година, а Агенцијата за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги (ААВМУ) независното регулаторно тело за медиуми, работи на поттикнување на медиумската писменост.

За справување со дезинформациите и Владата изготви Акциски план, кој е сублимат на препораките во борбата со дезинформациите по примерот на мерките на ЕК, Советот на Европа, секторот за комуникации на НАТО.

Со него се предвидува и процес на креирање национална стратегија за медиумска писменост во чии рамки ќе бидат опфатени и активности на институции, медиуми и граѓанскиот сектор, како и за вклучување на медиумската писменост во образовниот процес.

Важен исчекор во борбата на медиумите со дезинформациите е регистарот на медиуми Промедиа¹⁰⁹ кој е направен во соработка меѓу Здружението на новинарите, Советот за етика во медиумите, Стопанската комора и Он-лимит медиа. Станува збор за регистар кој ги содржи сите он-лајн медиуми кои го почитуваат Етичкиот кодекс на новинарите и професионалните стандарди за известување.

За да се стане член на регистарот, потребно е да се почитуваат задолжителните правила за членство:

Да имаат наведено веродостоен импресум (уредник, редакција), контакт-податоци и адреса

Да го почитуваат Кодексот на новинарите, Повелбата за етичко известување за избори и Статутот на СЕММ

Членките да се он-лајн медиуми кои редовно објавуваат информативни содржини од јавен интерес

Да имаат регистрирано правно лице во Република Северна Македонија и транспарентно да ја декларираат сопственоста

¹⁰⁹ Promedia.mk Достапно на: <https://promedia.mk/main>

Членките да имаат транспарентно финансирање, во согласност со законот

Да ги објавуваат одлуките на СЕММ и да се вклучуваат во процесот на медијација

На својата страница да постават банер со кој се обврзуваат дека ќе ги почитуваат принципите на Кодексот (и саморегулацијата)

Објавените текстови да се потпишани од автор, а доколку се преземени од други медиуми тоа да биде наведено, во согласност со Законот за заштита на авторски права

Освен задолжителните, објавени се и дополнителни препораки:

Членките да имаат објавено ценовници за рекламирање или линк до објавен ценовник во маркетинг агенција

Членките потребно е да имаат МК domein

Платената комерцијална содржина потребно е да е видливо означена

Пожелно е професионалните редакции да имаат најмалку еден уредник и најмалку двајца вработени и просторни и технички услови за професионално извршување на работата

Улогата на судовите во борбата со дезинформациите

За да се спречи ширење на дезинформации, освен медиумите, неопходно е и судовите да бидат што е можно потранспарентни, отчетни и отворени кон јавноста. Дезинформациите не можат во целост да се анулираат, но може да се стесни просторот за нивно амплифицирање и дисперзија, со тоа што ќе се зацврстат комуникациските канали меѓу јавноста т.е. граѓаните и судовите.

Одредбите од Мислењето бр. 7 на Консултативниот совет на европските судии¹¹⁰ во делот „Правда и општество“ се укажува дека судиите се изјаснуваат во јавноста преку нивните одлуки, но имајќи го предвид начелото на транспарентност, членот 10 од

¹¹⁰ Consultative Council of European Judges (CCJE) Opinion no. 7 (2005) of the Consultative Council of European Judges to the attention of the Committee of Ministers of the Council of Europe on “justice and society”; Достапно: <https://rm.coe.int/1680747698>

ЕКЧП за право на јавноста да биде информирана, како и развитокот на социјалните медиуми, потребно е судиите да ги подобрат односите со новинарите и да постапуваат по барања за информации од јавен карактер, притоа внимавајќи да не ги повредат интересите на постапката во конкретниот предмет.

Судовите, исто како и медиумите, имаат не само општествена улога, туку и законска обврска да споделуваат информации кои ја интересираат јавноста, да одговараат на барањата на новинарите, на барањата за слободен пристап и сл.

Не е ретко судовите да испраќаат деманти за објавени дезинформации во јавноста. Досега такви примери имало мноштво: некои од нив се однесуваа за укинување мерки за претпазливост, за наводни притисоци за синдикално организирање, за наводно осомничени граѓански судии, за согласност за враќање патни исправи, за наводно изречени мерки за обезбедување присуство и сл.

Совети како да се препознаат дезинформациите

БИДЕТЕ СКЕПТИЧНИ КОН НАСЛОВИТЕ

Он-лајн медиумите што пласираат дезинформации многу често користат сензационални наслови или зборови заедно со интерпункција, со цел полесно да го привлечат вниманието на читателите.

ОБРНЕТЕ ВНИМАНИЕ ДАЛИ ВЕБ СТРАНИЦАТА ИМА ИМПРЕСУМ

Речиси без исклучок порталите кои дезинформираат не се повикуваат на извори и немаат импресум кој содржи податоци за ангажираните новинари и редакцијата. Проверете го делот „За нас“ или „Импресум“, кој вообичаено се наоѓа на најгорниот или на најдолниот дел од страницата.

ПРОВЕРЕТЕ ДАЛИ ВЕСТА ИМА ПОТПИШАН АВТОР

Порталите кои споделуваат дезинформации вообичаено не ги потпишуваат текстовите, или пишуваат само иницијали.

ПРОВЕРЕТЕ ГИ ФОТОГРАФИИТЕ

Манипулација многу често се прави и со фотографиите со кои е илустриран текстот. Користат и фотографии во различен контекст без да се појасни дека фотографијата е од друг настан.

ПРОВЕРЕТЕ ЈА АДРЕСАТА / ВЕБ АДРЕСАРОТ на МЕДИУМОТ

Дезинформации често се објавуваат на веб-страници со провокативни имиња. Други портали, пак, имаат идентични имиња на популарни компании и медиуми, но со различен домен, кој најчесто не е медиум („org.“ „com“ и др.).

ПРОВЕРЕТЕ ГИ ДАТУМИТЕ НА ОБЈАВУВАЊЕ

Порталите кои шират дезинформации, често не го покажуваат датумот на објавување на материјалите. Други, пак, едноставно користат погрешни датуми. Често може да се случи да се реобјавуваат постари веќе објавени текстови и тоа да ги доведе читателите во заблуда.

ОБРНЕТЕ ВНИМАНИЕ ДАЛИ ВО ВЕСТА ИМА ИЗВОРИ

Најчесто он-лајн медиумите кои деинформираат користат лажни или манипулативни цитати од анонимни извори. Може да се случи и да имаат извори, но тие најчесто се анонимни, неофицијални и сл. Понекогаш тоа навистина може да биде оправдано, но за тоа треба да има објаснување, а доколку нема, не му верувајте. Текстот е според професионалните стандарди ако во приказната е застапена втората страна, и ако има најмалку два неповрзани извори.

КОРИСТЕТЕ СТРАНИЦИ ЗА ПРОВЕРКА НА ФАКТИ

Медиумите имаат задача детално да го проверат сето она што пристига во нивните електронски сандачиња. Но, таа улога во современиот свет може да ја преземат и читателите. Препорачливо е да се користат страници за проверка на фактите. Кај нас такви сервиси се „Вистиномер“¹ и „Критинк“¹

НЕ ЗАБОРАВАЈТЕ ДЕКА ПОСТОИ САТИРА

Не сè што е лажно значи дека е злонамерно. Тоа може да биде и забавно и може да доаѓа од угледен извор на новинарство. Во овие случаи станува збор за сатира или пародија.

IV

ЗАКЛУЧОЦИ И ПРЕПОРАКИ

Од сите три поглавја од Прирачникот, доаѓаме до општиот заклучок дека унапредувањето на судско-медиумските односи, судската транспарентност и пристапот на јавноста до судовите претставуваат клучна претпоставка за развојот на правосудниот систем на Северна Македонија, како правна држава. Во меѓународните документи за независноста, ефикасноста, транспарентноста и одговорноста на судиите, а особено на мислењата на советодавниот совет на европските судии се посочува дека слободата на медиумите е важно начело при што судските постапки мора да бидат заштитени од несоодветно надворешно влијание, при што соодветно на тоа судиите треба да покажат почит во нивните релации со медиумите и да бидат способни да ја зачуваат нивната независност и непристрасност, внимавајќи да не бидат злоупотребени во односите со новинарите и воздржувајќи од било какви непотврдени коментари за предметите кои ги водат.

Транспарентноста на судството има големо значење и влијание врз развивањето на јавната политика како и во признавањето и заштитата на правата и контролата над другите власти. Во овој контекст со оглед на важноста на македонското судство во институционални рамки, транспарентноста и реформите за пристапот до правда и информации се релевантни поради нивното потенцијално влијание врз функционирањето и работењето на самите судски органи.

Оценките за состојбите во судството што го образложуваат донесувањето на Стратегијата за судско медиумски односи кореспондираат со оценката на извештаите од Европската комисија, извештајот на Рајнхард Прибе, како и другите меѓународни организации, кои се однесуваат за напредокот на Р.Македонија и нејзиниот правосуден систем во последните години, за неговата недоволна транспарентност. И, покрај напорите што беа направени со нови законски измени, вградувањето на меѓународни стандардни и норми во правниот систем кои се однесуваат на транспарентноста на судството во Северна Македонија, **за жал се уште останува проблемот на недоволната нетранспарентност и проблемот на различниот и неунифициран пристап на јавноста до правдата преку недоследна реализација и примена на меѓународните стандарди и права.**

Постигнатите резултати на полето на ефикасноста на судството остануваат во сенка поради недоволната транспарентност и отчетност, што резултира со низок степен на доверба на граѓаните во институциите на правосудниот систем. Усвојувањето на реформите за транспарентност од страна на судовите, судиите и другите правни практичари би можеле да имаат позитивен ефект врз нивниот институционален капацитет како и зголемување на нивниот легитимитет, авторитет, како и доверба од другите две власти и односите со граѓаните.

Медиумите, граѓанските организации, како и меѓународните организации имаат значајна улога изминативе години, како фактор кој што придонесе за идентификување на состојбите во правосудството, и промовирање на нови вредности и стандарди за неговото унапредување и развивање. Општ тренд е зголеменото медиумско влијание насочено кон судството, особено во сферата на кривичното право и тоа во високопрофилни случаи на судење, на поранешни јавни функционери за сериозни кривични дела.

Здружението на судиите во континуирана соработка со Амбасадата на Соединетите Американски Држави во Северна Македонија, остана посветена во реформата на правосудниот сектор и успеа да се наметне како релевантен фактор што се обидува да ги одржи професионалниот интегритет и стручноста на судиите.

Соработката на Здружението на судиите со INL Одделот при Амбасадата на САД во Северна Македонија, особено преку последниот проект за зајакнување на функционалноста на Судско-медиумскиот совет претставува континуирана афирмација и зајакнување на судската транспарентност во државата.

Имајќи го тоа предвид, Судско-медиумскиот совет на Северна Македонија ги дефинира и предлага следните заклучоци и препораки, како идни реформски правци:

1. Ревидирање на законските решенија од

а. Законот за кривичната постапка,

- i. Добивање по електронски пат на списите од предметот и записниците од судењета на веб страницата на судот или преку Канцеларијата за односи со јавноста. Списите од предметите треба да бидат достапни за лицата кои имаат или јавен или правен интерес и не смее да се прави дискриминација во однос на кој медиум ќе ги добие, а кој не.
- ii. Итна измена на член 360 став 3 од ЗКП. Надлежноста за издавање на одобренијата за снимање да биде од надлежниот суд, каде се суди предметот, а не од Врховниот суд на РСМ. Притоа, да се ревидира одредбата дека одобренијата за снимањата се исклучок за кој одлучува претседателот на Врховниот суд на РСМ. Тоа да биде нормирано како правило, а не како исклучок. Да се размисли за воведување на американскиот модел, каде снимањето во судницата ќе биде со 1 камера, чија снимка ќе може да земаат дел сите медиуми.

- iii. Ревидирање на членот 374 став 6 од ЗКП, каде е нотирано дека тонскиот или визуелно-тонскиот запис не смее да се објавува, емитира и користи за намени и цели надвор од кривичната постапка. Ова особено поради фактот што ако веќе е дозволено снимање на инсерти или на изрекување пресуда, веќе е во колизија со членот 374 став 6 од ЗКП.
- iv. Одобренијата за снимање да се почитуваат во целост. Тоа значи дека штом претседателот на судот донесе решение, судиите да го почитуваат, а не повторно да одлучуваат по него. Притоа, да се најде начин, еднаш донесено решение да не се печати за секое рочиште засебно, туку да биде на име на медиум за текот на целата постапка.
- v. Воедначување на праксата на судовите кај одлуките од рочиштата за притвор кои се нејавни кај судија на претходна постапка. Упатуваме дека согласно одредбите од Препораката (2003)¹³ на Советот на Европа за јавност во кривичните постапки притворските рочишта мора да бидат отворени за јавноста.
- vi. Јавност на седниците на Советот за оцена на обвинителниот акт. Согласно Препораката (2003)¹³ на Советот на Европа и практиката на Европскиот суд за човекови права во случајот Младинска иницијатива за човекови права против Србија, под јавност тука се подразбираат медиуми и граѓански организации. Имајќи го предвид фактот на различно и невоедначено разбирање на концептот на јавност при оценката на обвинителните акти, да се разгледаат регионалните и европските искуства и да се доенсе унифицирано упатство за тоа дали јавноста (медиуми и граѓански организации) смее да присуство на рочиштата за оцена на обвинението.

в. Законот за парничната постапка,

- i. Ревизија на член 293 став 2 за исклучување на јавноста ако не може да се одржи редот во судницата. Судско-медиумскиот совет упатува дека позитивната одредба отвора врата за злоупотреба и лишување на јавноста од информирање за случајот. Треба да се *размисли за дозволеноста на ваквата можност земајќи предвид дека е недозволиво еден суд да не може да го одржи редот во судница*, односно во таков случај би требало расправата да се одложи и да се одржи тогаш кога има услови за јавно судење.

с. Законот за движење и управување со предметите

- i. Измена на членот 13 од ЗУДПС - правото на добивање на пресуда да биде врзано за јавно изречената пресуда, а не за нејзиното објавување на веб-страницата.
- ii. Измена на Упатството за начинот на објавување и пребарување на судските одлуки на веб-страницата на судот со цел органите на државна управа и јавните институции да не се анонимизираат, односно тоа да е само во случаите кога се работи за државна тајна.

д. Судскиот деловник

- i. Да се измени решението од Судскиот деловник за причините за одбивање на давање дозвола за снимање, односно тие да се сведат на минимум и да не се дава простор за субјективна оценка (пример желбата на обвинетиот во предмети кои се од јавен интерес).

- ii. Да се дополни Судскиот деловник на начин што пошироко и попрецизно ќе ја утврди работата на канцеларијата за односи со јавност.
- iii. Потребна е измена на чл.104 ст.3 од СД, во делот каде е пропишано дека е потребна писмена согласност на странките за визуелно (видео) и звучно (аудио) снимање, известување и фотографирање во парничната постапка, од причина што постојат парнични постапки каде има јавен интерес (пр. стечај).
- iv. Да се дополни Судскиот деловник со тоа што ќе се утврди обврската на судиите за континуирано и навремено доставување податоци на портпаролот на судот и канцеларијата за односи со јавноста. Досега тоа се сведувахе на лична волја и контакти со судиите.
- v. Потребна е измена на чл.106 ст.3 алинеја 1 од СД од причина што без оглед на тоа што ЗПП и ЗКП предвидуваат, секој судија може да се повика на СД и да го прекине или ограничи снимањето или фотографирањето по барање на странките, а по одлука на судот, во било кое време, што значи дека без оглед на постоењето на јавниот интерес во сите постапки без исклучок, странката може да бара да се прекине снимањето и со тоа би се суспендирале сите решенија за дозвола на снимање.
- vi. Потребна е измена на чл.104 ст.2 и 3 од СД со кои е пропишано дека визуелното (видео) и звучното (аудио) снимање, известување и фотографирање во кривичната постапка и јавно прикажување (репродуцирање) на снимката се врши по одобрение на претседателот на Врховниот суд на Република Северна Македонија, по претходно прибавено мислење од претседателот

на советот, судиите, на начин предвиден со закон. Измените се во контекст на предложените измени на ЗКП па согласно истите нужно е прилагодување на текстот на СД.

- vii. Во контекст на наведеното, потребна е и измена и прилагодување и на чл.105 од СД, каде е пропишано дека претседателот на Врховниот суд на Република Северна Македонија, односно претседателот на судот врз основа на поднесено писмено барање дава одобрение за снимање или фотографирање во конкретниот предмет.
- viii. Во однос на останатите одредби од овој член, кои се однесуваат на начинот на поднесување на барањето за снимање и неговата содржина, како и останатите одредби од Судскиот деловник, сметаме дека тоа треба дополнително да се разработи и предвиди согласно на предложените измени на ЗКП со посебен подзаконски акт – правилник или со разработка на одредбите од Судскиот деловник.
- ix. Во овој контекст предлагаме како споредбено искуство да биде ценето искуството на судовите во САД каде од страна на судовите се донесуваат правила за електронски пристап до судовите (Пример – Правилник на Врховниот суд на Масачусетс). Меѓу другото, се пропишува дека опремата и уредите мора да имаат карактеристики и да бидат поставени и ракувани на начин што нема да го нарушува достоинствениот тек на постапката, освен ако судијата одобри отстапка поради оправдана причина, во судница во даден момент може да се користи само една (или две) стационарна механички тивка видео камера за телевизиско емитување, втора механички тивка видео камера за другите медиуми и дополнително еден (или два) тивок фотографски апарат. Освен ако судијата одобри отстапка, фото опремата и

операторот се сместуваат на фиксна позиција во областа наведена од судијата и остануваат таму се додека судот заседава, а движењето се ограничува на минимум, особено при судења со порота. Операторот не смее да ја прекинува судската постапка поради технички проблеми. Видео снимање, стриминг, фотографирање, аудио снимање, пренос или емитување на судски постапки се врши само со колективни спогодби со радиодифузни и печатени медиуми.

х. Поставување на портпароли во клучните основни и апелациски судови.

2. ревидирање на системот за објавување на анонимизирани пресуди на интернет платформата на судовите и детално ажурирање на постоечките податоци;
3. Донесување на посебни протоколи за комуникација со јавноста – подготвени од тимови на СМС со поддршка на меѓународни експерти и судии;
4. Напуштање на концептот на Судии за односи со јавност и воведување на принципот на професионални лица за односи со јавност во судовите за ефективна комуникација и ефикасно известување на јавноста;
5. Организирање на брифинзи за новинари, како и остварување на брза и постојана комуникација со новинари и други заинтересирани лица кои бараат податоци од судот.
6. Овозможување на континуирана едукација на судиите и новиарите за прашања од зеднички интерес.
7. Портпаролите на судови и претставниците на правосудните институции да ја зајакнат нивната комуникација со медиумите и да обезбедат точни, навремени и

јавно релевантни информации во насока на зголемување на јавната доверба на судството.

8. Јавноста треба да биде информирана за судските процеси кои се во нејзин интерес, Јавноста на судските постапки значи одржување на рамнотежата помеѓу приватноста и јавниот интерес притоа почитувајќи ја пресумпцијата на невиност на оние што се вклучени во процесот.
9. Новинарите треба во секое време да ги контактираат портпаролите на судовите во сите случаи кога информацијата е потребна, а портпаролите треба да дадат соодветни и точни информации со цел правилно пренесување на фактите и околностите во јавноста.
10. Континуирана едукација за менаџирање на кризни ситуации за персоналот за односи со јавност во судовите, особено справување со негативна критика.
11. Потребно е редовно ажурирање на интернет платформите и веб-страниците на судовите во однос на информации за предметите кои се во интерес на јавноста, и изнаоѓање на други форми на комуникации со цел пренесување на информациите до сите целни групи.

V.
АНЕКСИ

Анекс бр.1: Стратешки план на Судско-медиумскиот совет 2018-2023 година

**СТРАТЕШКИ ПЛАН
на
Судско медиумски совет
2018-2023 година**

07.12.2018 година
Скопје

1. Вовед

1.1. Причини за донесување на Стратегија за судско медиумски односи

Оценките за состојбите во судството што го образложуваат донесувањето на Стратегијата за судско медиумски односи кореспондираат со оценката на извештаите од Европската комисија, извештајот на Рајнхард Прибе, како и другите меѓународни организации, кои се однесуваат за напредокот на Р.Македонија и нејзиниот правосуден систем во последните години, за неговата недоволна транспарентност. И, покрај напорите што беа направени со нови законски измени, вградувањето на меѓународни стандардни и норми во правниот систем кои се однесуваат на транспарентноста на судството во Р.Македонија, за жал се уште останува проблемот на недоволната нетранспарентност и проблемот на пристапот на јавноста до правдата преку недоследна реализација и примена на меѓународните стандарди и права.

Особено во оваа насока се значајни мислењата на ССЕС односно мислењата бр.3,7, препораката бр.12 и декларацијата на БОРДО, за односите на судиите во демократското општество кои во делот на унапредувањето на односите помеѓу судиите и новинарите децидно упатуваат на основање на независни тела, кои би овозможиле формализирање на соработката помеѓу засегнатите страни за со цел избегнување на сезационализам во известувањето, медиумски притисок и судска нетранспарентност.

Одредбите од мислењето бр.7 на ССЕС во однос на правда и општество укажува дека неспорно судиите се изјаснуваат во јавноста преку нивните одлуки, меѓутоа имајќи го во предвид Начелото на транспарентност, чл.10 од ЕКЧП, за право на јавноста да биде информирана како и развитокот на социјалните медиуми, потребно е судиите да ги подобрат своите односи со представниците на медиумите, и да постапуваат по барања за информации од јавен карактер, а притоа да не ги повредат интересите на правдата во конкретниот предмет.

Во оваа мислење понатаму се укажува дека унапредувањето на односите со медиумите треба да се направи на два начини и тоа : прво со донесување на зеднички етички кодекс во кои судиите ќе ги дефинираат правилата во кој случај по закон може да се дадат изјави за конкретен предмет, новинарите би предвиделе правила и принципи, за дообјаснување и детално објавување на случаите пред јавноста без да ги загрозат интересите на правдата.

Во точка 40 од Мислењето бр.7 децидно се укажува дека потребно е да се воспостави ефикасен механизам кој во форма на независно тело пред кое новинарите и судиите би ги дискутирале заедничките проблеми и практични предизвици.

Понатаму во т.42 од Мислењето бр.7 се упатува на неопходноста за организирање на школи за новинари и судии со цел заемно запознавање со професиите. Мислењето бр.12 на ССЕС и декларацијата од БОРДО во делот 5 параграф 11 упатуваат на подготвување на сет на правила и принципи во рамки на независното тело со кои би се регулирале односите помеѓу судиите и медиумите. Тие укажуваат на фактот дека судијата секогаш се изразува преку пресудата која што ја донесува меѓутоа се укажува дека судиите треба да бидат во постојан контакт со новинарите, и треба да дадат објаснување за секој случај поединчено без да се нарушат интересите на кривичната правда, а со цел да се информира пошироката јавност за конкретниот случај од јавен интерес. Од друга страна, правото на јавноста да биде информирана е основно начело кое произлегува од чл.10 од Европската конвенција за човекови права, при што пренесено во овој случај, судијата одговара за легитимните очекувања на граѓаните за транспарентност во постапката каде тоа е дозволено врз основа на закон. Врз основа на оваа правило, судиите се слободни да подготват резиме или извештај во која на јавноста би и се објаснила легитимната содржина и значењето на донесената пресуда.

Практиката на избор на судија се одговорност за комуникација со јавноста односно медиумите, согласно препораките на Мислењата бр.1,3,7 и 12 на Европскиот советодавен совет на судиите, кои треба да продолжи и се унапреди за со цел соодветно известување на стручната и општата јавност за теми од јавен интерес но без страв од медиумски притисок.

Забележителен е позитивниот тренд на зајакната комуникација помеѓу Здружението на судии на РМ и медиумите, за цели на нивно учество и соработка во делот на воспоставувањето на судски и медиумски односи на судска транспарентност и пристап на јавноста до судовите.

Здружението на судии како професионално здружение се докажа како многу важна граѓанска организација во правосудниот сектор која успеа да постои изминатиот период и да се наметне како релевантен фактор што се обидува да ги одржи професионалниот интегритет и стручноста на судиите, нешто што не остана

незабележано од страна на меѓународната заедница, која неговата активност ја нотираше како позитивна.

Мислењата на Консултативниот совет на европските судии, го афирмираат принципот на владеење на правото и потврдуваат дека во едно демократско општество е од суштинска важност судовите да инспирираат доверба во јавноста и јавниот карактер на постапките е еден од суштинските средства преку кои може да се одржува довербата во судовите.

Советодавниот совет на европските судии исто така во точка 73 упатува и на стандардите кои ги обврзуваат медиумите како и судиите кон фундаменталните принципи, како што се презумцијата на невиност и правото на правично судење, правото на приватниот живот на засегнатите лица, потребата да се избегне кршење на принципот и појавата на непристрасност на судиите вклучени во случајот, односно известувањето мора да биде непристрасно без сензационализам при известувањето.

Конкретно мислењата во точка 73 укажуваат дека медиумското покривање на случаи под истрага или на судење, може да стане инвазивно мешање и да предизвика несоодветно влијание и притисок врз судиите кои постапуваат по конкретен случај. Поради тоа потребни се добри професионални вештини, високи етички стандарди и силна самоограниченост против предвремените коментари за нерешени случаи за судиите да го исполнат овој предизвик.

Тоа упатува на потребата за континуирана едукација помеѓу судиите и новинарите односно оневозможување на запознавање на двете професии и размена на практики и искуства.

Стратегијата за судско медиумските односи за афирмација на судската транспарентност и пристапност на јавноста до правдата дава насоки, правци, за подобрување на системот на правосудството и неговата транспарентност преку надминување на постојните недостатоци од нормативен и институционален карактер кој се провлекуваат низ него но и долгогодишната недоверба што значеше уназадување и нефункционалност на судскиот систем. Таа треба да претставува патоказ по кој судовите и медиумите ќе се движат во овозможување на сите предуслови за создавање на независно, непристрасно, ефикасно и транспарентно судство надлежно за заштита на поединечните права и слобода на граѓаните, а пред се

заштита на индивидуалните права на поединецот но истовремено заштита и на јавниот интерес.

Исто така, стратегијата утврдува и насоки за унапредување и развивање на нови современи законски услови, но и на еден нов транспарентен амбиент за вистинска реализација на начелото на одговорност од страна на клучните актери на стратегијата, судиите и новинарите.

Неспорно е дека изминативе години се забележува отсуство на таква одговорност и кај двете страни.

Со донесувањето и спроведувањето на стратегијата за судско медиумски односи, судството и медиумите манифестираат сериозна заложба за спроведување на реформи во правосудството чија основна цел е афирмација на судската транспарентност, враќање на довербата во судството, обезбедување на непречен пристап на јавноста до правдата, а со тоа и обезбедување на правна сигурност непристрасност и квалитет на правдата за граѓаните.

За Судско медиумскиот совет

Судско медиумскиот совет е основана на ден 11.09.2018 година, со одлука на Управниот одбор на Здружението на судии на Република Македонија, со што се формализира соработката помеѓу судиите и новинарите, со статус на советодавно тело за унапредување на соработката и дијалогот меѓу судиите и новинарите за прашања од заеднички интерес, како и зајакнување и афирмација на судската транспарентност и пристапот на јавноста до правдата.

Контекст

Стратешкиот план се донесува во услови на сериозни предизвици за функционирањето на транспарентноста и пристапот на јавноста до судовите заради обезбедување на транспарентност на судството.

Истакната е потребата од јасна визија за транспарентноста и европеизација на судството преку воведување на европски стандарди во соработката меѓу судиите и медиумите како и во начинот, формата и содржината на известувањата, а заради

доследна примена на Европската конвенција за човекови права мислењата на ССЕС, и другите меѓународни конвенции стандарди и правила кои се однесуваат на соработката помеѓу судиите и медиумите, која ќе ја споделуваат клучните чинители и која ќе биде широко поддржана во јавноста.

Транспарентноста и пристапот до судовите, по долготрајни реформи, се судира со сериозен институционален дефект и недоволна доверба од страна на граѓаните. Изразена е потреба од преиспитување на правните акти во Р.Македонија, кои се однесуваат на транспарентноста и пристапот на јавноста до судовите заради обезбедување на транспарентност на судството.

Јавноста се соочува со недостиг на јавни податоци, за судските процеси во кривичните предмети од висок профил, што укажува на потребата за креирање на јавни политики за натамошен развој и унапредување на пристапот до судовите.

Мисија, визија, вредности

Мисија

Креирање на транспарентно судство како врвно начело во уредувањето на односите помеѓу судовите и медиумите, а заради правилно и објективно информирање за судските процеси во кривичната материја од висок профил и од интерес за јавноста.

Визија

Транспарентно судство, европеизација и доверба на јавноста во судството преку воведување на европски стандарди и најдобрите практики во начинот, формата и содржината на известувањата.

Вредности

Кои ги практикува	Кои ги промовира
Непристрасност и независност	Инклузивност
Мотивираност	Отчетност

Транспарентност	Транспарентност
Законитост во работењето	Еднаквост
Заемност и солидарност	Истрајност
Полова и родова еднаквост	Самоиницијативност
Етничка рамнотежа	Креативност
Почитување и толеранција	Правичност
Праведност	Активизам
Кооперативност	

1.2. ЦЕЛИ НА СТРАТЕГИЈАТА

Стратегијата за судско медиумски односи има неколку главни цели кои претставуваат етапно надминување на лоцираните слабости на односите помеѓу судовите и медиумите со воспоставување и примена на европски и меѓународни стандарди кои што ќе ја афирмираат судската транспарентност и пристапност на јавноста до правдата, и транспарентноста ќе ја воздигнат како главен столб на унапредувањето на правдата и враќање на довербата на граѓаните во судството во Р.Македонија.

1. Етаблирање на Начелото на транспарентност на судовите како врвно начело во уредувањето на односите помеѓу судовите и медиумите со доследно почитување на самостојноста независноста и интегритетот на судската власт, отстранување на правните пречки во правниот поредок, во законите кои ја попречуваат соработката и градењето на односи за соработка помеѓу судиите и медиумите.
2. Преиспитување на правните акти во Р.Македонија, кои се однесуваат на транспарентноста и пристапот на јавноста до судовите заради обезбедување на транспарентност на судството.

3. Унапредување на пристапот до судовите, правилно и објективно информирање за судските процеси од интерес за јавноста и одржување на рамнотежа помеѓу приватноста и јавниот интерес притоа почитувајќи ја презумцијата на невиност.
4. Унапредување на критериумите и постапката за известување на медиумите во кривичните предмети.
5. Унапредување на системот на континуирана едукација на судиите и медиумите преку воспоставување на школа за судии и медиуми.
6. Европеизација на судството преку воведување на европски стандарди во соработката меѓу судиите и медиумите и во начинот формата и содржината на известувањата, а заради доследна примена на Европската конвенција за човекови права мислењата на ССЕС, и другите меѓународни конвенции стандарди и правила кои се однесуваат на соработката помеѓу судиите и медиумите, транспарентноста на судството и унапредување на работата на канцелариите за односи со јавноста во судовите.

1. Стратешка цел

1.2. Етаблирање на Начелото на транспарентност на судовите како врвно начело во уредувањето на односите помеѓу судовите и медиумите со доследно почитување на самостојноста независноста и интегритетот на судската власт, отстранување на правните пречки во правниот поредок, во законите кои ја попречуваат соработката и градењето на односи за соработка помеѓу судиите и медиумите.

Актуелна состојба:

Стратешки насоки:

- зајакнување на капацитетите за односи со јавноста

Активност:

- спроведување на обука,

- формирање на работна група со преставници од медиумите и судовите за подготовка на методологија за воедначување на пристапот до судовите и воедначена примена на судскиот деловник и законот за кривична постапка,

- подготовка на прирачник со практикум за воедначена примена на Судскиот деловник и ЗКП со примена на меѓународни стандарди и најдобрите практики.

Рок: висок/среден приоритет

2. Стратешка цел

2.1. Преиспитување на правните акти во Р. Северна Македонија, кои се однесуваат на транспарентноста и пристапот на јавноста до судовите заради обезбедување на транспарентност на судството.

Актуелна состојба:

Стратешки насоки:

- јакнење на транспарентноста на судовите

Активност:

- измена на Судскиот деловник
- измена на Законот за кривична постапка
- измена на Законот за управување и движење на предметите во судовите

Рок: висок приоритет

3. Стратешка цел

3.1. Унапредување на пристапот до судовите, правилно и објективно информирање за судските процеси од интерес за јавноста и одржување на рамнотежа помеѓу приватноста и јавниот интерес притоа почитувајќи ја презумцијата на невиност.

Актуелна состојба:

Стратешки насоки:

- соработка помеѓу судството и медиумите,
- зголемување на степенот на информирање,
- рестартирање на канцелариите за односи со медиумите,
- анализа на пречките за пристап до судовите,
- јакнење на професионалните капацитети на судиите и новинарите за потребата од

унапредување на пристапот до судовите,
континуирано следење на примената на одредбите од судскиот деловник и ЗКП кој
се однесуваат на пристапот до судовите и информирањето за судските процеси како
и на квалитетот на објективното информирање.

Активност:

формирање на судско медиумски совет,
ПР активности,
анализа на состојбата со канцелариите за односи со јавноста и медиумите во
судовите,
воспоставување на канцеларии за односи со јавноста и медиумите во судовите,
спроведување на едукативни програми за суди и новинари,
спроведување на анализа за примената на судскиот деловник и ЗКП, сумирање на
резултатите и креирање на јавни политики за натамошен развој и унапредување на
пристапот до судовите

Рок: висок приоритет

4. Стратешка цел

4.1. Унапредување на критериумите и постапката за известување на медиумите во
кривичните предмети.

Актуелна состојба:

Стратешки насоки:

воедначување на судската пракса за известување на медиумите во кривичните
предмети,

редефинирање на критериумите,
воспоставување на ситем на задолжително и воедначено известување на
медиумите во кривичните прдмети,
развивање на квалитетен и функционален ситем за информирање во кривичните
предмети.

Активност:

објавување на судската пракса за известување на медиумите во кривичните
предмети,
користење на компаративни анализи,
запознавање на јавноста со моделите во развиените правни системи,
промоција на добри практики
средби и состаноци со судии за односи со медиумите и претседатели на судовите,
подготовка за измени и дополнувања на законската регулатива и подзаконските
акти,
анализа на состојбите со учество на домашна и меѓународна стручна јавност.

Рок: висок приоритет

5. Стратешка цел

5.1. Унапредување на системот на континуирана едукација на судиите и медиумите
преку воспоставување на школа за судии и медиуми.

Актуелна состојба:

Стратешки насоки:

задолжителна континуирана едукација,
воспоставување на школа за судии и медиуми

Активност:

креирање на модул-силабус за континуирана едукација,
формирање на школа за судии и медиуми.

Рок: среден приоритет

6. Стратешка цел

6.1. Европеизација на судството преку воведување на европски стандарди во соработката меѓу судиите и медиумите и во начинот формата и содржината на известувањата, а заради доследна примена на Европската конвенција за човекови права мислењата на ССЕС, и другите меѓународни конвенции стандарди и правила кои се однесуваат на соработката помеѓу судиите и медиумите, транспарентноста на судството и унапредување на работата на канцелариите за односи со јавноста во судовите.

Актуелна состојба:

Стратешки насоки:

задолжителна примена на на Европската конвенција за човекови права мислењата на ССЕС, и другите меѓународни конвенции стандарди и правила,
креирање на медиумска култура за однесување на судиите и медиумите.

Активност:

следење и анализа на примената на ССЕС и ЕКЧП,
подготовка на прирачник со практикум за воедначена примена на Судскиот деловник и ЗКП со примена на меѓународни стандарди и најдобрите практики.

Рок: среден приоритет

Спроведување на Стратешкиот план

За спроведување на овој Стратешки план, неопходно е да се јакнат капацитетите на Судско медиумскиот совет, во следниве насоки:

унапредување на функционалноста на судско-медиумскиот совет,

унапредување на процесот на градење на заеднички ставови,

меѓусебно јакнење на довербата и капацитетите,
зголемување на користење на заедничките ресурси,
пренесувања на знаења и искустав од мониторинг на судската пракса.

Мониторинг и евалуација

Остварувањето на овој стратешки план ќе се следи на ниво на општествено влијание и на ниво на постигнати резултати.

Ќе биде изготвен посебен план за мониторинг и евалуација.

Показатели:

Општествено влијание

1. јавноста и институциите ги ценат активностите на СМС како позитивни и корисни,
2. повеќе од половина од анкетираните консументи позитивно се изјасниле за активностите на СМС,
3. судовите ги земаат во предвид наодите и препораките на СМС,
4. унапредено законодавство,
5. добрите практики за информирање се применуваат во судовите,
6. споделени компаративни искуства,
7. објавени анализи, наоди и препораки/најмалку пет годишно/?

Очекуван резултат:

Зајакнување и афирмација на судската транспарентност и пристап на јавноста до правдата.

Свот анализа:

СИЛНИ СТРАНИ • Мотивираност на членовите • Оригинален фокус на работа • Различен дијапазон на мисии но исти целни групи • Јаки капацитети • Бројност • Територијална покриеност • Добро поставена организациона структура • Историја и докажано искуство • Уникатност • Организиран систем на работа • Воспоставена соработка и стекната доверба • Изграден систем на консултација со членовите • Стручност на членовите • Етничка и родова рамнотежа	СЛАБОСТИ • Недоволно влијание во општеството • Некористење на капацитетите на судовите • Недоволна комуникација и размена на информации-извештаи • Недоволна доверба и недефинирани меѓусебни очекувања • Квантитет наспроти квалитет • Пасивност • Зависност од други • Демотивираност • Отсуство на соработка
МОЖНОСТИ • Интерес во јавноста за посебно осетливи судски предмети • Потребата од зајакнување на довербата на граѓаните во судството • Судиите имаат потреба од објективни и целосни информации за мониторингот и добивање резултати од анализите и повратни информации • Зголемен интерес на меѓународната заедница за информирање на јавноста • Потребата од едукација • Отвореност за соработка со медиумите	ЗАКАНИ • Продолжена состојба на политичка криза • Отпор на судството за соработка поради големиот јавен притисок • Несоработка со медиумите • Недоволна расположивост на информации од јавен карактер • Недоволна расположивост на ресурси за (особено за стратешки цели) • Намален интерес на судиите за активизам

Анекс бр.2: Деловник на Судско-медиумскиот совет

ДЕЛОВНИК ЗА РАБОТА НА СУДСКО-МЕДИУМСКИОТ СОВЕТ

За доследна примена на одредбите од Одлуката за формирање на Судско-медиумскиот совет, Здружението на судиите на Република Северна Македонија го донесува следниот:

ДЕЛОВНИК ЗА РАБОТА

1. ОПШТИ ОДРЕДБИ

Член 1

- (1) Со овој Деловник поблиску се уредува организацијата, активностите и начинот на работа на Судско-медиумскиот совет.
- (2) Судско-медиумскиот совет ги врши активностите предвидени во Одлуката за формирање на Судско-медиумскиот совет.

-

2. СОСТАВ И ОРГАНИЗАЦИЈА НА СУДСКО-МЕДИУМСКИОТ СОВЕТ

Член 2

- (1) Судско-медиумскиот совет е составен од вкупно 21 (дваесет и еден член), односно претседател, потпретседател и 19 члена од редот на судиите и новинарите, кои ги избира Управниот одбор на Здружението на судиите на РМ.
- (2) **Членовите** од редот на новинарите од електронските, печатените и телевизиските медиуми, вкупно 11 (единаесет) члена, се избираат по предлог на медиумските куќи од новинарите кои известуваат во областа на правосудството.
- (3) **Членовите** од редот на судиите, вкупно 10 (десет) члена, се избираат по предлог на Претседателот на Здружението и членовите на Управниот одбор, од сите судови во Република Македонија.

- (4) Во работата на Советот може да учествуваат и стручни лица (експерти) од определени области заради давање на стручни мислења по прашања што се на дневен ред на седницата.

Член 3

- (1) Советот, **избира** претседател и потпретседател од редот на членовите од ставовите (2) и (3) од овој член, со мандат од 2 (две) години со право на повторен избор.
- (2) Членовите на Советот се назначуваат за период од 2(две) години со право на повторен избор.
- (3) Претседателот и потпретседателот се избираат со мнозинство гласови од вкупниот број на членови на Советот.

Член 4

- (1) Претседателот на Советот раководи со седниците на Советот, учествува во донесувањето на одлуките на Советот, одлуките за формирање на работни групи од судии и новинари за актуелни прашања од областа на правосудството и ги потпишува истите.
- (2) Претседателот на Советот заседава со седниците на Судско-медиумскиот совет.
- (3) Потпретседателот на Советот е лице кое го заменува претседателот на Советот во негово отсуство и ги има истите овластувања.

3. НАЧИН НА РАБОТА НА СУДСКО-МЕДИУМСКИОТ СОВЕТ

Член 5

- (1) Советот одлучува за прашања од заеднички интерес, а одлуките на Советот се изразуваат во форма на „Иницијативи“, „Мислења“, „Препораки“ и „Заклучоци“.
- (2) Судско-медиумскиот совет се состанува во зависност од добиените барања за одлучување, а најмалку 4 (четири) пати годишно.
- (3) Седниците на Советот ги свикува претседателот, потпретседателот или по иницијатива на најмалку 2 (двајца) членови.

Член 6

- (1) Седница на Советот се одржува доколку се присутни повеќе од половина членови на Судско-медиумскиот совет.
- (2) Судско-медиумскиот совет ги донесува одлуките од делокругот на работа со мнозинство гласови од вкупниот број на членови на Советот, преку јавно гласање.
- (3) Судско-медиумскиот совет ги донесува, одлуките за формирање на работни групи од судии и новинари за набљудување и истражување на актуелни прашања од областа на транспарентноста на правосудството, со мнозинство гласови од присутните членови на седницата, по пат на јавно гласање.
- (4) Одлуките на Советот се објавуваат на интернет платформата на Советот и Здружението на судиите на Република Македонија и се доставуваат до сите релевантни институции и медиуми.

(5) Секој член на Советот има право на 1(еден) глас.

Член 7

- (1) Одлуките на Советот изразени во иницијативи, мислења, препораки и заклучоци се даваат во случаите кога се исполнети елементите (условите) во делот на активностите на Советот, а со цел за надминување на утврдените проблеми од интерес на медиумите и судовите кои се однесуваат за пристапот до судските постапки и известувањето за судските предмети во јавноста.
- (2) Советот, одлуките ги носи со јавно гласање „за“ или „против“. Одлуката се смета за донесено со мнозинство од вкупниот број на членови на Советот.
- (3) За текот на работата на советодавното тело се води записник. Записникот ги содржи основните податоци за работата на седницата, список на присутни лица, дискусии по точки од дневниот ред, донесените заклучоци и одлуки, како и резултатите од гласањето.
- (4) Записникот се усвојува на почетокот на наредната седница. При усвојувањето на записникот, секој член има право да стави забелешки на записникот. За забелешките кои ќе се усвојат се прави исправка на записникот. Записникот кој е усвоен го потпишува Претседателот на Советот.

Член 8

- (1) Барањето од судија или новинар за одлучување и донесување на иницијатива, мислење, препорака или заклучок се составува во електронска и писмена форма.
- (2) Советот ќе постапи по барањето во рок не подолг од 30 дена сметано од денот на приемот на барањето.

Член 9

- (3) Барањата до Советот, одлуките како и фактите и околностите на кои се засновани, се чуваат во посебна архива во просториите на Здружението на судиите на Република Македонија.

Член 10

- (1) Членовите на Судско-медиумскиот совет работат без надоместок.

Член 11

- (2) Здружението на судиите на Република Македонија ги извршува административно техничките работи на Советот:

- Ги подготвува седниците на Советот;
- Подготвува годишен извештај за работа на Советот за претходната година;
- Одржува електронска база со податоци за работата и одлуките на Советот;

- (3) Врши и други работи утврдени со одлуката за формирање и деловникот за работа на Советот.

4. ЗАВРШНИ ОДРЕДБИ

Член 12

- (1) Изменување и дополнување на овој деловник ќе се врши во постапка како за донесување.

Член 13

- (2) Овој деловник влегува во сила со денот на донесувањето.